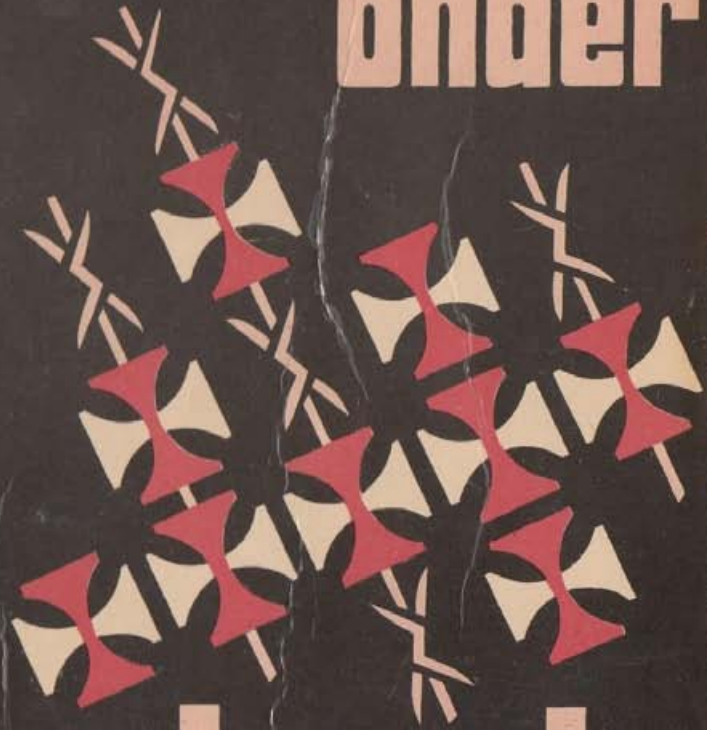

JAN VERHOEVEN, *Kruisbeer*, werd geboren te Uden op 8 oktober 1933 en viel als slachtoffer van de simba's te Buta op 30 mei 1965. Hij was student aan het kollege van het H. Kruis in zijn geboorteplaats van 1946 tot 1953. Vervolgens ingetreden bij de Kruisheren werd hij priester gewijd te Uden op 18 juli 1959. Na drie jaar studie aan de Katholieke Universiteit te Leuven behaalde hij in juni 1963 het licentiaat in de theologie op het proefschrift *De Idee 'religieuze ervaring' in de hedendaagse katholieke literatuur*. In september 1963 vertrok hij naar Kongo en werd leraar benoemd aan het klein seminarie te Bondo, maar na Kerstmis moest hij een zieke leraar gaan vervangen in de oriëntatieklassen te Monga. Zijn hart bleef echter bij zijn studenten te Bondo en met vreugde vernam hij dat hij er in september 1964 mocht terugkeren om aldaar geestelijke leider te worden op het klein seminarie, een taak die hij met entoesiasme aanvaardde. Maar het schooljaar zou heel anders verlopen... Reeds sinds jaren publiceerde hij regelmatig in *Kruistriomf* en *Kruis en Wereld*. In de simba-tijd schreef hij dit dagboek en enkele artikelen, die na de herovering van Buta niet werden teruggevonden.

JAN VERHOEVEN GIJZELAARS ONDER MAKONDO

gijzelaars
onder

makondo

JAN VERHOEVEN
Kruisbeer

Gijzelaars onder Makondo

Dagboek uit de Simba-tijd
1964-1965

1965
LICHTLAND / DIEST

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

Gijzelaars onder Makondo bevat het dagboek van één van de eenendertig missionarissen, die op 30 mei 1965, na negen maanden gijzelaarschap, door de Kongolese rebellen te Buta zijn vermoord. – Deze posthume publikatie, aangevuld met aantekeningen van L. SCHOENMAKERS, o.s.c. en een verslag van zuster Eveline VAN VALKENBORGH (van de zusters van Berlaar), werd persklaar gemaakt door Dries JANSSEN. Voor inleiding en toelichtingen zorgden J. BIERENS, o.s.c. en M. COLSON, o.s.c. – Omslag: A. VAN SANTVOORT, o.s.c.

© Lichtland, Diest (Belgium), 1965

INLEIDING

Aan de noordergrens van de Republiek Kongo (Leopoldstad), – ongeveer in het midden –, gevangen tussen de rivieren Mbomu en Uele, ligt het *bisdom Bondo*, als in een hangmat opgehangen. Van oost naar west 750 km lang, van zuid naar noord 100 tot 200 km breed. Ten noorden en ten westen van de Mbomu ligt de Republiek Centraalafrika, met als hoofdstad Bangui; vanuit het bisdom Bondo hoofdzakelijk toegankelijk langs de hoofdweg die over Monga en de grenspost Ndu naar *Bangassou* leidt. Dit is een behoorlijk handelscentrum. Het missiewerk wordt er verricht door de Nederlandse paters van de H. Geest waarmee de kruisherren van het Bisdom Bondo – vooral de laatste jaren – veelvuldig in betrekking stonden.

Ten zuiden van het bisdom vormt een tweede stroom de grens: de *Uele* met zijn talrijke stroomversnellingen en watervallen, met zijn bochten en eilanden, soms meer dan een kilometer breed. Aan de overkant van de Uele ligt het *bisdom Buta*.

De bevolking bedraagt naar schatting 180.000 zielen, bijna uitsluitend Azande. Alleen in het westen rond de missiepost Monga wonen de Mongwandi, waarvan het grootste gedeelte buiten het bisdom leeft in de aangrenzende gebieden.

De belangrijkste handelsprodukten uit deze streek zijn: katoen, palmolie en koffie. Er werkt bovendien een kleine industriële onderneming: de goudmijn te Baye.

Toen de kruisheren in 1920 te Bondo aankwamen, behoorde heel het gebied van het tegenwoordig bisdom tot de toenmalige prefektuur van West-Uele (Buta). In 1926 werd het hiervan afgescheiden bij de oprichting van de apostolische prefektuur (Noord-West-Uele) Bondo, waarvan Mgr. M. Konings eerste prefekt werd. Onder zijn opvolger Mgr. Fr. M. Blessing werd Bondo in 1937 verheven tot apostolisch vikariaat. Bij de oprichting van de kerkelijke hiërarchie in Kongo, werd Bondo in 1959 een zelfstandig bisdom. De tegenwoordige bisschop van Bondo, Mgr. Andreas Creemers, volgde Mgr. Blessing op in 1955. Hij heeft een vijftiental Kongolese priesters te zijner beschikking.

Spoedig na hun aankomst in het missiegebied zochten de kruisheren medewerking voor onderwijs en ziekenzorg. In 1923 kwamen daarvoor de *zusters van het Hart van Maria* (uit Berlaar bij Lier) en in 1932 de *Religieuzen Ursulinen* van het bisdom Luik. Beide houden zich bezig met het onderwijs van de meisjes: de eerste in Bondo, Baye, Monga en Lobi (met medewerking van de door haar opgerichte kongregatie van Kongolese zusters); de Ursulinen in het oosten van het bisdom op de missieposten Ango, Bili en Dakwa. Op al de gemelde posten bedienen de zusters de hospitalen, materniteiten, klinieken en op sommige plaatsen melaatsenkampen. Sinds 1927 ontving het bisdom Bondo een kostbare hulp: de *broeders van Sint-Gabriel*, die de opleiding van onderwijzers op zich namen. In Bondo, Baye en vroeger in Ango, bestuurden zij bovendien de lagere scholen, oriëntatieklassen en een vakschool. Zij brachten het lager onderwijs in geheel het bisdom op zeer hoog peil. De laatste jaren konden zij reeds enkele Kongolezen in hun kongregatie opnemen.

In 1964 waren in het bisdom Bondo ongeveer 60.000 katolieken, d.i. een derde van de bevolking. Kongolese priesters bedienden de parochie in Ndukula, Basende, Mbuma, Bili, Bangoie en Api; de kruisheren in Bondo, Lobi, Monga, Baye, Ango en Dakwa. Bovendien hadden deze de leiding van het bisschoppelijk klein seminarie te Bondo, waarnaast ze zelf sinds 1963 een kollege hadden opgericht dat een grote vlucht liet vermoeden.

In de *garage* te Bondo werden onder leiding van de broeders Egbert Mensink, Leo Ignoul en Marcel Smits automekaniekers gevormd; hetzelfde gebeurde te Baye o.l.v. pater J. Vanderwegen. Hier werkte tevens een *drukkerij* o.l.v. pater M. Godefrooy, die vooral na de onafhankelijkheid bestellingen ontving van ver buiten de grenzen van het bisdom.

Vakscholen bestonden er in alle missieposten, waarvan de bijzonderste waren: de reeds gemelde van Baye (o.l.v. de Broeders van Sint-Gabriel) en die van pater P. Andriessen z.g. te Bondo (hout- en ijzerbewerking, fiets- en radiomechaniek, uurwerkafdeling).

De middelbare landbouwschool te Bondo stond sinds enkele jaren onder leiding van een Kongolese priester.

Bij de lezing van het hiernavolgend dagboek is het nuttig enigszins op de hoogte te zijn van de plaatselijke omstandigheden te Bondo.

Bondo ligt aan de *grote trans-Afrikaanse weg* die bij Bangassou de Republiek Kongo binnenkomt en over Bondo, Buta, Stanleystad naar het zuid-oosten gaat. Te Bondo moet men dan de Uele oversteken met een gemotoriseerd veer.

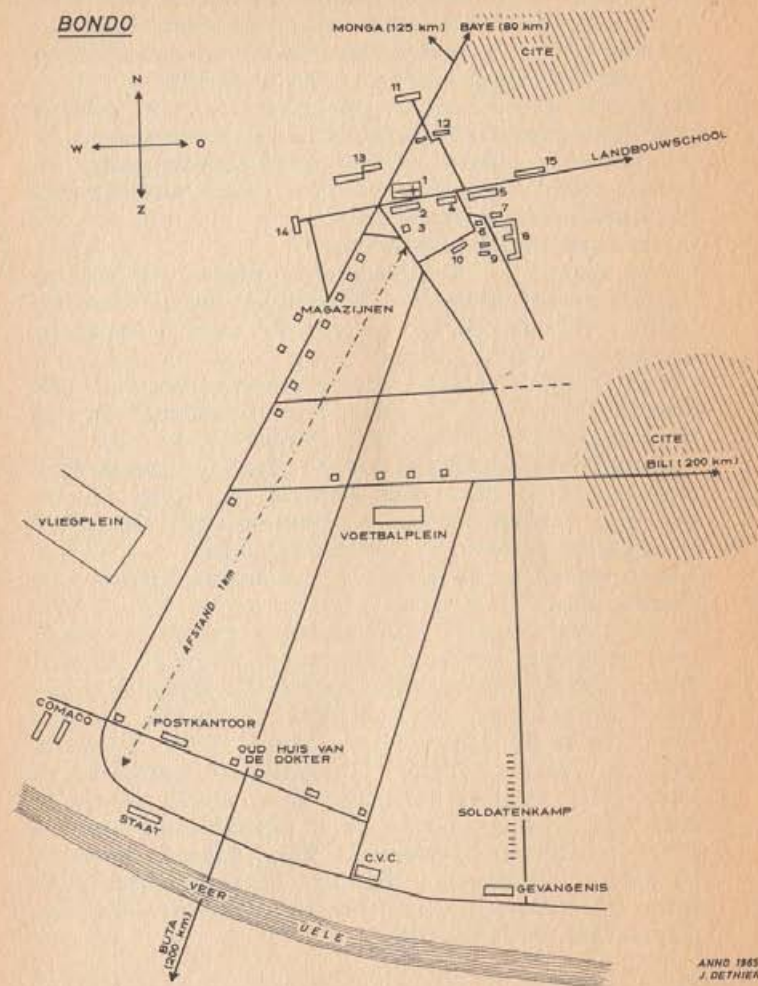
Vlak bij dit veer ligt het gedeelte dat men *de staat* noemt: een groep officiële gebouwen, waarin de diensten van de administratie, politie en postwezen zijn ondergebracht.

Langs een brede laan, ongeveer een kilometer lang, ligt de wijk van de *magazijnen* (winkels), waarin de handelaars, veelal Portugezen of Indiërs, hun waren verkopen aan het volk. Deze laan verbindt het veer op de weg naar Buta en de staat met wat men globaal *de missie* noemt: een groep gebouwen waaronder de katedraal, het woonhuis van de missionarissen die het parochiewerk verrichten (ook in enge zin *missie* genoemd), de woning van de bisschop, het klein seminarie, het kollege, het klooster van de broeders van Sint-Gabriël (met scholen, kapel en bijgebouwen), het klooster van de zusters van Berlaar (met kapel, scholen, internaat enz.), het hospitaal en de materniteit, de vakschool, de garage enz.

Langs drie wegen kan men Bondo verlaten: naar het

BONDO: LIGGINGSPLAN

Verklaring: 1. Katedraal - 2. Missie (d.i. het woonhuis van de missionarissen, die zich bezig houden met de zielzorg en allen die niet werkzaam zijn aan het kollege of het klein seminarie). - 3. Vakschool. - 4. Garage (o.l.v. de broeders Egbert Mensink, Leo Ignoul, Marcel Smits). - 5. Kollege (d.i. het internaat van de kollegestudenten; ze volgen de lessen aan het klein seminarie). - 6. Woning van de bisschop Mrg. A. Creemers. - 7. Kapel van het kollege en klein seminarie. - 8. Gebouwen van het klein seminarie (klassen, refter, slaapzaal enz.) - 9. Kamers van de leraars. - 10. Refter van het lerarenkorps. - 11. Woning van de Broeders van Sint-Gabriël. - 12. Lagere scholen voor de jongens en normaalschool. - 13. Woning van de Zusters van Berlaar en meisjesscholen. - 14. Hospitaal en materniteit. - 15. Zagerij.

ANNÉ 1965
J. DETHIER

zuiden in de richting van Buta, langs het noord-oosten naar Monga of naar Baye, langs het oosten naar Bili. Vooraan langs de twee laatste wegen heeft men dwarslanen getrokken, en de inlanders die er willen wonen krijgen er een perceel toegewezen. Dat is de *cité* of *belge*.

Te Bondo leefde het missiepersoneel in vier volledig gescheiden gemeenschappen: de missie, het seminarie, de broeders en de zusters. Elk had zijn eigen huishouding en keuken waarin Kongolees personeel werkte onder leiding van een lid der gemeenschap.

Einde augustus 1964 verbleven:

- *in de missie* de kruisheren Jan van Wagenberg, Willem Vissers, Gerard Jansen, Paul Kruitwagen, met de broeders Egbert Mensink, Willem Tieken, Leonard Rooyackers, Leo Ignoul, Marcel Smits.

- *in het seminarie* de kruisheren Pol Carremans, Godfried Kraewinkels, Alfons Kuypers, Frans Waldram, Vic van Heeswijk, Rik Sniijkers, Jan Verhoeven

- *bij de broeders van Sint-Gabriël* de broeders Laurent Bosmans, Leonard van Loon, Bernard de Kegel, Gilbert Asselman, Hubert Jacobs, met twee van hun Kongolese broeders Henri Merci en Pierre Bangakya

- *bij de zusters van Berlaar* de zusters Assisia, Fredegonda, Eveline, Paula.

In de daaropvolgende tijd kwamen eveneens te Bondo aan: kruisheren uit Baye (Marinus Godefrooy, Gerard Kester, Jef Beckers, broeder Peerke Verkuylen en Lambert Schoenmakers), uit Lobi (Rob Carremans, Jan van Oort, Huub van Lieshout), uit Monga (Filip Waldram, Hendrik Verberk, Albert Timmers); de broeders van Sint-Gabriël uit Baye (Stanislas Verschueren, Guido de Zwaef); de zusters Euphrasie en Ennodia uit Baye en enkele zusters van Berlaar uit Buta (Alberta, Narcissa, Giovanna, Hildeberta, Macrina); tenslotte drie kapucijnen uit Yakoma (Monulf Schrijvers, Leopold Neyens, Adriaan van den Broucke).

Het dagboek van J. VERHOEVEN bereikte ons in twee delen. Het eerste gedeelte (4 aug. - 16 dec. 1964) werd meegebracht door broeder Marcel Smits, o.s.c., toen die in

februari 1965 in verlof kwam. Het tweede gedeelte (16 dec. - 17 mei 1965) heeft de auteur - gelukkig! - meegegeven aan pater Frans Waldram, o.s.c., toen deze op 18 mei voor de tweede maal naar Centraalafrika mocht reizen om levens- en geneesmiddelen te kopen voor de gijzelaars van Buta. Wellicht werd dit dagboek voortgezet tot op de dag van de gevangenneming van de gijzelaars (29 mei), daags voor de terechtstelling. Maar deze laatste bladzijden werden niet teruggevonden.

Daarom volgen ter aanvulling van dit dagboek twee ahangsels. Het eerste omvat aantekeningen van broeder Lambert Schoenmakers, o.s.c. (24-28 mei) en het tweede een verslag over de laatste gebeurtenissen te Buta (3 mei), geschreven door zuster Eveline (Berlaar) na haar bevrijding en thuiskomst in België.

De aantekeningen van J. Verhoeven en L. Schoenmakers werden bewerkt, maar met de grootst mogelijke eerbied voor de oorspronkelijke tekst. Dit zouden de auteurs ook gedaan hebben als ze daartoe de gelegenheid hadden gekregen; hun tekst bereikte ons praktisch onverbeterd. Enkele verklarende nota's werden eraan toegevoegd, terwijl in een alfabetisch register de vereiste uitleg wordt gegeven over personen, zaken en toestanden, die in de loop van het dagboek vermeld worden.

J. Bierens, o.s.c.
M. Colson, o.s.c.

EERSTE DEEL
IN HUISARREST TE BONDO

DONDERDAG 6 AUGUSTUS 1964

Van verleden maandag af is er een eigenaardige onrust in Bondo gekomen. Men hoort allerlei verwarde berichten over Stanleystad. Spanning en moppen over vertrek nemen toe.

Vanwege het kleine aantal* eten de paters van het klein seminarie op de missie.

Midden onder het avondeten komt plotseling een Griekse handelaar van Buta de refter binnenvallen: te Buta is het kruitmagazijn opgeblazen. In gebroken Frans legt hij uit, dat er grote paniek heerst en: moral zéro. Ze staan nu met drie gezinnen voor de deur en vragen om eten en onderdak. Sommigen worden ondergebracht bij de broeders van St. Gabriël, anderen kunnen naar de slaapzaal van het seminarie. Het wordt een gesjouw met bedden en levensmiddelen. Het zullen drukke dagen worden. 'Heel Buta trekt leeg', zeggen de Grieken, 'alles zakt naar Bondo af.'

VRIJDAG 7 AUGUSTUS

In de loop van de dag komen de eerste zusters, broeders en paters aan. Bij sommige groepen zusters heerst werkelijk paniek. De broeders maristen van Buta maken ook

* Drie paters gingen voor twee maanden met verlof naar België; de paters Fons Kuypers en Rik Snijkers waren toen in Bili.

een zenuwachtige indruk. Hun provinciaal, die in Kongo op visitatie was, is sinds enkele dagen spoorloos. De witeren van het diocees Buta waren juist in hun jaarlijkse retraite onder leiding van pater Kruitwagen o.s.c., toen de meest wilde geruchten hun heilige afzondering kwamen verstoren... De retraite had plaats te Titule en vandaaruit zijn ze direkt gevlucht, zodat de meesten bijna niets bij zich hadden.

Van hen horen we dan het relaas van hun uittocht: terwijl heel deze stoet van zusters, paters en broeders zich via Titule, Api en Bili naar Bondo verplaatst, volgen de tientonniers van andere Grieken uit Buta in hun voetspoor. Juist vanwege hén waarschijnlijk wordt de nachtelijke overtocht te Api bemoeilijkt. Midden in de nacht hebben ze daar uren voor het veer staan praten en discussiëren, terwijl sommige mensen van de gelegenheid gebruik maken om koffers van de vrachtwagens te rukken en daarmee de brousse in te vluchten. Het lag vooral aan een politieagent dat niemand mocht worden overgezet. De abbé's van Api werden er nog bijgehaald. Uiteindelijk kwam er iemand, iets hoger in rang dan de agent, die hem duidelijk maakte, dat in Buta alle gezag gevlucht was en dat iedereen zijn biezen had gepakt. Waarom dus deze blanken ook niet?

De meesten van deze groep komen in de late nacht van donderdag op vrijdag hier doodmoe en hongerig aan.

De verwarring neemt toe. De vluchtelingen weten niet wat te doen: doorrijden naar Monga-Bangassou of hier blijven. Grieken die verder willen trekken, worden tegengehouden. Zusters en een zieke pater kunnen langs de slagboom doorgaan. Vrouwen en kinderen mogen eveneens naar de grens. De mannelijke Grieken trouwens ook, maar in dat geval moeten ze hun vrachtwagens hier laten. Deze maatregel is begrijpelijk: ze hebben hun tientonniers tjokvol zitten met allerlei spullen; zó de grens over trekken is deviezensmokkel. De vrachtwagens blijven dus hier en de mannen met enkele vrouwen installeren zich rond de slaapzaal van het seminarie.

In de nacht van vrijdag op zaterdag komen nog andere vrachtwagens en auto's aan, met Grieken en zwarte auto-

†Zuster Margriet Bradley (54 j.)

†A. Vervoort (40 j.)

†W. van Wetten (46 j.)

Slachtoffers van Dakwa 25 november 1964

riteiten van Buta en Likati. Pater Frans Waldram is vertrokken om de zusters naar Monga-Bangassou te brengen. Rond twee uur 's nachts is alles weer rustig.

ZATERDAG 8 AUGUSTUS

Tegen de middag komen nog enkele witheren aan, o.m. die van Aketi. De paters worden verdeeld over missie en seminarie. Op het seminarie zijn we 's middags met veertien man aan tafel. Vooral de jongeren onder de witheren zitten bij ons. Tijdens de maaltijd wordt gepraat over het gerucht als zou een propagandist van de Lumumbisten te Bondo een grote meeting houden. We merken er niets van.

Na de refter komt de jonge algemene overste van de witheren binnen en laat de paters van Aketi op eigen verantwoording terugkeren.

Allen, behalve één broeder, vertrekken onmiddellijk na de maaltijd. Na de siesta is alles rustig: een normale slome zaterdagmiddag. De Grieken rond de slaapzaal zijn aan het kaarten. Ik hoor lachen en een bierfles rinkelen. Rond drie uur komen broeder Leo Ignoul en pater Snijkers terug uit Bili. Pater Fons Kuypers is ginds gebleven.

ZONDAG 9 AUGUSTUS

Na het middagen: Nog enkele witheren komen in Bondo aan. Ze komen van Balele*. Ze spreken van de grote onrust, die over de mensen is gekomen. Nergens is nog gezag.

Na het lof: Wij vernemen, dat enkele paters doorgereisd zijn naar Baye. De zusters van Baye komen naar Bondo en de broeders maristen van Buta gaan naar Baye. Pater Frans Waldram zou al terug moeten zijn uit Monga, maar men zegt, dat het veer stuk is. Al dit heen en weer gereis kan alleen maar de onrust verhogen. Op het seminarie is de sfeer nog vrij goed. Vandaag weer het pingpongen ingevoerd. De Grieken bij de slaapzaal krijgen schrik en willen weg, zeggen ze.

Na de potus: de voetbalwedstrijd van iedere zondag-

* Een plaatsje in de buurt van Zobia.

middag ging vandaag niet door. De paters Rik Snijkers, Vic van Heeswijk en ik zijn toen maar wat met onze motoren door Bondo gaan rijden. Alles was rustig. Daarna even bij de zusters aangegaan. Twee zusters van Bondo zijn nog hier; zusters uit Buta vullen de gedunde gelederen aan.

Wanneer we thuis komen, zijn de Grieken juist hun wagens aan het starten: ze hebben grote schrik en zijn niet te houden. We hopen, dat ze niet terugkomen.

Pater Frans Waldram is ondertussen thuis gekomen. De zusters zijn al over de grens. Het veer bij Lobi was kapot: daarom zijn ze via Dongobe omgereden. In Monga was alles rustig.

MAANDAG 10 AUGUSTUS

Het eerste nieuws, dat we na een rustige nacht horen is dat de zusters noch de maristen naar Baye zijn kunnen rijden. Slechts één bestelwagen is door mogen gaan.

Na de mis rijd ik op mijn brommer Bondo rond. Alles rustig. De markt is al druk bevolkt. De mensen groeten heel vriendelijk, behalve één jongeman, die me een ietsje begrafenisachtig aankeek. Had misschien slecht geslapen...

Rond half tien: Pater Rik Snijkers moet passen en papieren gaan halen van de zusters, die dus weer in Bondo terug zijn, maar van wie de papieren in de auto lagen, die de slagboom mocht passeren. Dus: zusters terug in Bondo en hun papieren in Baye. Pater Rik zal die gaan halen en dan willen ze vanavond nog vluchten naar Monga. Waarom blijven ze toch niet een béétje kalm?

Ondertussen zijn hier in Bondo soldaten uit Stanleystad aangekomen: deserteurs van het nationale leger. Ze willen naar hun moeder...

's Middags: Pater Snijkers en andere mensen, die naar Baye wilden, zijn al weer terug; ze mochten ginds met het veer niet over, ofschoon ze toestemming hadden van de administrateur. De *chef de région* van Baye moet het hem zijn gesmeerd na aan de mensen van het veer te hebben gezegd: laat niemand over! De papieren van de zusters kunnen toch gehaald worden via een brief, die pater Snijkers daar afgeeft.

's Avonds: Vannacht om drie uur zullen de zusters dan naar Monga vertrekken. Om negen uur ga ik er de post nog heen brengen.

In de late avond horen we, dat de zusters niet deze nacht zullen vertrekken, maar morgenvroeg. Ondertussen praat men over pater Willem Vissers, die ziek is. Zal hij mee-gaan?

DINSDAG 11 AUGUSTUS

Rond acht uur is het nog niet zeker, of pater Vissers mee-gaat naar Bangassou. Ik ben juist even in de cité geweest. Alle mensen gaan gewoon naar hun werk. Iedereen is vriendelijk.

Elf uur: De zusters zijn nog steeds niet vertrokken. Ze vertellen ook, dat over de radio het bericht zou zijn uitgezonden, dat Bondo vol lijken ligt... Onder de witheren is men het niet eens: sommigen willen terug naar hun missieposten, anderen willen doorgaan naar Bangassou en zelfs naar Europa.

De paters Jan van Wagenberg en Vic van Heeswijk hebben meubels gekocht op de C.V.C., die uit Bondo gaat vertrekken en uitverkoop hield. De zusters zullen vandaag tóch vertrekken.

WOENSDAG 12 AUGUSTUS

Vandaag hebben we gewoon sportdag gehouden met de patronaatsjeugd. Pater Hacken is teruggekomen uit Monga. Ook daar was paniek. De vrouwen van de protestantse missie wilden al vertrekken, maar hun mannen zitten nog in Stanleystad. De witheren zitten nog steeds hier. Wanneer zullen ze teruggaan? De zusters zijn ondertussen de grens over, horen we.

De overste van de witheren overlegt met pater van Wagenberg wat hun te doen staat. Men besluit, dat men voorlopig te Bondo blijft.

's Avonds: Radio Bangui geeft een goed en gedetailleerd verslag van wat hier zoal gaande is.

DONDERDAG 13 AUGUSTUS

Rond acht uur vertrekt pater Vissers met de Mercedes van monseigneur Creemers. Er gaan zusters met hem mee.

Na de middag vertrekt er nog een broeder van de witheren naar Bangassou.

VRIJDAG 14 AUGUSTUS

Met de pastoor, pater Kruitwagen, ga ik op assistentie naar de H.-Hart-kapel.

Situatie onveranderd. Alles schijnbaar rustig.

Bericht ontvangen van de dood van pater Petro Andriessen.

's Avonds komt er een geweldig onweer opzetten en dank zij een zwarte chauffeur worden we op tijd van onze wandeling thuis gebracht.

ZATERDAG, 15 AUGUSTUS, MARIA-TEN-HEMEL-OPNEMING.

Het gerucht gaat, dat wij, de paters, een zwarte handelaar verbergen. Die man wordt gezocht. De partijen beginnen weer op te komen. Vandaag kan men zich opgeven als lid van de M.N.C.-Lumumba. De tegenpartij is de Radeco.

Tegen de middag keren de twee paters, die de grens over wilden, uit Monga terug. Een bron van hilariteit.

ZONDAG 16 AUGUSTUS

Een rustige zondag, zoals Bondo er al duizend heeft gekend.

MAANDAG 17 AUGUSTUS

Volgens de radioberichten is de situatie te Stanleystad niet bijster interessant.

Tegen de avond gaan pater Snijkers en ik als naar gewoonte wandelen, om ons Lingala wat bij te schaven. Het werd een vreemde wandeling. Eerder in de middag hadden we bij ons al een vrachtwagen soldaten rond zien rijden. Ze waren op patrouille, zeiden ze. Toen we eenmaal in de cité waren aangekomen, zagen we overal mensen staan kijken. De uitdrukking van hun gezicht schommelde tussen nieuwsgierigheid en angst. We zagen enkele dronken politieagenten. Er werd rondgereden met vrachtwagen.

gens. Er waren ook soldaten; ze waren heel vriendelijk voor ons. Wat was er toch aan de hand? Plotseling bevonden we ons midden tussen soldaten, die links en rechts de huizen binnendrongen, blijkbaar op zoek naar mensen. Ineens komt de directeur van de lagere school onopvallend op ons toegefietst en fluistert: 'Paters, u moet hier niet blijven; ga terug naar het seminarie, want het is niet veilig voor u.' Wij naar huis. En daar vonden we de andere paters, die weer ander nieuws hadden: de M.N.C. zou allerlei mensen gevangen nemen. Spanning groeit. Er was ook een vergadering van de M.N.C. aan de gang. Binnen enkele dagen kan Bondo in hun handen zijn, zegt men. De boys vertrokken vandaag voor het vallen van de avond.

Zeven uur 's avonds: Ons luisteren naar een symfonie van Beethoven wordt gestoord door zwarte politieagenten, die een huiszoeking komen doen: men zoekt alle kamers, de kapel en het hele seminarie af naar zwarte vluchtelingen, waarschijnlijk mensen van de Radeco. De stemming zakt een beetje. De kommandant zelf was nochtans heel vriendelijk.

Het bier in de avondrecreatie maakt weer veel goed. Als het zo gaat, valt het nogal mee.

's Nachts hoort men overal vrachtwagens rondrijden.

DINSDAG 18 AUGUSTUS

's Morgens vertelt de kok, dat ze heel de nacht met veel lawaai Radeco-mensen hebben opgespeurd. Hij had geen oog dicht gedaan. Amper heeft hij dat verteld, of een auto stopt bij de refter: de kok moet mee. Waarschijnlijk zal men hem vragen, of wij inderdaad geen mensen verbergen, voor wie hij eten moet klaar maken.

Negen uur: Requiemdienst voor pater Petro Andriessen. Men verwacht weinig volk vanwege de gespannen situatie.

Na de Mis: Tegen de verwachting in was er vrij veel volk in de kerk. Ook mannen van de staat en de blanke winkeliers. Thuisgekomen vinden we de kok alweer terug. 'Ze' hebben hem inderdaad ondervraagd.

Broeder Peerke Verkuyl en van Baye zit hier te praten, als pater van Heeswijk met het nieuws binnenkomt, dat ze een blanke hebben afgeslagen en dat ze bij een ander

binnenvielen en van ieder 10.000 fr. hebben geëist. De blanken beginnen, terecht, schrik te krijgen.

In de late middag rijd ik nog een keer door Bondo. Alles lijkt rustig.

's Avonds: Steeds meer mensen schijnen vast te zitten. Nieuws via de radio: in Stan zouden Chinese vliegtuigen zijn geland. Klinkt minstens gevaarlijk.

WOENSDAG 19 AUGUSTUS

De bijeenkomst van de patronaats-jeugd gaat gewoon door. Bericht via de radio: Mulele zou zijn vermoord! De twee witheren, die aan de overzijde van de Uele op een verlaten post waren gaan zitten, komen weer naar deze kant. Er heerste grote schrik aan de overkant.

Te Aketi zouden grote moeilijkheden zijn. Allerlei nieuws doet de ronde. Je kunt niets verifiëren.

Tijdens de avondwandeling horen we: morgen komt 'hij'. Op de vraag, wie 'hij' is, zegt men: we kennen zijn naam niet.

DONDERDAG 20 AUGUSTUS

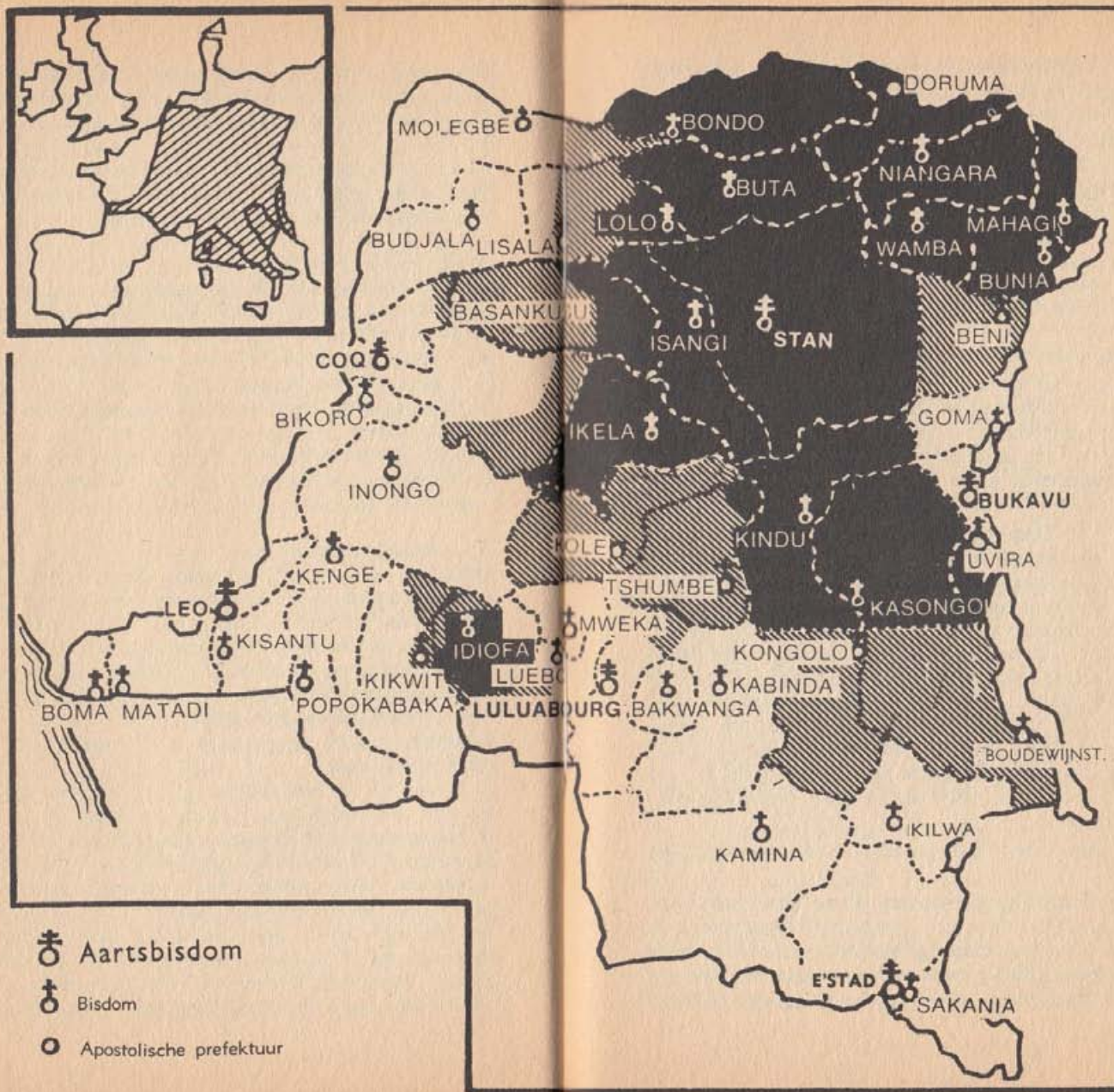
Inderdaad schijnt 'hij' te komen. Rond half tien ben ik met de brommer door Bondo gereden, waar verschillende lanen waren versierd en opgemaakt. Er zou iemand vanuit Aketi moeten komen. Veel mensen waren op weg naar het gebouw van de M.N.C. Iedereen had bloemen en takken bij zich. Vrouwen droegen bloemen in de haren. Alle mensen waren vriendelijk.

Vreemde situatie. Het is nu bijna elf uur: mooi weer na enige regenkans.

's Avonds: 'Hij' is niet gekomen. Men zegt, dat 'hij' Mulele zou zijn. Nu zou hij a.s. zaterdag komen.

Hier gaat men zich afvragen, wanneer het schooljaar zal beginnen. Als de situatie namelijk zo blijft, zullen de konfraters en lekeleraren zeker niet terugkomen uit Europa. De toestand is heel eigenaardig.

Vreemde geruchten doen de ronde over de Kongolese bisschop van Buta, mgr. Jacques Mbali. Hij zou lastig gevallen zijn, zelfs vermoord. Men zegt verder: als 'hij' zal komen, wordt er een soort volkstribunaal ingericht,

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

om al degenen, die nu in de gevangenis zitten, te berechten. Er zouden er zelfs ter dood worden veroordeeld. Ondertussen is pater Visser terug uit Bangassou, goed genezen, maar nog wat bleekjes. Pater Frans Waldram is ook terug en heeft veel nieuws over Monga en die streken. Soldaten zouden gevlucht zijn naar Yakoma. Zij (pater Frans en de anderen) hadden veel moeilijkheden bij de overzet naar Bangassou. Pater Frans brengt vanuit Monga twee zusters mee, die terug willen naar hun post in Titule. We draaien vanavond Charlie-Chaplin-films om er de moed wat in te houden.

VRIJDAG 21 AUGUSTUS

Rond half tien: Het werkvolk van broeder Leonard en van het seminarie trekt incens allemaal weg naar de staat. 'Hij' schijnt aangekomen te zijn. Iedereen is weg. Je ziet geen kip meer. Men zegt, dat voor het bureau van de staat de gevangenen op de grond liggen en dat ze berecht worden. Iedereen moet daar bij zijn en adhesie betuigen.

Kwart voor elf: Barometer zakt snel... Enkele boys zijn terug, wit of liever grauw van de schrik. Ze stamelen iets van mensen in zakken stoppen, afslaan en vermoorden. Ander nieuws komt binnen: de vrachtwagen van broeder Leo en de landrover van pater van Wagenberg zijn gevorderd. Ze zouden teruggebracht worden. De vrachtwagen ging naar Aketi en de landrover zou voor inspectie worden gebruikt. Wij, paters, hoeven geen schrik te hebben, zeggen de soldaten. Als iemand ons op de missie zou komen lastig vallen, moeten we hen onmiddellijk waarschuwen; ze schieten die man ter plaatse neer, verzekeren ze ons. Het is momenteel een echte rot-situatie. Gelukkig komt onze kok terug.

Even later horen we: bij de zusters is ook een wagen gevorderd.

Middageten: Stemming onder nul. Pater Paul Meyfroot, de overste van de witheren, is met pater Kruitwagen naar de missie van de protestanten geweest. Ook vandaar slecht nieuws: te Buta zouden veel mensen vermoord zijn.

Na de siesta: Pater Kuypers en broeder Linus van Dijk ko-

men terug uit Bili. Daar is alles rustig tot nu toe. Hier stijgt de spanning. Rond vijf uur rijdt een vrachtwagen vol Joelende jongens het seminarie voorbij. Even later schrikt pater Frans Waldram nogal: een auto arriveert, een geweer steekt door het raam en dan stapt een buitengewerde horlogemaker uit. Het valt gelukkig nogal mee. *Na de avondrefter:* Op het geluid na van de rijdende vrachtwagens is alles rustig. We draaien weer een Charlie.

ZATERDAG 22 AUGUSTUS

Rond acht uur: Een rustige nacht gehad. Men vertelt, dat een gedeelte der gevangenen is vrijgelaten, maar morgen zouden ze terug moeten komen. Ik ben juist nog even door Bondo gereden. Alles lijkt vrij kalm.

Elf uur: Een paar verschrikkelijke uren achter de rug. Onder het ontbijt vanmorgen stopt incens een auto vlak bij de refter. Vier soldaten springen er uit. Pater Kuypers, die juist van zijn kamer naar de refter wil gaan, wordt door een van hen bedreigd met een revolver. Hij schiet een keer in de grond. Dan komt hij de refter binnen gebruld. 'Wat is dat hier... Allemaal naar de staat...' We moeten buiten in een rij gaan staan. Ze moeten een geluidsinstallatie hebben. We beweren, dat we die niet hebben. Als ze opnieuw zeggen, dat we allemaal naar de staat moeten, vragen we, of we eerst ons ontbijt mogen afmaken. Dat mag. Gauw nog wat gegeten en dan allen te voet naar de staat. Overal zien we mensen die kant op gaan. Ook de paters van de missie zijn al op weg. De broeders zie ik niet. We naderen het bureau. Daar staat al een massa volk. We zijn de laatsten. Ze brullen, dat we hard moeten lopen. Dat doen we dan maar. Alle mensen dragen takjes en bloemen.

Dan begint het volksgerecht. Wij, de paters, staan allen twee aan twee bij elkaar. Tegenover ons staan alle blanken. Dan wordt er gezongen en gespecht. Wat ons betreft: de kinderen hoeven geen schoolgeld meer te betalen. We staan met ons gezicht naar het gebouw, maar op een gegeven moment moeten we ons omdraaien. Daar, bij de vlag, liggen twee mensen, zwaar mishandeld en gebonden. Die gaan ze doodschieten. Een van hen is een minister van

Paulis*. We kennen hem goed; hij komt van Monga en heeft daar nog ooit geld gegeven voor de school. Ze gaan er met stenguns op af en schieten ze dood. Verschrikkelijk! Ik had nog nooit eerder mensen zien doodschieten en zeker niet zo: ze worden doorzeefd.

Ze stuiptrekken even en liggen dan stil in het gras.

We moeten ons weer omdraaien en dan moet de *jeunesse* met de sleutel naar een van de staatsgebouwen. Alle papieren worden daar gehaald, dan kapot gescheurd. Twee politieagenten van Bondo worden geslagen. Een verschrikkelijk toneel: vier soldaten, die heel Bondo in hun macht hebben en zonder meer twee mensen voor ieders ogen neerschieten.

De mensen worden naar hun mening gevraagd door vier soldaten met geweren. Ook de paters moeten antwoorden en meezingen. Incens vinden ze in een van de boeken een foto van pater Hulskamp.' De foto lijkt op een van de witheren. Hij moet naar voren komen en ze praten van afslaan. We zeggen, dat hij het niet is. Daarmee is het afgelopen. Hij kan terug in de rij gaan staan.

Ineens zegt het volk, wijzend op een van de lijken: 'hij staat weer op, hij is niet dood'. En inderdaad, langzaam richt een van de slachtoffers zich een beetje op, steunend op een elleboog. De soldaten willen schieten, maar dan zeggen ze: hij is geen slecht mens, want het feit, dat hij niet dood is, is daar een bewijs van. Er wordt om een vrachtwagen geschreeuwd. Men gooit (het woord gooien is niet overdreven) hem er op en voert hem naar het hospitaal. Na wat gezang mogen we naar huis gaan. We zijn er werkelijk allemaal kapot van.

Tegen elf uur komt een man in de recreatie, om te zeggen, dat een van ons met een auto de gewonde moet vervoeren naar Monga, om hem daar door de dokter te laten opereren. Onmiddellijk vertrekken de witheren, pater Paul Meyfroot en broeder Joost Slecckx, met hun Mercedes. Van zuster Paula horen we, dat de reis geen zin zal hebben: de man heeft zeventien kogels in zijn lichaam. In het hos-

* Fidami, vice-president van de Uele-provincie en minister van financiën.

pitaal was hij bij volle kennis, heeft nog gebiecht en de laatste sacramenten ontvangen. Hij was volkomen kalm. Na de siesta: Men at weinig in de refter en sprak nog minder. Niemand heeft kunnen slapen. Tijdens de siesta horen we de *jeunesse* weer zingend met vrachtwagens langs het seminarie komen. Rond drie uur komen ze de Mercedes van monseigneur Creemers halen. Broeder Marcel komt dat juist zeggen. Gedurende de executie van deze morgen werden hij en broeder Leo weggeroepen, omdat het veer kapot was. Men zei: 'Als jullie het niet onmiddellijk maken, schieten we jullie dood!' Ze hebben er tot drie uur aan gewerkt.

Onder de *potus* arriveert een wagen van de Comaco met enkelen van de *jeunesse*. Ze nemen ons volkswagenbusje mee. Nu hebben we niks meer.

Kwart voor zes: Pater Paul Meyfroot en broeder Joost zijn terug. De man is gestorven op 45 km van Bondo. Ze zijn doorgereden naar Lobi en hoorden daar, hoe pater Huub van Lieshout eveneens spannende uren had doorgemaakt. Toen ze daar aankwamen, was hij moederziel alleen thuis. Het was een komplette overval. Ze namen geld, radio's en bandrecorders mee. Een deur, waarvan hij de sleutel niet had, forceerden ze door het slot stuk te schieten.

's Avonds: Ze rijden nog regelmatig voorbij het seminarie. Ze komen hier bier halen. Naar we later horen, haalden ze whisky bij de broeders en op de missie konden ze afgescheept worden met twee flessen wijn. We gaan vroeg naar bed. Alles blijft rustig, zodat de meesten een goede nachtrust hebben.

ZONDAG 23 AUGUSTUS

's Morgens: Onder de vroegmis bij de zusters komt op het moment van de konsekratie een soldaat binnen met de mededeling, dat ze straks een koe komen halen.

Onder het ontbijt horen we, dat de Mercedes van de witheren eveneens opgevorderd is. Men eet weinig en gaat daarna naar de hoogmis in de katedraal. Onder de hoogmis hoor je nog wagens rijden, maar daarna wordt het stil, ofschoon de mensen zeggen, dat ze nog niet weg zijn: eerst zouden ze nog iemand doodschieten.

Half twaalf: Het is prachtig zomers weer. Het is heel rustig, je hoort niets. We gaan pingpongen. Dan weer even spanning. Pater Polydoor Carremans zit met zijn geld, veel geld o.a. dat van de salarissen van de onderwijzers. Het wordt verborgen.

Nog even dit: ons personeel is bewonderenswaardig. Ze komen zoveel mogelijk werken, zijn zenuwachtig, maar moedig. Een van hen zegt ons: als we sterven, dan allemaal samen, wij met u. Dezelfde kalme gelatenheid trof ons bij de terechtstelling.

Na de siesta: Heerlijk geslapen. Ze zijn zeker weg. Een hele geruststelling. Iedereen is opgelucht. De meesten hebben, na het bier voor het eten, sinds eergisteren weer eens normaal kunnen eten. Over de radio hoor ik juist een direkt bandrecorderverslag van de straatgevechten in Bukavu. Je raakt er helemaal weer door in de stemming van eergisteren.

Na het lof: De stemming is weer een beetje gezakt. Bij het uitgaan van de kerk zien we onze auto rijden, daarachter een auto vol jongens van de *jeunesse*. De mensen zeggen, dat een van die vier kerels is gebleven, terwijl de rest inderdaad weg is. Het blijft verder heel de avond rustig. We horen nog, dat ze het lijk van een van de slachtoffers in de Uele hebben gegoooid.

's Avonds: Het is ondertussen verschillende confraters aan te zien, dat ze in spanning zitten. Er wordt deze avond wat gekaart en gescrabbled. Men probeert het maar te vergeten. Die koe van de zusters staat nog steeds op de soldaten te wachten.

Tijdens de avondrecreatie wordt weer gekaart, nu met twee tafels. Men probeert de stemming erin te houden. Om twaalf uur gaan de laatsten naar bed. Alles rustig.

MAANDAG 24 AUGUSTUS

's Morgens: Vanmorgen hoorde ik bij de broeders het nieuws, dat vier vrachtwagens vol soldaten waren aangekomen en ook, dat er weer iets op de staat zou te doen zijn.

Tot negen uur is alles rustig, maar iedereen is in spanning, vooral ook omdat onder het ontbijt de boys komen zeggen,

dat ze niet meer durven blijven en naar huis gaan. Er wordt weinig gegeten tijdens het ontbijt. Later komen soldaten in verband met het laden van batterijen. Ik zie ze het eerst. Pater Frans Waldram, die daarvoor zorgt, is op de missie. Ik ga hem even halen. Op de missie is juist een huiszoeking bezig. Ik schrik me rot, als ik die soldaten met hun spuiten weer zie. Broeder Egbert heeft mocilijkheden, zie ik: hij is in burger en heeft geen baard. Eén van de soldaten is opvallend ruw. De rest valt wel mee. Pater Frans Waldram en ik krijgen verlof, om naar het seminarie terug te gaan. We verwittigen gauw iedereen, dat 'ze' op komst zijn. Amper is dat gebeurd, of ze zijn hier. Ze zijn met zes man, gewapend met geweren en een soort politieknuppels. Een van hen, in burger, heeft een oud verroest geweer in zijn hand, dat ze in het atelier van pater Andriessen hebben gevonden. Op de missie hebben ze de Belgische vlag meegenomen. De pauselijke mocht blijven. Terwijl ze op de kamer van pater Kraewinkels bezig zijn, komt er een buiten, ziet pater Kuypers en mij iets te hard lopen, hetgeen argwaan wekt bij die kerel en hem er toe drijft, om op onze kamers alles overhoop te halen op zoek naar ik weet niet wat. Elders waren de soldaten weer anders. Sommigen maakten er een potje van. Bij de paters Frans Waldram en Theo Hacken moest de bandopnemer even draaien, om te zien, of de bandjes niets met politiek hadden te maken. Op een leegstaande kamer vonden ze bloempotten, 'vervaardigd' uit hulzen van kanonnen van de laatste wereldoorlog. We legden dat uit. 'Juist,' zei de soldaat, 'waar is jullie kanon?' Een andere soldaat begreep, dat deze vraag te gek was en ging naar een volgende kamer. Na onze kamers komen de schrijnwerkerij en de keuken aan de beurt. Daar vernemen de heren, dat de boys weg zijn. Als ze dat horen, geven ze order, om die onmiddellijk terug te roepen. Komen ze niet, dan worden ze afgeslagen, zeggen ze.

De kleine, maar dappere abbé Jean Mange is gedurende heel die bedrijvigheid bij de soldaten en gaat met hen van deur tot deur. Nergens wordt iets meegenomen, zelfs niet aangepakt. Willen ze iets bekijken, dan moet je het eerst zelf nemen, op de grond leggen, waarna ze het opnemen.

Direkt kontakt tussen ons en hen mag er niet zijn.

Na een half uur zijn ze weg, tot onze grote opluchting. De spanning is steeds erger, dan het gebeuren zelf. Aan pater Jan van Wagenberg zeggen de soldaten dat de paters van Buta terug moeten.

Broeder Leonard weet te vertellen, dat de soldaten niet tevreden waren, dat de broeders en zusters tijdens de executie afwezig waren geweest.

Half twaalf: Alles is weer rustig. Enkele boys zijn al terug. Pater Paul Meyfroot, algemene overste van de witheren, zit vóór de ingang van de keuken aardappelen te schillen. Vandaag nemen we een aperitief: op de kamer van een lekeleraar vonden we tien flessen Martini; die huiszoekingen zijn voor ons soms ook interessant...

Na de siesta: Vanmiddag brood met beleg gegeten. Viel best mee. Sommigen kunnen daarna wat slapen, anderen niet. Het loopt nu tegen drie uur en je hoort in de verte schieten en zingen. Ze komen juist een batterij halen en het blijkt dat men inderdaad mensen aan het neerschieten is. Nog steeds schieten ze. Van alle kanten kaatst het tegen de vele gebouwen van het seminarie aan. Vrachtwagens rijden af en aan.

Ik hoor nu, dat ze vanmiddag op de missie rond half drie alle witheren hebben verzameld. Een soldaat kwam hen zeggen, dat ze gevlucht waren en dat zoiets niet goed was. Ze moesten terug. De kommandant zou er nog wel op terug komen. Daarmee trok men af.

Men vertelt, dat het slachtoffer van straks de laatste administrateur van Bondo is. Men zou ook een vrouw hebben doodgeschoten.

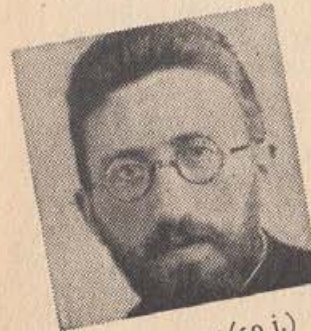
Na de avondrefter: Pater Filip Waldram, de overste van Monga, is hier aangekomen. Hij heeft de mensen van het komitee van daar naar hier gebracht. Sinds gisteravond zijn in Monga de zusters gevlucht, evenals pater Jef Wagemans. Ze zijn daar nu nog met drie man over. Pater Waldram vertelt dat er dezelfde gruwelen hebben plaats gehad als hier. Drie politieagenten, die toevallig op de staat waren, toen de eerste soldaten aankwamen, werden gevraagd hun pet af te doen en daarna zijn ze zonder pardon neergeschoten. Hij vertelt ook iets meer over hun

†P. Verkuylen (66 j.)

†J. Wouters (59 j.)

†G. Jansen (59 j.)

†L. Ignoul (57 j.)

magische oorlogsopvatting. Het schreeuwen van *mai-mai* heeft verband met het gemurmel van een leeuw, die dorst heeft. Het woord *simba* betekent leeuw in het Kiswahili. *Mai* is ook een soort water, waar ze mee besprenkeld zijn, zodat ze zich onkwetsbaar wanen. Een aanraking zou die onkwetsbaarheid verzwakken. De avond is rustig.

DINSDAG 25 AUGUSTUS

Kwart voor tien: ik kruip achter mijn typemachine. Er is al weer veel gebeurd vandaag. Thuis vieren ze nu bruiloft. Mijn oudste zus trouwt. Ze weten daar natuurlijk van niets, al zullen ze wel ongerust zijn.

Nu het nieuws van deze morgen. Van morgen reed ik op de normale tijd met mijn brommer naar de broeders, om daar de mis te vieren. Onmiddellijk na de mis (ik stond met de amikt in mijn handen) horen we een groep soldaten met veel lawaai arriveren. Ze komen om auto's. Veel herrie en brutaliteit. Ik ga terug de kapel in en wacht maar af.

Dan hoor ik ze vertrekken. De broeders hadden een auto defekt gemaakt door de bougie in vuile olie te dompelen, maar zelfs daarmee vertrekken ze onder hels gesputter van de motor. We zien de auto rijden tot aan de weg. Daar valt hij weer stil, precies op de kruising van de hoofdweg en de weg van de broeders naar de missie. We kijken vanuit de verte toe. Ze proberen te duwen, schreeuwen om een chauffeur. Alles bij elkaar een vrij verontrustend tafereeltje, zodat ik besluit bij de broeders te blijven ontbijten. We eten wat met heel lange tanden. Ondertussen duurt het gedonder op de weg voort. Na het ontbijt ga ik toch maar terug, omdat men zich anders ongerust gaat maken. Er is op dat moment maar één soldaat bij de defekte auto. Hij laat me met een vage groet passeren. Ik kom op het seminarie en zie broeder Leonard een beetje vreemd staan kijken. Ik rijd naar hem toe en zie zijn wit vertrokken gezicht. 'Ze hebben juist alle paters op een vrachtwagen geladen en zijn weggereden,' zegt hij. 'Ze zochten jou ook.' Ik zie niets beters, dan onmiddellijk naar de broeders terug te rijden. Wanneer ik daar de berg afrijd, zie ik al een vrachtwagen vol witte figuren voor de missie van de

broeders staan. Ze wenken, beduiden dat ik moet stoppen; dan moet ik weer doorrijden tot bij de vrachtwagen. Ik zet mijn brommer langs de kant en klim op de vrachtwagen. Ook alle broeders zijn al 'ingestapt'. Met een ruk schiet de wagen op gang. Waar naar toe?

Zwaar overheellend rijdt de vrachtwagen door Bondo: alle paters van Buta, alle kruisheren en broeders van Bondo staan er op. We passeren de staatsgebouwen, maar rijden door. Nu wordt het duidelijk: we gaan naar de gevangenis. Daar aangekomen wordt het bevel gegeven af te stappen en het gevangenisgebouw binnen te gaan, twee aan twee. Eerst willen ze ons blijkbaar in de kleine hokjes zetten, halen er andere gevangenen uit, onder wie we de president van de Radeco-partij herkennen, geven hen verschrikkelijk slaag, maar dan moeten we toch allen doorlopen naar de grote 'zaal'. Daar worden we naar binnen gedreven en met een slag valt de deur dicht. We zitten wat te bekomen, als de deur plots weer open gaat: Pater Hebette van Buta moet komen. Hij staat vlug op en vertrekt. De deur valt dicht. Dan worden we pas echt bang. In de hoek, waar ik zit, meent men zich te kunnen herinneren, dat het juist op zijn kamer was, dat men de Belgische vlag heeft gevonden. Wat gaan ze met hem doen? Men denkt, dat iedereen, of althans de leidinggevende paters (bijvoorbeeld zij, die belast zijn met het geld voor het onderwijs) dit zelfde zullen moeten ondergaan. Iemand begint de rozenkrans voor te bidden. Dit gaat enkele tientjes goed, tot men van buiten schreeuwt, met dat bidden op te houden. De deur gaat open en een kalme vent zegt: 'Bidt niet luidop, dat maakt hen maar kwaad.' We bidden in stilte verder. De stemming is bepaald laag. Men bespreekt, wat men zal zeggen en wat men zal verzwijgen. Na een klein uur gaat de deur open. We moeten allemaal naar buiten. Die kerel van de executie is daar weer met de auto van monseigneur Creemers. Hij is niet onvriendelijk. Abbé Jean moet het woord doen. Men zal ons tevens naar huis voeren. Er wordt om een vrachtwagen geroepen. Dan arriveren andere soldaten, beginnen de paters van Buta naar voren te halen. Wat ze zeggen, versta ik niet. Het gaat weer over teruggaan naar Buta. Men wacht en wacht.

In de ingang van de gevangenis staan stoelen en die worden aan de ouderen onder ons aangeboden. Pater Willem Vis-sers gaat met een konfrater een inlands spel spelen, een soort knikker spel. Mensen van de gevangenis beginnen met ons te praten. Ze kennen verschillende paters en het wordt een gezellig gebabbel, alsof er niets is gebeurd. Dan arriveert een auto voor de mensen uit Buta. Men kruipt en klimt in de Peugeot. Dan een volgende wagen, een kleine bestelwagen deze keer, die de eer heeft een stel kruisheren als haringen bijeen te vervoeren.

Op de missie aangekomen, zien we tot onze blijdschap weer pater Hebette. Hij was 'een goeie père' en moest onmiddellijk terug naar Buta.

Terwijl ik hier zit te typen, kunnen de paters van Buta best al weggebracht zijn. Het zou jammer zijn, want er was een fijne solidariteit tussen ons gegroeid en we hebben samen veel doorgemaakt. Nog iets: het is wonderlijk, hoe in deze omstandigheden sommige paters torenhoog boven hun gewoon leven uitstijgen en blij geven van een moed en een kalmte, die je nooit in hen had gezien. Een van de zusters is ook ongelofelijk moedig, wordt verteld. Ze staat in het ziekenhuis en moet heel wat meemaken. Twee andere zusters echter zijn óp van zenuwen en kunnen niet meer slapen. Misschien kan pater Filip Waldram hen meenemen naar Monga. Ik eindig nu weer. We zien wel.

Na de siesta: Ondragelijke spanning blijft hangen. Op de missie, vertelt broeder Marcel, komt er om de drie minuten iemand binnenrijden: auto's halen, auto's brengen; tenslotte komt er iemand, die zegt, dat men geen enkele auto meer mag komen vorderen. De garage werkt op méér dan volle toeren. Kapot gereden auto's komen binnen bij de vleet.

Ondertussen gaan de soldaten toch aan het stelen. Zojuist (half vijf is het ondertussen) kwamen ze het horloge van een van de witheren pikken. Hij zat in de recreatie te lezen. Op de missie is weer een radio weg.

Pater Filip Waldram is nog steeds hier. Hij moet wachten op soldaten, die uit Ndu moeten terugkeren. Zojuist komt het bericht binnen, dat ze een blanke uit Baye lam hebben geslagen, letterlijk dan. Het is het type

van een oudkoloniaal, die zijn mond wel niet zal hebben kunnen houden.

In de vakschool van pater Petro Andriessen worden horloges gepakt, alsof het langs de weg staande bloemen zijn. De koster van de katedraal heeft zichzelf vanmorgen overtroffen, vertelt men juist. Hij wees de pastoor op de aanwezigheid van nog andere Belgische vlaggen in de kasten van de sakristie.

Het bericht, dat men een vrouw zou hebben doodgeschoten, blijkt niet waar te zijn.

Enkele zusters uit Titule, die niet van hier zijn, komen het seminarie bekijken. Ze durven wel. Alles is nu rustig. Overal ziet men de paters als groepjes schooljongens bijeen staan. Een klein soldaatje (hele jonge schooljongens zijn soms volledig soldaat) komt nog om benzine vragen en om een bromfiets. Pater Frans Waldram zegt: ik heb geen bromfiets. Op tien meter afstand staan er twee in de bibliotheek... Ik besluit, wanneer ik dat hoor, voorlopig maar per fiets op assistentie te gaan.

Tijdens de avondrefter is de sfeer tamelijk ontspannen. Daarna wordt er aan twee tafels gekaart, men drinkt bier (waarom dat nog opsparen? ze komen toch alles halen) en rookt een goede sigaar. Heel de avond blijft het rustig. Pater Filip Waldram is nog steeds hier. Ze zullen in Monga ook benieuwd zijn. Radio Bangui geeft vanavond een goed verslag en daaruit kunnen we opmaken, dat de vluchtelingen van Monga in Bangassou zijn aangekomen.

WOENSDAG 26 AUGUSTUS

's *Morgens:* Naar de broeders op assistentie geweest. Geen last gehad. Typisch: spanning is er altijd rond het ontbijt. Reeds tweemaal zijn we rond die tijd lastig gevallen. Na het ontbijt komt het komitee van Monga en pater Filip Waldram kan vertrekken. Alles blijft rustig. De zwarte zusters van Lobi komen even praten; ze zijn met een zwarte handelaar naar Bondo gekomen.

Men zegt, dat alle soldaten in de richting van Yakoma zijn vertrokken. Er zou daar iets te doen zijn. Het fijne weten we er niet van. Zou het nationale leger daar al zijn? Daarnet (het is nu half tien) ben ik even naar de missie

geweest. Op de weg naar Bili ligt een auto in panne en men beschuldigt broeder Leo ervan, dat hij hem niet goed heeft gerepareerd. Ze gaan hem nu naar hier slepen. Even later arriveren soldaten voor een nieuwe huiszoeking, maar onmiddellijk komen weer andere soldaten en verbieden het hen: ze mogen de missie niet meer lastig vallen. Ondertussen vernemen we, dat die gewonde blanke uit Baye onder begeleiding naar Bangassou zal worden gebracht. De kinderen van de handelaren zullen ook die kant uit worden gebracht: ze moeten tijdig op school zijn in België. Alle werkers van broeder Leonard zijn gekomen en dat geeft een zekere rust.

Elf uur: Alles rustig. Bij de broeders zijn ze juist geld komen vragen. Men heeft ze met 7000 fr. kunnen afschepen. *Kwart na drie*: Niet te veel last gehad. Wel kwam bij pater Carremans een klein kereltje, dat gisteren hier een horloge had gestolen, met de bajonet voor hem staan. Hij vroeg nogmaals een horloge. Kreeg hij niet. Toen moest pater Polydoor de kast open maken. Dat werd hem te gortig. Hij stuurde hem vierkant de laan uit, liep hem nog na, tot hij het seminarie had verlaten.

Rond twee uur vertrok plots alle werkvolk: er zou weer een volksgericht zijn. We horen echter nog geen schoten. Rond vier uur loopt broeder Leonard een werkman van de broeders tegen het lijf. Het is een oude, tandeloze man. Leonard vraagt hem, waarom hij niet naar de staat is voor het volksgericht. Het verbijsterend antwoord van het oudje luidt: 'Ik ben bij de *jeunesse*!; we hebben overdag vrijaf, omdat we 's nachts moeten dansen en voortvluchtigen zoeken.'

Ondertussen horen we ook het fijne van onze gevangenneming. Alles draaide om die Belgische vlag, die ze op de missie hadden gevonden. Die vlag was tussen het staatsgebouw en het postkantoor op de grond uitgespreid en de vrachtwagen vol paters en broeders moest daar overheen rijden: zo vertraptten of liever verreden we de Belgische kleuren... Pater Hebette is niet direkt naar de missie teruggevoerd, maar moest voor het staatsgebouw in het publiek de kwestie van die vlag uitleggen. Waarom had men die vlag? 'Och,' zei Pater Hebette, 'het is goede

stof en je kunt er altijd kinderklleding van maken.' Dat antwoord werd aanvaard.

's *Avonds*: Alles rustig. Pater Frans Waldram haalt zijn bandopnemer in de recreatie en onder vrolijke lichte muziek wordt er bier gedronken en gekaart. Wanneer we naar bed gaan, roffelen op diverse plaatsen de trommen en horen we het zingen van de *jeunesse*.

DONDERDAG 27 AUGUSTUS

's *Morgens*: Bij de broeders vertellen ze, dat de soldaten zouden zijn teruggekeerd uit Ndu. Er zou vandaag weer een volksgericht worden gehouden. Op de missie hoor ik, dat de afgelopen nacht in alle stilte die gewonde blanke uit Baye is weggevoerd. Het is allemaal heel geheimzinnig gegaan. In de garage is het (nog) kalm. Hopelijk krijgen de broeders eens even tijd, om adem te halen. Op het seminarie valt het op, hoe vermoeid het werkvolk er uit ziet: ze hebben weer heel de nacht moeten dansen.

Na het ontbijt probeert iedereen wat werk te vinden. Men schildert een nieuw lokaal, we werken aan een nieuwe tijdschriftenkast, pater Kuypers geeft de kapel een goede beurt, enz. Op de missie hebben ze nu een slagboom geplaatst: niemand mag nog op de missie komen.

Deze regenachtige dag blijft rustig.

Half zeven: Zojuist met enkele paters bij de zusters op bezoek geweest. Daar weer allerlei nieuws gehoord. O.a. dit: twee jongens van de *jeunesse*, 's nachts op zoek naar voortvluchtigen, kwamen uit bij een arakstokerij. Ze gaan aan het drinken. Enkele soldaten vinden hen daar en schieten ze ter plaatse dood. Ze hebben, op hun manier, een ijzeren tucht. Er zouden in Bondo tot nu toe elf mensen zijn vermoord, zegt men. De soldaten hebben hun kamp op het terrein van de Comaco. Hun was en maaltijden worden verzorgd door kleine meisjes, die daar dag en nacht zijn. Er mag geen enkele vrouw op het terrein komen. Op sexueel gebied is strikte onthouding voor iedere soldaat geboden. Dat schijnt heel vroeger gedurende de stamoorlogen ook al zo te zijn geweest.

Gisteren is er nog iemand doodgeschoten van de lijst personen, die ze zoeken.

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

Het laatste bericht is nu, dat vannacht alles naar Stanley-stad zal vertrekken, ook de *jeunesse*.

's Avonds horen we, dat ze vanmiddag de motor van pater Vissers zijn komen halen. Die van pater Gerard Jansen en broeder Willem zijn al weggehaald. Er gaan nu geruchten, als zouden ze alle fietsen komen vorderen. Bij de zusters waren ze juist alle fietsen op de zolder aan het verbergen. Men weet niet, of het waar is. Men heeft ook al gezegd, dat alle radio's zouden worden opgehaald.

Na de avondrefter: Iemand merkte tijdens het avondmaal op, dat het vandaag een van de rustigste dagen was sinds het begin van de 'oorlog'. Het bleek echter, dat hij te vroeg had gesproken. We zaten om kwart over acht juist naar de radio te luisteren, toen we de koplampen van een auto in de laan zagen naderen. Er wordt geroepen op pater Godfried Kraewinkels: 'Père Frits, de sleutel van je kamer.' Weer huiszoeking. Van alle kanten naderden soldaten. Een stuk of vijftien. Men zoekt steeds mensen van de Radeco. Ze kwamen van de missie, zijn daarna in de vertrekken van monseigneur geweest, waar ze de grote radio meenamen. En steeds maar diezelfde vraag: 'Waar is monseigneur?' 'Hij is gevlucht; zeggen ze, 'omdat hij van de Radeco was'. Alle kamers worden onderzocht. Pater van Heeswijk gaat met hen weer heel het seminarie rond.

Het verliep alles bijeen vrij kalm. Onze motoren en brommers zien ze niet staan. Uiteindelijk kwam alles bijeen in de recreatiezaal. Daar begon het gedruis. De kommandant (vier strepen) was stomdronken en begon pater Frans Waldram uit te maken, omdat de bandopnemer daar stond en muziek produceerde. Hij schold en ging te keer. Toen moest men bier halen. Daarna wijn. De kommandant ging maar door met preken. De andere soldaten ergerden er zich zichtbaar aan. Een van hen die buiten bij ons stond, zei: 'Hij valt jullie onnodig lastig.' Binnen duurde het maar voort: de alleenspraak van een dronkelap. Na wat dreigementen trokken ze eindelijk weg en... lieten alle drank staan.

De avondrecreatie verliep verder rustig, maar de fut was

er bij ons uit. Als we naar bed gaan, horen we weer de trommen roffelen. Afrika danst... op bevel.

VRIJDAG 28 AUGUSTUS, ST. AUGUSTINUS

Te voet naar de broeders op assistentie geweest. Bij de broeders alles rustig. Men was daar gisteravond niet geweest. In de ochtendrefter zijn er weer momenten van *silentium magnum*: wat zal er vandaag gebeuren?

Kwart voor negen: Een onderwijzeres van Baye komt op het seminarie. Kijkt angstig. We staan daar juist met een groepje bij elkaar. Na de begroeting zegt zij zacht en gejaagd: 'Veel groeten van de paters van Baye. Er is niets ergs met hen gebeurd. Ze hebben zich na de aankomst van de soldaten buiten in een rij moeten opstellen, maar verder is er niets gebeurd.' Baye is dus in orde. Maar Monga, Bili, Ango, Dakwa en Lobi? Die onzekerheid is echt vervelend.

Zojuist hoor ik, dat pater Vissers met abbé Jean naar de staat zal gaan, om heel de zaak eens te bespreken.

Kwart na tien: De barometer stijgt weer. Pater Vissers en abbé Jean zijn terug van hun bespreking. De kommandant stond juist op het punt te vertrekken naar Aketi. Hij ontving hen welwillend. Ze hebben alles uitgelegd en moesten een lijst van de gestolen spullen voorleggen.

Hij verontschuldigde zich, dat hij niet alles in handen had, vooral niet de *jeunesse*. Hij vroeg of ze hun motoren nog niet terug hadden en was hoogst verbaasd over het negatieve antwoord. Ze werden met de auto naar huis gebracht, vergezeld door begeleiders, die nu post hebben gevat voor de gebouwen van de missie. Iedereen, die zonder reden binnen zou willen gaan, moest ter plaatse worden neergeschoten. Dit alles geeft een grote opluchting.

Natuurlijk is het onzin, om zich illusies te maken, maar toch, illusies zijn soms kostbaar voor het ogenblik, al was het alleen maar als opwekking van je eetlust...

Zes uur: Ik kom juist van de missie, waar we wat helpen sieren. De weg naar het hospitaal wordt namelijk versierd vanwege de komst van de grote 'dokter' uit Aketi. Die z.g. dokter maakt de Simba's op een of andere manier

immuun voor kogels. Van pater Vissers nog een mooi verhaal gehoord. Abbé Jean en hij werden dus na de bespreking thuis gebracht. Pater Vissers ging onmiddellijk naar de broeders, om hen op de hoogte te brengen van de nieuwe regelingen. Bij zijn aankomst waren juist een tiental soldaten goed aan het huishouden. Van alles stond al klaar, om meegenomen te worden: radio's, bandopnemers enz. Pater Vissers zegt: 'Heren, ik kom juist van jullie kommandant en hij heeft me gezegd, dat iedere huiszoeking of plundering absoluut verboden is.' De leider van de groep bond een beetje in, maar ze gingen toch door met batterijen uit de auto's te halen. Pater Vissers fietst dan onmiddellijk terug naar de missie om die twee wachten te waarschuwen. Die komen aanstonds en iedereen trekt weg zonder ook maar iets mee te nemen. Nog een mooie bijzonderheid: een van de kerels, die nu voor onze veiligheid en spullen moeten instaan, was een paar dagen geleden nog een van de hevigste plundersaars op de missie.

ZATERDAG 29 AUGUSTUS

Tien voor negen: Alles rustig deze morgen. Zo blijft het bijna heel de dag.

Kwart na zes: De tijdschriftenkast is eindelijk klaar gekomen. Verder veel loos alarm vandaag. Telkens als er soldaten kwamen, was het in verband met het laden van batterijen, maar wij dachten steeds: ze komen ons halen, want de generaal is aangekomen.

Onder de potus kwamen nog soldaten de refter binnen. Ze wilden een horloge kopen. Niemand gaat er op in. Het blijkt, dat noch de dokter, noch de generaal te vinden zijn in Aketi. Anderen zeggen weer, dat hij al is aangekomen. Je kunt op geen enkel bericht staat maken. In de loop van deze dag zijn weer twee mensen doodgeschoten. Een ervan is een onderwijzer, die gisteren werd vrijgelaten, vandaag opnieuw werd gevangen genomen en onmiddellijk is doodgeschoten.

Ondertussen horen we meer nieuws over de geheimzinnige verdwijning van die blanke uit Baye. Die is inderdaad 's nachts in alle stilte uit het hospitaal gehaald en naar

Monga gebracht per auto. Bij het veer in Fakka viel de auto in panne en (stel je voor)... ze hebben alle mensen van het dorp aan de overkant van het veer bijeengetrommeld en hen gedwongen om de auto te duwen tot in Monga. Dat is toch al gauw een 12 km. Ze willen blijkbaar alles in het werk stellen, om geen moord op een blanke op hun geweten te hebben. Men merkt steeds meer, dat in dit verband van boven af strenge orders zijn gegeven.

Kwart na acht: De verrassingen zijn niet van de lucht. Op de missie hoor ik juist, dat een protestanse zendeling in Bondo is aangekomen. Hij kwam terug van vakantie in Noorwegen en is via Leo-Bumba op Bondo aangesukkeld. Dat hij hier goed is aangekomen, is voor ons wederom een teken, dat ze ons niet nodeloos mogen lastig vallen.

Na een rustige avondrekteatie gaan we onder dreiging van onweer naar bed.

ZONDAG 30 AUGUSTUS

Na de hoogmis: De Simba's hebben blijkbaar nooit van zondagsrust gehoord. We gingen deze morgen tegen half negen naar de katedraal. Op het plein voor de kerk begon de rotzooi weer. We zagen enkele soldaten naar de missie rennen voor huiszoeking. Onmiddellijk kwamen de wachters aangelopen en na wat *simba-simba-mai-mai*-geroep wist niemand meer, wát te doen. We gingen de katedraal binnen. Ik deed het gordijn, dat achter het hoofdaltaar is gespannen opzij en daar zag ik soldaten in de kerk. Ik trok me weer terug. Ik hoorde in de kerk roepen: 'Daar vlucht een pater weg.' We stonden amper weer buiten, of enkele Simba's kwamen op ons af: 'Waar is die vluchtende père?' We haalden onze schouders op. Dan roepen ze: 'Vooruit, allen moeten naar huis.' Twee soldaten gaan met ons mee. Een heeft een gummistok, een ander twee geweren. Zwijgend trekken we zo het seminarie weer binnen. De soldaten plegen wat huiszoeking in enkele kamers en gaan dan weg. We begrijpen er niets van. Waarschijnlijk berust alles op een misverstand. De soldaten hebben blijkbaar niet geweten, dat het zondag was. Ineens hebben ze daar al die paters en dat volk bijeen zien komen en zijn bang geworden. Op het

seminarie praten we nog even met een van de jongens van het kollege. Hij vertelt, dat de soldaten het volk totaal murw maken. Heel de nacht moeten ze dansen. Rusten ze even, dan arriveert een vrachtwagen met soldaten en iedereen wordt onder bedreiging weer ten dans 'genood'. Hij vertelt nog, dat de verschrikkelijkste verhalen de ronde doen onder het volk.

Een kwartier later zijn er wéér soldaten voor een huiszoeking. Blijkbaar zijn het nieuwe groepen, pas aangekomen, niet op de hoogte van de reglementen. Ze zeggen: 'Als we hier geweren vinden, worden jullie op slag doodgeschoten'. Dan trekken ze af.

Half elf: Zojuist iets heel vervelends gehoord. Pater Willem Vissers was met soldaten naar het huis van monseigneur gegaan en ook daar hebben ze alles afgezocht naar wapens. Pater Willem stelde toen voor, om ook te kijken in de koffers van mgr. Daniël, onze Kongolese grootvikaris, die in Europa op studiereis is. Dan waren we daar ook van af. De soldaten zijn het daarmee eens. In de eerste de beste koffer, die ze open maken vinden ze een revolver. Daarmee gaan ze weg. Na de bedreiging van straks, doet dit feit weinig goed aan de sfeer, die er weer onder ons hangt.

Zeven uur: De rest van de zondag verloopt, zoals hij begonnen is: ellendig zonder meer. Rond het middaglof komen ze weer radio's, een horloge en een hoed 'kopen'. Vanavond vroeg me nog iemand mijn horloge. Ik weigerde en hij drong niet verder aan. Had hij dat wel gedaan, dan had ik 't hem gegeven. Een ramp was dat dan nog niet, want we hebben bijna allen oude horloges uit het atelier van pater Petro Andriessen.

Het bericht komt nog door, dat ze de blanken weer hebben lastig gevallen. 's Nachts kwamen soldaten langs de magazijnen (die kerels schijnen nooit te slapen) en zagen daar civiele bewakers zitten. e trommelden alle blanken uit hun bed en hielden een preek over het feit, dat deze mensen buiten moesten zitten, terwijl de heren lekker op bed lagen. Toen een van de blanken van pure ellende begon te huilen, konden ze weer naar binnen gaan.

Half negen: Sinds zeven uur rommelt en flitst een dreigend,

maar niet losbrekend onweer, hetgeen alles nog onheilspellender maakt. Rond zeven uur is er flink geschoten. Hopelijk geen nieuwe lijken.

MAANDAG 31 AUGUSTUS

Na een rustige zondagavond en een kalme nacht met veel regen breekt de dag aan, een echte Kongolese regen-seizoen-dag. Wanneer ik bij de broeders aankom (te voet met paraplu, regenjas en sneeuwschoenen) ben ik doornat. Bij de broeders zijn vanuit Baye de bidprentjes van pater Andriessen aangekomen. De man die de moed had ze hier te brengen, heeft nóg last gehad. Ze hebben hem even in de gevangenis gezet, het pakje nagekeken en een begeleidend schrijven kapot gescheurd.

Half negen: Regen, regen, regen. Het giet. Broeder Laurent Bosmans, overste der broeders van St. Gabriël, heeft gisteren nog benauwde ogenblikken gehad in verband met geweren, die ze nog zouden hebben. Méér dan vijf minuten hebben ze met een mitrailleur op zijn borst staan duwen. Het heeft hem een flinke klap gegeven.

Half twaalf: Pater Paul Meyfroot, witheer, zit op mijn kamer en we zijn aan het praten over het probleem van de erfzonde, als ik plotseling een wekenlang gemist geluid hoor: de motor van pater Rik Snijkers. Ze komen hem halen. Twee soldaten. Ze kunnen er niet mee rijden, maar vertrekken er toch mee. De motor huilt en sputtert. Motor numero zoveel is weg. Onze bromfietsen staan nog op stal in de bibliotheek, vol geduld en hoop op betere tijden.

Drie uur: Niet geslapen. Amper lagen we te bed, of een geweldige klap deed zich horen. Later bleek, dat het dak van pater Rik Snijkers het begeven had, waardoor een drietal pannen op het plafond waren gevallen. Nauwelijks waren we die klap te boven, of we hoorden het geluid van een naderende motor, wéér die van pater Rik. Een jankende motor, een piston, die niet meer werkte, een versnellingskabel, die los was: ziedaar het resultaat van twee uur rijden op een motor, die acht jaar als een kind is gekoesterd.

Even later zag ik door mijn raam, hoe pater Rik met zijn motor hier rond reed, een Simba op de duo: rijles.

Kwart na acht: Weinig schokkend nieuws. De broeders in de garage hebben een rotdag gehad: onder jongensachtige bedreigingen een motor maken, die over een dag wéér kapot zal zijn en dat met barstende hoofdpijn.

Rond vijf uur is er weer geschoten.

Radio-luisteren wordt hier een georganiseerde illegaliteit: binnen luistert men en buiten loopt iemand op en neer, om bij onraad te waarschuwen.

DINSDAG 1 SEPTEMBER

Vlak voor ik naar de broeders ga, komt een vliegtuig over Bondo.

Een zware mist maakt het onzichtbaar. Wat heeft dat te betekenen?

Bij de broeders van St. Gabriël hoor ik, hoe een van de zwarte broeders zijn horloge voor 500 fr. heeft moeten 'verkopen'.

Negen uur: Al het werkvolk blijft trouw komen. Allen dragen nu een witte band om de arm, waarop staat, dat ze *travailleur* of *boy* van de missie zijn.

Er wordt verteld, dat alle Simba's naar Aketi gaan, om daar ingespoten te worden of gewassen met hun 'mai'.

Middageten: De rust van deze morgen doet ons goed eten. Of we een goede siesta zullen hebben, weten we gauw. Rond twintig na één klinkt vlakbij een schot: hard en droog. Voor mij klonk het als komend van de schrijnwerkerij. Voor anderen klonk het weer elders, maar voor iedereen dichtbij.

Onder het koffie drinken: iedereen praat en raadt rond 'het mysterie van het schot in de middag'. Op de missie moesten alle paters er voor uit bed komen: de Simba's, die voor de missie lagen, hoorden het ook, dachten, dat het op de missie te doen was, kwamen gelopen en riepen: 'Er zijn dus tóch nog geweren bij jullie!'

Zes uur: Het schot-in-de-middag heeft zijn mysterie prijs moeten geven: de soldaten waren een oud magazijn van een blanke, die al lang weg is, aan het leeghalen en iedereen was er bij, om iets te pakken te krijgen. De soldaten vroegen de mensen, niet zó te dringen. Dit bevel werd niet zo spoedig opgevolgd en een van de Simba's schoot in de lucht. Aangezien dit op de *belge* was, klonk het overal even luid.

We dachten, dat de kinderen van de handelaar Lalji al vertrokken waren, maar in feite zijn ze gisteren pas weggebracht. Hijzelf mocht ze wegbrengen, maar moest terugkomen. Vandaag beginnen immers de scholen in Europa. Wanneer zullen ze hier beginnen?

Acht uur: Vandaag is het een echte rustdag geweest, tenminste voor het seminarie. In de garage was het gruwelijk

druk vandaag; voor het herstellen van de Mercedes van de witheren ontving broeder Marcel 100 fr. Op de missie hebben de paters ondertussen een mooie uitdrukking gevonden voor het binnenkomend nieuws: Naar het schijnt, zou men hebben gezegd, dat dit of dat gebeurd is...

Ik heb mijn radio verborgen, maar ik krijg zin om hem weer boven water te halen. Het is zo rustig.

WOENSDAG 2 SEPTEMBER

Na het ontbijt: Bij de broeders weer een horloge 'verkocht' voor 2000 fr. Op de missie is gisteravond een soldaat (een onderwijzer uit het diocees van de witheren) zijn visie op de militaire situatie komen voorleggen. Hij was stomdronken. Alles kwam uiteindelijk van de Amerikaanse kommunisten!! Daar ging hij tegen vechten. Dat vliegtuig kwam ook van hen; het had vier bommen uitgegooid, maar de Simba's hadden ze met de blote hand opgevangen, zo binnen gedragen en in hun handen waren de bommen tot water geworden.

Vandaag zullen we, zegt men, verlof krijgen, om met een vrachtwagen eten te gaan halen voor mensen en dieren.

Half elf: Het is er dan toch van gekomen. Zojuist is een Simba met mijn brommer de laan uitgereden... We hebben nu nog twee brommers over.

Na de siesta: Een geweldig gejuich in de stad wordt naderhand duidelijk: men heeft weer een magazijn leeggehaald. Lalji is ook terug. Heeft nog wat worst gekocht voor ons.

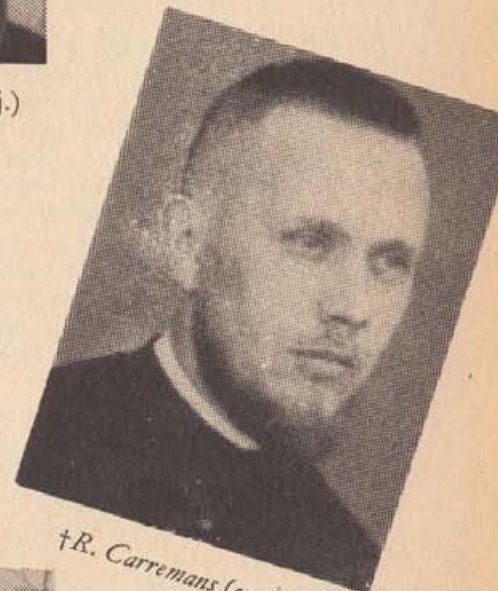
Kwart na acht: Tegen de avondrefter kwamen enkele Simba's hier bier kopen. We horen ook, dat er twee mensen zijn doodgeschoten, o.a. een handelaar van Buta, die ze hier op de markt hebben gevonden.

DONDERDAG 3 SEPTEMBER

Na het ontbijt: Bij het terugkeren van bij de broeders hoor ik schieten. Op de missie, waar ik even langs loop voor een kop koffie, wordt druk gepraat over de jongste radioberichten: Coquilhatstad zou zijn ingenomen en Stanleystad zou voorlopig niet worden aangevallen.

†W. Vissers (56 j.)

†R. Carremans (55 j.)

†Filip Waldram (55 j.)

Op het seminarie zijn al twee auto's geweest vóór het ontbijt.

Vandaag zal dan eindelijk een vrachtwagen vertrekken, om eten te zoeken. Een zwarte broeder zal meegaan.

Half tien: Er wordt nog steeds hevig geschoten. Akelig om te horen. Vanmorgen is hier een jongen aangekomen, een seminarist, die al weken onderweg was naar hier. Hij heeft vast gezeten in Buta en Aketi. Is al zijn geld en veel kleren kwijt.

Half elf: Het werkvolk trekt plotseling weg naar de staat. Wat hangt ons nu weer boven het hoofd? Men zegt: de grote baas gaat komen... Na een half uur komt het werkvolk weer terug. De grote baas was nog niet aangekomen; men zou nader bericht sturen.

Twaalf uur: Van een soldaat (ze vertellen veel, die lui) horen we, dat ze de blanken hebben lastig gevallen. Ze hebben ze bijeen geroepen, enkele klappen gegeven en een preek over prijsverlaging gehouden.

Na de siesta: In de middagrefter was de stemming niet al te best. Het wordt een triestige naamdag voor pater Polydoor Carremans. Er wordt nog steeds geschoten. Maar tegen vier uur wordt het rustig.

Kwart voor zes: Juist zitten enkele paters in de recreatiezaal of een Simba komt binnenlopen en pikt een hoed mee. Ondertussen vernemen we nog nadere bijzonderheden over de afstraffing van de blanken. Ze hebben ieder vier slagen gehad, behalve één: die kreeg er drie, omdat het zo'n goeie vent was...

De avond valt en alles blijft rustig.

VRIJDAG 4 SEPTEMBER

Een vrij akelige nacht achter de rug. Rond kwart over twaalf (ik had nog niet geslapen) stopt een auto bij onze kamers, vlak bij het motorhok. Soldaten hoor je er uit springen en ze roepen: 'père, he, père, wordt eens wakker!' Ze komen de veranda op, aan de achterkant van onze kamers, slaan met geweren tegen de ramen en dan hoor ik pater Kuypers met hen praten. Ze moeten pater Frans Waldram hebben, de pater van de batterijen. Deze ligt nog te slapen, ondanks al het heidens lawaai.

Wanneer hij buiten komt, beginnen ze hem te vertellen, dat hij zo'n goeie pater is. Ze waren allen ongeveer dronken; hadden een vrachtwagen bier gehaald. Daarna trokken ze weer af. Waarvoor ze eigenlijk gekomen zijn, weten we nog niet. Ik ben toen opgestaan; we hebben samen een sigaret gerookt en zijn daarna opnieuw naar bed gegaan. Onder het ontbijt blijkt, dat de meesten niets van dit alles hebben gehoord. Des te beter.

Half twaalf: Alles is rustig gebleven deze morgen. Er is nog één auto langs gekomen, maar alleen voor het laden van een batterij. De afgelopen nacht heb ik de reden gevonden, waarom ze in tijd van enkele dagen een batterij leeg hebben: ze zetten de motor af en laten de grote koplampen branden.

Vijf uur: Rustige namiddag. Vlak voor de potus heeft pater Kraewinkels zijn radio moeten 'verkopen' voor 500 fr. Op de missie is het een gaan en komen onder geschreeuw en dreig. Daar is het nog veel onrustiger dan hier.

Vijf na acht: Tegen vijf uur hebben nog enkele van die kerels hier wat rondgehangen. Ze wilden ook de recreatie binnengaan, maar toen ze daar zoveel volk bijeen zagen, trokken ze af. Ik geloof, dat we daar wel een voordeel bij hebben: een grote groep weerhoudt hen een beetje van brutaliteiten. Tegen zes uur is er weer flink geschoten. Rustige avond, als je niet let op het razen van de auto's.

ZATERDAG 5 SEPTEMBER

Elf uur: Zwijgend en totaal óp zijn we juist allemaal thuis gekomen. We moesten om half acht onmiddellijk naar de staat komen, allemaal. Het is iets verschrikkelijks geweest. Alle paters waren het eerst daar. Er was al veel volk. Er werd om de broeders geroepen. Die kwamen even later. Ook de blanken kwamen. We stonden daar allen opgesteld in volle zon bij de aanlegsteiger van het veer. Toen werd er om de zusters geroepen. Een volle vrachtwagen soldaten gaat hen halen. Ondertussen laat men ons in de schaduw staan. Na een drie kwartier of een uur (je verliest alle begrip voor tijd) moesten we allemaal naar het bureau van de staat, vlak bij de vlag, waar toendertijd

de executie heeft plaats gehad. De zusters zijn ondertussen aangekomen. Ik mis enkele blanke zusters. Alle zwarte zusters zijn aanwezig. Dan wordt daar de vlag gehesen, onder doodse stilte. Acht gevangenen, die ze reeds een uur lang afslaan en laten dansen, moeten in een rij op de grond gaan zitten. Er is onder hen de vader van een zwarte zuster, een van de fijnste katolieken van Bondo. Hun namen worden van een lijst afgelezen, ze worden als leden van de Radecopartij voorgesteld en het volk moet dit door geschreeuw bekrachtigen. Dan begint de executie. De eerste wordt door een rij soldaten met speren gestoken en ten slotte onthoofd.

Het sadisme, waarmee dit gedaan wordt, is werkelijk niet om aan te zien. De tweede wordt doodgeslagen met knuppels. Een derde wordt doodgeschoten. Een vierde moest door een heel klein jongetje met een revolver worden gedood door een schot in de slapen; enkele grote soldaten gaven het genadeschot. Toen de vader van onze zwarte zuster aan de beurt was, moest zijn dochter (we hadden haar achter ons laten staan, zodat ze niets zou zien) naar voren komen, om alles duidelijk te kunnen zien. Verschrikkelijk.

De drie overgebleven gevangenen werden apart gezet en zijn dus voorlopig gespaard gebleven. Tot slot schoten de soldaten in dolle vreugde de rest van hun kogels de lucht in. Onder heel de voorstelling stonden soldaten tussen het volk opgesteld, om iedere reactie vanaf het begin de grond in te boren. Daarna volgde een grote speech van de baas via de mikrofoon. Ten slotte moesten alle blanken (geestelijken, zusters en blanke handelaars) langs de grote baas passeren, om hem hulde te brengen en hun onderwerp aan het nieuwe regime te betuigen.

Daarna konden we naar huis gaan. De houding van de geëxekuteerden was wederom heldhaftig. Naderhand horen we, dat ze heel de week in de gevangenis hebben gebeden. 's Nachts brandden er kaarsen en werd gebeden. De vader van die zwarte zuster had de leiding, schijnt het. Het was een van de grote actieve christenen van Bondo.

Drie uur: Stemming slecht. Onder de refter zijn ze de motor van pater van Heeswijk komen halen. We geven

er nu niets meer om. Laat ze maar komen. We raken toch alles kwijt.

Kwart na vijf: Alle mensen trekken naar het voetbalveld. Daar zal een groot dansfeest plaats hebben, als bekroning van de 'bevrijding'. Je hoort het gedreun van de zware trommen al. Als dat vannacht zo doorgaat, zal er niet veel geslapen worden.

Kwart na acht: Rond kwart voor vijf wil ik naar de rekreatiezaal gaan, als ze me vragen of ik mee wil gaan naar het dansfeest. Abbé Jean vond het beter, dat we ons daar even lieten zien. Er waren niet veel liefhebbers. Ik ben toen maar meegegaan. We waren met zes man, drie zwarten en drie blanken; broeder Pierre, abbé Jean en broeder Henri en van de blanken de paters Vissers, Jansen en ik. Abbé Jean vertelde onderweg, dat ze (de kopstukken) ons uitgenodigd hadden: we hoefden niet te komen, maar we waren welkom. Een groep van de *jeunesse*, die achter ons aan kwam, zong nog een liedje over 'les sales flamands', maar op een teken van de abbé hielden ze hun mond. Ik voelde me niks op m'n gemak. Het voetbalveld was een zee van dansende mensen. Iedere stam had haar eigen hoek en daar werden hun traditionele dansen uitgevoerd. We hadden nogal bekijks en ik voelde me tamelijk opgelaten. We zijn zo langs het veld lopend van de ene groep naar de andere gegaan, hier en daar een hand gevend en wat pratend. Na een half uur wandelden we naar huis.

Onderweg kwamen we twee jongens tegen met de motor van pater van Heeswijk: hij was al kapot.

Rond half zeven komen de mensen al terug van het dansen. Die willen voor het donker thuis zijn.

Deze dag was tot nu toe onze zwaarste.

ZONDAG 6 SEPTEMBER

Half twaalf: Ondanks het feit, dat de nacht rustig was, hebben de meesten heel slecht kunnen slapen. Begrijpelijk. Toen we vanmorgen naar de hoogmis wilden gaan, kwamen enkele soldaten een horloge vragen. Daar dat niet vlotte, was het: 'De priesters van Bondo zijn heel slechte mensen, wacht maar, we krijgen jullie nog wel'. Enkelen zijn toch nog naar de hoogmis gegaan: weinig volk. Vlak

*Staanste v.l.n.r.: W. Vissers, o.s.c. - br. Marcel Smits, o.s.c. -
br. L. Schoenmakers, o.s.c. - br. Bernard De Kegel, S. Gabriël -
br. G. De Zwaef, S. Gabriël - br. L. Bosmans, S. Gabriël -
br. W. Tieken, o.s.c. - M. Godefroy, o.s.c. - Flip Waldram,
o.s.c. - Gekniel v.l.n.r.: H. Verberk, o.s.c. - A. van den
Broucke, o. f. m. cap - Rik Snijkers, o.s.c. - J. Beckers, o.s.c. -
br. L. Ignoul, o.s.c.*

voor de mis werden de broeders van de garage geroepen voor het herstellen van een in brand gevlogene auto. Tegen elf uur waren ze daarmee klaar.

Na de refter: Onder het eten vertelt men, dat de blanken weer naar de staat zijn geroepen in verband met de prijslijsten. Een ander bericht is, dat enkele Simba's in de gevangenis zouden zitten. Wat is er van waar?

Half vier: Na een rustige middag brengt broeder Leonard ons goed nieuws. Abbé Jean (aan wie wij ontzettend veel te danken hebben) ging vanmorgen naar de staat, om verlof te vragen, om een zuster in Lobi te halen. De kapitein had het echter héél druk: alle Simba's werden verhoord. Verschillenden zaten inderdaad al in de gevangenis. Ze hebben alles, wat ze gestolen hebben, moeten afgeven. De kapitein is begonnen met de luitenant zelf, die onder andere de plundering van Lobi heeft geleid. Abbé Jean moest nogmaals uitvoerig aangeven, wat er allemaal was gepikt. De kapitein was een en al vriendelijkheid en spelde de abbé een medaille van Lumumba op zijn toog. Nu begrijpen we ook, waarom vanmorgen bericht kwam, dat niemand meer ongestraft op de missie mocht komen. Zolang deze kapitein hier is, kunnen we rustige dagen tegemoet gaan, lijkt het.

Tien voor zeven: Alles is inderdaad rustig gebleven. De zusters van Titule zijn hier op bezoek geweest. Men loopt weer op en neer. Er wordt al gesproken over het probleem van de scholen. Radio Stanley stad schijnt iets te hebben gezegd over scholen, die moeten beginnen. De problemen zijn legio. De oriëntatieklassen kunnen onmogelijk beginnen. De meisjesschool evenmin. Wie gaat de jongens halen? Broeder Leo komt zeggen, dat Jan Janssen wereldkampioen wielrijden is geworden. Natuurlijk gaat ginds het leven gewoon door; dat vergeet je wel eens.

Negen uur: Via de radio horen we toevallig een speech van president Gbenye. Hij is niet tegen de godsdienst, noch tegen missionarissen, zegt hij.

MAANDAG 7 SEPTEMBER

Een rustige morgen. Enkele auto's in verband met de batterij; dat is alles.

Kwart na elf: Ik kom juist terug van een kleine wandeling naar de garage. Het is daar een drukke boel. Vijf, zes soldaten en enkele leden van de *jeunesse* staan daar wat te lummelen en vier broeders en enkele paters staan de heren ten dienste, om hun auto's en motoren te herstellen. Sinds gisteren zijn de soldaten aanmerkelijk kalmer geworden. Bij pater Kuypers hoor ik zusters praten. Men wordt weer wat vrijer in zijn bewegingen.

Kwart na drie: Rustige middag. Zojuist kwam me een student van het kollege opzoeken. Hij vertelt, dat men strenger is geworden voor de Simba's. Ze mogen de mensen niet meer slaan en worden eventueel gestraft. Ook de luitenant is in het publiek bestraft. De jongen wilde iets in de magazijnen gaan kopen, zolang er nog iets is, maar er was heel veel volk en de Simba's stonden er bij en lieten vriendjes en familieleden voorgaan. Hij heeft niets kunnen bemachtigen.

Vijf uur: Zojuist tijdens de koffie gehoord, dat de volksrepubliek Kongo is uitgeroepen. In Stanley stad zit heel de nieuwe regering. Dat weten we dan weer. Als ik het goed begrijp, leven we hier dus nu onder een kommunistisch regiem.

Rustige avond.

DINSDAG 8 SEPTEMBER, MARIA-GEBOORTE

Na het ontbijt: Alles rustig. Vannacht om drie uur is hier een auto aangekomen, om een krik terug te brengen. De meesten zijn er wakker van geworden. Nog steeds niets gehoord over een eventueel begin van het schooljaar. Men zegt, dat de kapitein nog anderhalve week hier blijft, om alles zo'n beetje op poten te zetten; daarna zal men zien.

Vijf uur: Een rustige dag. Alleen pater Frans Waldram heeft het druk met het laden van batterijen. Allerlei wagens, zelfs een taxi uit Stan. Hij kan het onmogelijk allemaal verwerken. De motor draait heel de dag. Er is weer nieuws over een vliegtuig, dat over Bondo zou zijn gevlogen.

Zeven uur: Abbé Jean heeft toelating en papieren, om de auto van de zusters van Baye voor alle mogelijke dingen te gebruiken. Via radio Hilversum horen we, dat een vijftiental vrouwen deel zullen nemen aan de derde sessie van het concilie. We zouden het hier bijna vergeten, maar er is ook nog zoiets aan de gang als een concilie. 's Avonds bier.

WOENSDAG 9 SEPTEMBER

Verjaardag van vader. Sinds een dikke maand is nu al iedere communicatie tussen thuis en hier verbroken. Ze zullen wel ongerust zijn.

Rustige nacht en rustige ochtenduren.

Tien uur: Ineens moet al het werkvolk naar de staat. Ze trekken weg. Even later komen ze hier weer langs: ze mogen vandaag niet meer werken, omdat, naar men zegt, zoveel soldaten zijn gesneuveld in Yakoma.

Half een: Zojuist weer een bericht ontvangen. Inderdaad zijn soldaten aan het vechten in Yakoma. Zeven soldaten zouden gesneuveld zijn. Vier gewonden liggen hier in het ziekenhuis.

Half zes: Zuster Paula komt met een kapotte radio naar hier en heeft veel nieuws over de gewonden. De een heeft een schot in de rug, de ander een recht in zijn penis, een ander in de schouders. Gisteren is nog een dief doodgeschoten. Ze hebben hem op zijn knieën aan de oever van de Uele gezet, daarna in de rug geschoten en voorover het water ingeduwd. De reden, waarom soldaten gewond raken, is, zegt men, omgang met vrouwen, hetgeen immers verboden is. Daardoor zou hun onschendbaarheid verdwijnen. Vandaag is weer een hele groep naar Yakoma vertrokken. Ze zouden daar alle mannen dood gaan schieten. Bij de blanken is de toestand miserabel. Enkelen zijn ziek. Een loopt levensgevaar en wil naar Bangassou.

Rond zeven uur weer lawaai van de *jeunesse* voor een batterij.

Rustige avond.

DONDERDAG 10 SEPTEMBER

Terugkomend van de broeders, zie ik zeker een dertigtal soldaten rond de garage staan. Ze gaan allen 'naar de oorlog' rond Yakoma. Ze zijn heel tam. Enkelen vragen gebedenboekjes aan de pastoor. Gisteravond berichtte radio Stan, dat vandaag in Bondo iets met het comité moest gebeuren.

Vier uur: Rustige dag. Na een rustige siesta (alleen onderbroken door de komst van soldaten, die naar batterijen vroegen die vanmorgen door anderen waren gehaald) ben ik even naar de garage gewandeld. Daar kwam juist een vrachtwagen vol soldaten (moet ik zeggen: soldaatjes?) aan, die weer naar de oorlog vertrokken. Misschien hadden ze drie geweren voor de hele groep. De rest droeg meer traditioneel materiaal: lansen, speren, stukken hout of ijzer.

Kwart na acht: Langzaam komen berichten binnen van het 'front'. Een van de gesneuvelden zou een oud-schrijnwerker van broeder Leonard zijn. De soldaat, die de motoren van de paters van Heeswijk en Snijkers heeft gehaald, is ook gevallen. Hij was nog geen twintig jaar; te Buta was hij leider bij de scouts.

Een ander verhaal: bij de broeders kwam een soldaat een motor vorderen. Hij is er mee vandoor gegaan. De andere soldaten zijn hem nagegaan, hebben hem gevonden in de richting van Likati en ter plaatse doodgeschoten. Ondertussen zijn toch weer alle auto's weg van de missie, ook de auto, die ze zagezegd niet meer zouden halen. Men had hem nodig voor het vervoer van gewonden.

Het aantal soldaten, dat nu naar Yakoma is vertrokken, wordt geschat op 500. De soldaten, die de laatste dagen om batterijen zijn geweest (en dat zijn er heel wat) waren allen heel vriendelijk. In de garage is hun optreden ook veel menselijker geworden.

VRIJDAG 11 SEPTEMBER

In vele opzichten is de situatie voor ons de laatste week veel gunstiger geworden. Ze komen niets meer domweg pikken. Er wordt weer met de bandrecorder gewerkt, de radio's worden boven gehaald. Er is een zekere

verademing. Het is niet meer de schrik, die telt. Blijft alleen nog die onzekerheid: de witheren en wij zitten hier nu al meer dan een maand niks te doen. Wat zal er nog gebeuren? Iedere verbinding met Europa is verbroken. Je weet niets van de andere posten in het diocees. Naast die onzekerheid bemerk je bij jezelf en de anderen een groeiende moedeloosheid: waarvoor zitten we hier? De kloof tussen het volk en ons is de laatste tijd steeds groter geworden. Men vertrouwt elkaar niet meer. Zijn wij als blanken, alleen al door onze aanwezigheid, geen psychologische hinderpaal voor de zwarten in het oplossen van hun problemen? De laatste drie jaar is er onder het volk heel zeker een soort afgunst gegroeid tegenover ons. Hun armoede is steeds groter geworden, onze rijkdom (de mensen kijken alleen naar feiten) is gebleven. Misschien hadden de mensen zelfs wel geplunderd, als de soldaten niet zo streng waren geweest voor dieven. Je wordt een beetje zwartgallig, als je dit alles bedenkt in deze omstandigheden. Wel zegt iedereen, dat het grote verschil met '60 is, dat men nu het volk niet tegen heeft. Het moet natuurlijk mee doen, maar van directe haatgevoelens merk je niets. Integendeel zou ik bijna zeggen.

Tien na tien: Zojuist even in de garage wezen kijken. Een auto met gewonden vertrok naar Stan. Voorin lag een zwaar gewonde, de schrijnwerker van broeder Leonard, die dus niet gesneuveld is. Achterin lagen er drie. Ze leken minder zwaar getroffen.

Twintig na drie: Pater Frans Waldram komt ons vertellen, dat het bericht als zou die luitenant gebonden en naar Stan zijn gevoerd, inderdaad juist is.

Kwart over acht: Over Yakoma horen we niet veel. Iemand zou verteld hebben (dat was dan het laatste nieuws), dat de oorlog ten einde is, de rebellen daar de baas en dat ze inderdaad alle mannen hebben gedood. Het lijkt wel iets overdreven.

ZATERDAG 12 SEPTEMBER

Zojuist terug van de garage. Een Simba, die de motor van pater Robert Carremans van Lobi had gepikt, heeft hem af moeten geven. Hij staat nu in de garage met een papier

van de kommandant er op: de motor is van Lobi en moet daar worden teruggebracht. De vrachtwagen van de zusters is ook terug. Voor hoelang?

Er wordt nu verteld, dat in Yakoma een blanke en diens vrouw zijn gedood. Dat zou de Nederlander Cornelissen moeten zijn, maar we geloven die berichten niet te gauw. Het maakt je wél angstig.

Eén uur: Berichten over Yakoma worden van geruststellender aard. Er zouden geen mensen vermoord zijn, alleen soldaten gesneuveld. Ondertussen zou hier een majoor zijn aangekomen.

Broeder Marcel vertelt nog, dat de kapotte auto's bijna alle aan hetzelfde euvel lijden: een vernielde koppelingschijf. Heel de verdere dag blijft het rustig.

ZONDAG 13 SEPTEMBER

Gisteravond nog een verschrikkelijk onweer meegemaakt. De bliksem sloeg in een palmboom vlak bij het huis van mgr. A. Creemers. De boom begon te branden, maar de regen maakte daar gauw een einde aan. De grond beneden aan de boom was letterlijk omgeploegd. Al het licht ging uit. De schade schijnt echter niet groot te zijn.

Zojuist terug uit de hoogmis. Onder de mis kwam nog een soldaat binnen, maakte een kruisteken en ging enkele jonge kerels uit de kerk halen, om een auto te helpen duwen. Na de mis vroegen ze broeder Joost Sleenckx van de witheren, om in de garage te komen helpen: broeder Marcel had nog geen kans gezien, om naar de mis te gaan.

De administrateur is bij een van de blanken geweest, heeft hem een lijst met de lonen van de staatsbeambten laten zien en hem gevraagd, dat te betalen. Ze pesten die mensen toch ook het land uit op die manier.

Elf uur: Een kwartier weer de eer gehad van een bezoek der soldaten. Ik kon net op tijd mijn radio uitdraaien. Ze kwamen voor reparatie van horloges. Ze waren heel vriendelijk. Een van hen sprak bijna vloeiend Frans. Moet een student zijn. Het zal mij benieuwen, hoeveel van onze jongens nog vrij zijn. Veel jeugd wordt domweg tot Simba gebombardeerd.

Aan de paters van Buta wordt verteld, dat een van de

abbé's daar is gedood. Het zou abbé Etienne zijn. Het kan wel waar zijn, want hij stond bekend als een Radeco-aanhanger.

Om twee uur vanmiddag komt er iemand hier. We zullen ons allen moeten laten zien met een lijst met alle namen.

Vijf uur: Nog steeds is niemand geweest. De lijst ligt klaar. Het is nu enkele minuten later en inderdaad zijn ze juist de lijst komen halen. We hoefden ons niet te laten zien. Des te beter.

Vanavond voor het eerst weer eens bezoek gehad van de broeders van St. Gabriël, die zeker een maand lang al niet meer hier zijn geweest. We horen het nieuws, dat er een fietsendief is doodgeschoten. Het aantal doden te Bondo moet nu rond de vijftientig liggen, schat men.

Vijf voor negen: We zaten gedrieën naar de radio te luisteren vanavond, toen plots een droog, kort schot weerklonk, vlakbij zo te horen. Radio weg en naar buiten. Het onder-tussen vertrouwde toneel: deuren die opengaan, mensen, die elkaar vragen wat er nu weer aan de hand is. We zien of horen niets meer. Dit schrikken is typerend voor de sfeer, waarin we leven. De avond blijft verder rustig.

MAANDAG 14 SEPTEMBER, KRUISVERHEFFING

Half elf: Deze feestdag van de orde is bijzonder 'mooi' begonnen. Om tien uur (ik zat op mijn kamer) hoorde ik het ondertussen bijna vergeten gebrul van soldaten. Er komt een soldaat mijn kamer opgestormd: 'Er uit, ginds naar de andere pères'. Nog vlugger. Pater Kuypers komt ook juist uit zijn kamer. Voor de refter staan de overige paters. Moeten onze kousen en schoenen uitdoen. Die worden op een hoop gegooid. Dan moeten we terug op blote voeten onze passen gaan halen. Alle boys moeten eveneens komen. De kok krijgt een geweercolfstoot en moet een laken halen, waar dan de schoenen en kousen in gedaan moeten worden. Ze gaan alle kamers nazoeken en brullen ondertussen, dat wij Amerikanen hebben verborgen! Ze houden op met kamerinspektie. Er komt een andere soldaat bij staan, die zegt, dat we ons schoeisel weer mogen aantrekken. Dan allen in ganzepas naar de missie. Een van de soldaten probeert ons spottend links-

†M. Godefroy (52 j.)

†P. Kruitwagen (52 j.)

†H. Verberk (48 j.)

†J. Beckers (49 j.)

rechts te laten lopen, maar een oudere verbiedt hem dat. In de rekreatiezaal van de missie zitten alle anderen. Sommigen lachen ons uit, anderen praten vriendelijk met ons. Er is geen touw aan vast te knopen. Dan moeten we allen in een rij gaan staan en worden onze passen nagekeken en vergeleken met de ingediende lijsten van gisteren. Dan moeten we alle sleutels afgeven.

Ze gaan daar grondig huiszoeking mee doen, zeggen ze. We zeggen: 'Het seminarie heeft tientallen kamers en vertrekken en uit al die sleutels raken jullie nooit wijs!' Dat vinden ze ook en daarom gaan we allen mee, om persoonlijk onze kamer te laten zien. Thuisgekomen begint de inspectie weer voor de zoveelste maal. Bij pater Theo Hacken vinden ze een bandopnemer. Het toestel en alle banden moeten door de boys naar de kommandant op de missie worden gebracht. Ze praten alsmaar over een 'Phonie', die we zouden hebben. Later blijkt, dat ze daar een zendtoestel mee bedoelen, waarmee men eventueel berichten kan opvangen en uitzenden. Op de andere kamers nemen ze alles mee, wat daar op zou kunnen lijken. Alles, wat er ingewikkeld uit ziet en draden heeft, wordt bekeken en betast. Op mijn kamer zien ze eerst de radio. Ik zeg, dat het een geschenk van mijn moeder is en laat haar foto zien. Het is goed. Een ander vindt de kelk van pater Huub van Lieshout. De leider komt binnen, zegt: 'Laat dat; dat ding is iets van God.' Mijn scheerapparaat wordt bijna meegenomen, totdat een van de Simba's kan uitleggen, dat zoiets dient tot het verwijderen van de baard en dus niets heeft uit te staan met een zendpost... Dat gaat zo door, tot ze bij de kamer van pater Kraewinkels bezig zijn en er plots een M.P. komt, een van de militaire politie. Hij wijst de anderen op zijn band en vraagt hen of ze weten, wat dat beduidt. Hij begint de leider uit te kafferen, omdat hij alles zomaar nakijkt en meeneemt. Ze zijn het niet eens onder elkaar, verwijderen zich iets en zetten de discussie fluisterend voort. De M.P. komt terug en zegt, dat we rustig naar onze kamers kunnen gaan. De anderen zoeken nog even door, maar zijn spoedig de laan uit. Pater Frans Waldram is ondertussen zijn hor-

loge kwijt. De bandrecorder van pater Hacken wordt terug gebracht.

Nu is alles weer rustig.

Kwart na vijf: Langzaam wordt een en ander duidelijk. Het gerucht gaat onder de soldaten, dat in de buurt zestien Amerikanen rondhangen, verkleed als paters in toog. Ze zouden beschikken over een zendtoestel. Natuurlijk heeft hen dit angstig gemaakt.

N.B.: *Ik berneem dit dagboek te Stanlystad de 21e september. Hoe we uiteindelijk vanuit Bondo in Stan zijn geraakt, zal ik proberen van dag tot dag te beschrijven, voorzover mijn geheugen me dit toestaat.*

De avond van Kruisverheffing: Rond half negen arriveert hier op het seminarie een vrachtwagen met een achttal soldaten. We moeten allemaal mee, onmiddellijk. We rijden dan naar de broeders toe. Daar gaat een groep naar binnen, steelt enkele radio's, al het geld en de oude broeder Leonard van Loon wordt gebocid en geslagen, terwijl de anderen er blootsvoets bij staan. Dat duurt en duurt. Alles wordt er overhoop gegooid. Ondertussen moeten wij op de vrachtwagen blijven zitten. Dat duurt zo wel tot elf uur. Dan komen alle blanke broeders ook de wagen op en zo rijden we terug naar het seminarie. Men vraagt daar, wie de 'baas' is van het seminarie. Pater van Heeswijk presenteert zich. Hoeveel geld of hij heeft? Hij noemt het getal en dan gaan ze met een man of vier met hem mee. Al het geld wordt daar gestolen, nog een hoop andere spullen. Terugkomend passeren ze langs de kamers van pater Sniijkers en Kraewinkels. Daar worden wederom alle laden en kastjes overhoop gehaald, een bandrecorder gestolen, allerlei andere spullen worden op de grond gegooid en sommige er van meegenomen. Onze hond gaat geweldig te keer, maar na een slag met een geweer zien we hem niet meer. Dan vertrekt de vrachtwagen naar de gevangenis. We worden daar met z'n allen (we zijn met zo'n twintig mensen) in een hokje van twee bij drie meter gestopt. Een van de broeders van St. Gabriël begint over te geven. Het is er warm en het stinkt er. In de hoek staat een ton, die als

w.c. dienst moet doen en het in feite tegen de morgen ook zal doen, hoe vernederend dat ook is. Daar staan, zitten en hangen we dan heel de lange nacht. We kunnen niet allen zitten, doen het daarom om beurt en proberen iets te slapen. 's Nachts horen we vrouwen huilen in een hok in de buurt van het onze: zijn dat de zusters? Van de paters van de missie weten we niets. Zitten die ook gevangen? Zijn ze daar nog bezig? Deze nacht in dat stinkkot is voor ons allen de verschrikkelijkste nacht, die we ooit hebben meegemaakt. Verschillenden van ons zijn misselijk en ziek. Men dreigt flauw te vallen. Dat duurt zo, tot 's morgens acht uur.

DINSDAG 15 SEPTEMBER

In de morgen worden we uit ons hok gehaald en naar een grotere zaal gebracht, waar alle paters en broeders van de missie al zitten sinds vannacht twee uur. De zusters blijken ook gevangen te zitten. Even later laat men de broeders van de garage, pater Frans Waldram (voor de batterijen) en zij, die voor de keuken zorgen, naar huis gaan. Dit geeft een hele verademing. Wanneer zij terugkomen, brengen ze enkele hoogstnoodzakelijke spullen mee: enkele dekens, paspoorten, zeep, een scheerapparaat, enz. Abbé Jean komt ons opzoeken en is heel ontdaan. Hij spreekt ons toch moed in. Wanneer zullen we vrij gelaten worden? Waarvoor zitten we eigenlijk gevangen? Waarom al dat geld gestolen, want op de missie is ook alles weg. Alles te samen hebben ze enkele miljoenen gepikt.

Men spreekt van een bevel tot aanhouding van alle missionarissen. Dat zou uit Stan zijn gekomen. Ineens horen we schreeuwen in de zaal van de opgesloten zusters: een van de zusters is door een plank gevallen en heeft een slagader, die open gesprongen is. Ze bloedt verschrikkelijk en wordt onmiddellijk naar huis gevoerd.

Tegen vier uur in de namiddag komen paters en broeders van Baye aan. Grote opschudding en: waar blijft Monga en Lobi? Zullen die ook nog komen? Er wordt druk gepraat en al gauw blijkt, dat het te Baye nog zeker zo erg is geweest als in Bondo. Gedurende heel de dag komen leiders der Simba's inspectie houden en spreken. Er zou

onenigheid zijn onder de kopstukken. Sommigen willen ons naar Stan voeren (eerst naar Buta); anderen vinden dat onzin, omdat hier alles goed was en willen een telegram zenden en afwachten.

's Avonds komen de garagisten terug en we installeren ons voor de nacht. We slapen op kranten en bijv. met drieën op een deken. Tegen de morgen wordt het verschrikkelijk koud. Het tocht vanonder de deur. Sommigen kunnen een weinig slapen.

's Nachts kunnen we kloppen, als we naar het toilet moeten. Dat komt goed van pas, aangezien iemand van ons diarrhee heeft. Pater M. Godefrooy wordt midden in de nacht uit de gevangenis gehaald. Hij moet mee terug naar Baye, waar ze de overgebleven paters gaan halen, die tegen de morgen aankomen. Zij hebben gelukkig een paar spullen mee kunnen nemen.

WOENSDAG 16 SEPTEMBER

De thuisgebleven zusters komen eten brengen en enkele spullen, om op te slapen. We mogen nu buiten wat rondlopen. Deze dag mogen de andere zusters weer naar huis gaan. Wij denken ook te mogen gaan, pakken onze spulletjes al bijeen, maar er komt niets van.

We gaan een nieuwe gevangenisnacht tegemoet. Iedereen heeft onderhand één deken en dat is al heel wat. Je raakt hier wel wat je noemt 'onthecht'. De meesten kunnen op de planken slapen, enkelen liggen op de grond. De garagisten blijven thuis slapen.

DONDERDAG 17 SEPTEMBER

We krijgen een nieuwe *gardien de prison*. Hij zoekt moeilijkheden met hen die eten moeten halen. We hebben weer hoop, dat we vandaag naar huis mogen gaan. Ondertussen wordt broeder Leonard echt ziek. Zuster Paula komt kijken. Een matras wordt voor hem gehaald en na een spuitje voelt hij zich iets beter. Heel de dag door komen soldaten ons opzoeken, sommigen zijn vriendelijk, anderen maken ons uit voor vuile vis. Je wordt er op de duur aan gewoon.

Tegen de avond weten we, dat we nóg een nacht hier

moeten zitten. Zouden de garagisten weer thuis mogen blijven? Die vraag wordt beantwoord tegen elf uur: dan brengen ze allen naar de gevangenis, ook pater Frans Waldram. We zijn nu allen bijeen, verdeeld over twee 'lokalen'. Er zijn nieuwe dekens gebracht o.a. door de zwarte broeders en door de zwarte zusters. Iedereen slooft zich voor ons uit.

VRIJDAG 18 SEPTEMBER

Als we wakker worden, is de lucht zwaar betrokken. De Simba's komen de garagisten deze keer niet halen. Waarom niet, vragen we ons af.

Het begint te regenen, te gieten. Het water dreigt onder de deur naar binnen te lopen. Uren en uren. In de stromende regen komen de zusters eten en allerlei zaken brengen: kussentjes, ondergoed, andere kleren en dekens. Voor het eerst zijn we nu vrij goed geïnstalleerd. Iedereen heeft b.v. zo'n kussentje en dat zal ons de komende dagen en nachten nog grote diensten bewijzen. Ze brengen ook nog geneesmiddelen en dat komt eveneens goed van pas: bijna iedereen heeft iets, de een kan niet eten, de andere niet slapen, een derde kan niet naar het toilet.

Tegen twaalf uur wordt de regen iets minder.

Om twee uur gaat ineens de deur open. Bevel: alle spullen op de gereedstaande vrachtwagen laden. Mogen we naar huis? We stappen in of liever op en rijden weg, de verkeerde richting, nl. naar de Uele. Dan wordt het duidelijk dat we naar Buta gaan. We zijn dus eindelijk op weg naar Stan waar al zoveel over gepraat is de laatste dagen.

Onder vele vijandige blikken gaan we het veer op en worden overgezet. Daarna begint de tocht over een slechte weg naar Buta. De stemming is zeer gedrukt. Dicht bij Likati (we arriveren daar rond vijf uur) is een bareel, waar we heel slecht ontvangen worden. Men beschouwt ons blijkbaar als gevangenen, die heel wat op hun kerfstok hebben. We worden bedreigd met speren, maar niemand raakt ons aan. Men roept overal: *Mateka*. In het Lingala betekent dat 'boter', maar in het Kiswahili moet dat zoiets als 'oorlogsbuit' beduiden. Men zegt ook: 'Geef er ons één van om hem af te rossen'.

Ons eerste grote oponthoud wordt Likati. We stoppen daar bij het gebouw van de C.V.C. We zijn bij het binnenkomen in Likati een jeep gepasseerd en daar is nu veel over te doen onder de soldaten. Ze vertrouwen die lui niet. Rijden ze na, gaan opbellen, enz. Eindelijk komt de jeep terug. Hun papieren schijnen toch in orde te zijn. We worden wederom bedreigd, maar de soldaten, die ons begeleiden, beschermen ons. Dat zijn goeie kerels. Uiteindelijk stappen we af en lopen wat rond. Na een oponthoud van zeker twee en een half uur rijden we eindelijk weer door. We komen in Dulia aan rond half tien. Later horen we, dat andere passerende paters daar zijn afgeslagen. Ons behandelen ze zeer korrekt. Na wat *Mateka*-geroep worden ze vriendelijk, bieden ons banken aan en een enkele banaan, terwijl het kampvuur ons goed verwarmt. De *Jennesse* gaat eten klaar maken voor onze begeleiders. Dat duurt natuurlijk weer lang. Rond half twaalf stappen we weer op. De meesten zijn al erg moe. Tegen twee uur, half drie stoppen we nogmaals op 5 km afstand van Buta. Daar geven mensen ons water te drinken. Men praat wat en we stappen op voor de laatste etappe. De soldaten zeggen, dat ze ons naar het kamp van de militairen moeten brengen. Hoe zal men daar reageren? We zitten er danig mee in. Rond drie uur stappen we daar uit voor de gevangenis. Even hopen we nog dat ze ons wat laten slapen in het ziekenhuis of op de missie, maar niks hoor: we kunnen wat gaan zitten of liggen op de barza en in de gangen van de gevangenis. Van eten komt niets meer. Binnen in de hokken zitten gevangenen, ook Simba's, en die roepen maar naar de bewakers en vragen om uitleg naar ons. Heel de nacht roept, praat en lacht men. Sommigen doen geen oog dicht. Ikzelf ga op de grond liggen en ben weg. We hebben daar zo drie uur gelegen als een stelletje *clochards* van Parijs, te midden van onze spullen.

ZATERDAG 19 SEPTEMBER

Om zes uur worden we gewekt voor het appel. Dan staan en hangen we daar maar zo'n beetje. Rond ons de gewone aktiviteit van een gevangenis, zoals we dat al van Bondo kennen: afslaan van gevangenen, een rij die naar het

*H. Verberk, o.s.c. - M. Godefroy, o.s.c. - br. L. Ignoul, o.s.c. -
br. Guido De Zwaef, S. Gabriël.*

toilet mag, een andere die buiten moet gaan staan, enz. Men zegt: we vervoeren jullie naar de missie. Voorlopig zien we daar nog niet veel van. Het duurt en duurt. Nieuwsgierigen komen kijken. Het wordt acht, negen, tien uur. Eerst moeten allen op rij gaan staan op de barza en dan kunnen we daar gaan zitten: een stelletje bewaarschoolkinderen. We krijgen een preek in het gewone genre. We kunnen weer opstaan. Tegen half twaalf komt er een vrachtwagen, die ons dan eindelijk naar de missie voert. Monseigneur Jacques wacht ons op, omringd door de zwarte broeders van de maristen en alle zwarte zusters. Heerlijk is het daar: sinds een week weer losjes in een stoel zitten, vrijheid van beweging enz. We krijgen warm eten. Een weelde... Men heeft gezegd, dat men ons om twee uur komt halen. Na het eten zitten we dus weer te wachten tot... half vijf. Ondertussen vertelt Monseigneur hoe hij ter dood was veroordeeld en hoe het volk in opstand is gekomen en hem heeft gered. Hij heeft veel meegemaakt en het is hem aan te zien. Iedereen leeft met elkaar mee. We krijgen op de missie nog vers ondergoed, nieuwe schoenen en allerlei spullen. Zoals wij de witheren een maand geleden hebben ontvangen, zo worden wij nu door hen ontvangen. De vrachtwagen komt en we stappen in. Monseigneur geeft ons allen zijn zegen en we vertrekken. We hebben nieuwe begeleiders, nog betere kerels, dan die van de reis Bondo-Buta. De sfeer is vrij goed. Een van onze begeleiders zegt: 'Jullie moeten blijven praten, anders gaan jullie maar piekeren en dat is niet goed.' Zijzelf praten ook honderd uit. Dank zij hen wordt de stemming steeds beter. We zijn echter amper op weg of de motor doet het niet meer goed. We gaan terug naar de missie. Onze garagisten komen in actie en na een half uur vertrekken we andermaal. We hebben ondertussen een dek over de auto geslagen, want een dreigend onweer hangt ons boven het hoofd. We moeten onderweg regelmatig stoppen, want een stuk of vijf mensen hebben diarree. Men wijt het aan het eten van koud vlees onderweg. De chauffeur blijft kalm en stopt telkens. We rijden door tot Banalia. Vlak voor het veer zien en horen we dansen. We stoppen. Enkele paters doemen uit de

duisternis op. Het is de groep van Bumba. Ze zitten in het zelfde schuitje als wij. Moeten ook naar Stan, hebben goede begeleiders, maar blijven heel de nacht hier in dit dorp. Er is feest en men heeft de Simba's uitgenodigd. Ze hebben veel meegemaakt, zeggen ze, maar ze leven nog en in Stan zullen ze wel meer vertellen. Dan gaan we door tot aan het veer. Het is ondertussen half twee geworden. De overtocht duurt lang. Het is koud en we voelen ons tamelijk ellendig. Eindelijk zijn we aan de overkant. Moeten we nu weer overnachten in een gevangenis? Neen, gelukkig rijden we naar de missie. We krijgen daar van de paters een kop koffie en installeren ons in de refter voor de nacht. Drie jongens van de *jeunesse* blijven heel de nacht met speren in de hand bij ons waken, maar zijn niet lastig.

ZONDAG 20 SEPTEMBER

Om zes uur staan we op. Men geeft ons toestemming de mis bij te wonen: het is immers zondag. We hebben als groep vuile, slaperige paters groot bekijks in de kerk. Na de mis eten we enkele boterhammen met een kop koffie, waar je echt van opknapt. Dan (men zou om acht uur komen) wachten we maar weer en horen van de paters daar, hoe bij hen ook veel gestolen is en hoe men hen heeft lastig gevallen. Het is blijkbaar overal hetzelfde.

Rond half elf arriveert de vrachtwagen en we stappen op. Maar we rijden eerst langs het gebouw van de staat. Kunnen daar uitstappen en plaats nemen op klaar gezette stoelen. Een van ons moet een lijst typen van alle inzittenden. De lijst van Bondo is niet meer goed, omdat enkelen van ons in Buta zijn achtergebleven als zieken. De Hollandse dokter daar heeft dat klaar gekregen.* Zo bleven de broeders Peerke en Leonard en pater Polydoor Carremans achter in Buta. In Banalia laten ze nog een witheer, die ze goed kennen, achter op de missie. Vanaf de barza van het staatsgebouw kijken we de rivier op. Aan de oever verzamelt zich een grote menigte. Een grote piet gaat blijkbaar arriveren. Wanneer dat even later gebeurt, wordt er geschoten, gezongen en gedanst. Dan is er een soort

* Dokter Vinken van Roermond.

defilé van alle soldaten. Ze passeren langs ons en kijken niet bepaald vriendelijk. Wanneer ze zo'n opgehitste troep op ons loslieten, zouden er zeker stukken komen. Eindelijk vertrekken we tegen twaalf uur naar Stan. Onderweg herhaaldelijk dezelfde dreigementen maar onze beschermers zijn goed. Naderhand horen we, dat de groep paters van Aketi minder geluk heeft gehad. Die passeerden zo een vrachtwagen en de twee auto's kwamen langs elkaar tot stilstand. In de andere wagen zaten soldaten. Ze sprongen de bak over, kwamen in hun auto en begonnen daar klappen uit te delen.

Op 52 km van Stan ontdekken we weer, dat Afrika een werelddeel van duizend mogelijkheden is. We vragen onze soldaten, of ze graag wat water van ons hebben. 'Neen,' zeggen ze, 'straks in Bengamisa geven we jullie bier'. En inderdaad stoppen we daar en komen ze met enkele kratten bier aan. De ene fles na de andere wordt naar boven gegeven. Wij geven ze door en even later zitten we allen met een fles aan onze mond. Er wordt goed gedronken, maar toch moeten we op de duur weigeren. De soldaten willen nog steeds meer flessen geven. We nemen er nog enkele aan, omdat de Afrikaanse beleefdheid dit eist: je mag nooit iets weigeren. De stemming komt er in. Dan kunnen we uitstappen. Weer komt er bier. Van alle kanten komt er volk toegelopen en overal zie je even later groepen paters en broeders met de mensen praten. Het bier kan niet op. Als we daar zo'n half uur hebben aangelegd, stopt ineens een luxe-auto. Hij wordt bestuurd door Gbenye zelf, de president van het nieuwe bewind. Hij kijkt niet erg vriendelijk. Een soldaat probeert zijn fles bier achter zijn rug te verbergen. We vangen op, dat hij niet begrijpt, wat die paters in Stan komen doen... Nou, daar begrijpen wij evenmin iets van.

Gauw stappen we weer op. Onze soldaten hebben het er maar over, dat we zo in onze vuile kleren niet in Stan kunnen aan komen. Ze zullen vóór Stan stoppen. Volgens hen moeten we nl. onmiddellijk bij de kolonel komen. Als we harde weg onder ons hebben stoppen ze, maar verschillenden van ons hebben geen tweede habijt bij. Daarmee is de zaak beklonken. We rijden niet naar de kolonel,

maar recht naar de missieprokuur. Daar worden we hartelijk ontvangen door een hoop volk. Wij zijn de laatste groep. Vóór ons kwamen binnen: de groepen van Aketi, Bumba en Lolo. We worden ondergebracht in de drukkerij, waar genoeg schuimrubberen matrassen liggen. We moeten ons gauw wassen en verkleeden, want we gaan deze avond nog naar Gbenye, zeggen de soldaten. Daar komt echter niks van. Des te beter.

's Avonds in de recreatie, na een heerlijk avondeten, horen we de verhalen van de andere groepen. Alles te samen genomen is onze groep er nog het best van af gekomen, bijna iedereen is geslagen. Monseigneur Waterschoot van Lolo hebben ze verschrikkelijk gepest. Verschillende paters en broeders hebben verbanden rond hun ogen en op hun hoofd. Ze zijn zelfs in Stan zelf nog afgeslagen in het militaire kamp. We slapen 's nachts als marmotten.

MAANDAG 21 SEPTEMBER

Een rustige dag vol onrustige berichten en nieuws. Wij horen de verhalen over de eerste week van Stan, toen er honderden en waarschijnlijk duizenden mensen zijn vermoord. De Nederlandse konsul arriveert en even later ook die van België. Ondertussen gaat een afvaardiging naar president Gbenye. Hij is zeer vriendelijk en zegt, dat alles op een misverstand moet berusten. Hij belooft ook, het gestolen geld terug te geven en soldaten te sturen, om de rust te herstellen. Hij wil wél persé, dat we zo gauw mogelijk teruggaan.

DINSDAG 22 SEPTEMBER

Weer een rustige dag. Stan lijkt een veilige stad. We zouden er graag nog een tijdje blijven, maar berichten over vertrek nemen toe. We wachten maar. Ondertussen komen er pakketten van de blanken van Stan; er zitten hier nog ruim duizend blanken. Van alles wordt er gebracht: tandenborstels, hemden, broeken, sigaretten, enz.

WOENSDAG 23 SEPTEMBER

's Morgens moeten er nogmaals mensen naar Gbenye. Allen moeten naar hun post terug. Zij die niet willen, kunnen

via de Soedan uitgewezen worden. Stemming zakt weer. Iets over elf gaan we eten, want er komt bericht dat we op staande voet moeten gaan.

Rond 12 uur komt een autobus van de C.V.C. binnen. Na veel discussie vertrekken als eerste groep die van Lolo en Bumba. We zwaaiden ten afscheid. Het is niet interessant voor hen, want rond Bumba wordt verschrikkelijk gevochten. Toch vertrekken ze met veel moed.

Dan komt men zeggen, dat er geen andere vervoermiddelen zijn. We wachten weer. Sommigen gaan wat liggen slapen. Alles is ingepakt. Rond twee komt eindelijk toch een tweede autobus, die met veel moeite ergens is losgekregen. De kolonel is regelmatig aanwezig bij al die drukte. Zo op het eerste gezicht een gezellige dikkerd. We eten nog een boterham. Dan komt de Nederlandse konsul met brieven van het Rode Kruis. Zo kunnen we enkele woorden naar huis schrijven. Hopelijk komt het aan. Dan weten ze thuis, dat we het nog vrij goed maken.

De vrachtwagen staat klaar. Alleen die van Bondo zullen daarmee vertrekken. We kunnen er ons vrij comfortabel installeren. Het is een echte autobus. We moeten nog wachten op het geld, dat ze ons zullen geven. We rijden al vast naar de residentie van de kolonel. Daar stappen we uit; er worden stoelen voor ons gehaald en alle Simba's zijn vriendelijk; we zijn geen gevangenen meer. We dragen geen schuld. We wachten. Het wordt kwart voor vijf. Dan komt de kolonel naar buiten. De geldkwestie is nog niet geregeld en, zegt hij, het wordt vandaag te laat om te vertrekken. We zullen dus morgenvroeg gaan. Terug naar de prokuur. Weer een rustige avond uitgewonnen. 's Avonds whisky.

DONDERDAG 24 SEPTEMBER

Rond zes, halfzeven zouden we vertrekken. We kennen dat onderhand. In feite wordt het negen uur, voor we de poort uitrijden. We hebben een voorspoedige reis naar Banalia. Het treft onmiddellijk, dat men op de hoogte moet zijn van de wensen van Gbenye. Overal worden we vriendelijk ontvangen. Iedereen zwaait en is blij. Onderweg bespreken we de oorzaak van al de pesterijen, die we

hebben moeten ondergaan. Waarschijnlijk zal 't ongeveer zo zijn: 1) Er is nieuws rond gestrooid onder de soldaten, dat er Amerikanen als *pères* verkleed in ons gebied zouden zitten, 2) Ergens zouden *pères* een zendtoestel hebben gehad en dat heeft argwaan gewekt, 3) Onder de Simba's zijn er zeker leden van de sekte der kibangisten, die speciaal tégen de missionarissen ageren en van de gelegenheid gebruik maken, om ons te pesten en 4) Men zou vanuit Stan hebben getelefoneerd, dat men overal de 'mercenaires' (huurlingen) moest vastzetten en naar Stan voeren; men zou nu in plaats daarvan 'missionaires' hebben verstaan.

In Banalia eten we heel vlug. De paters worden sinds enkele dagen helemaal niet meer lastig gevallen.

Op weg naar Buta passeren we toch nog auto's met Simba's, die niet bijster vriendelijk zijn. De stemming zakt weer. Hoe verder van Stan, hoe minder veilig, zou je zo zeggen. Dan zien we ineens de autobus met de paters van Bumba en Lolo langs de weg staan. De auto is kapot, iets aan de banden. Monseigneur Waterschoot is al met de majoor in een luxewagen door naar Buta. De meesten van hen kunnen bij ons nog wel in de bus en daar gaan we weer. Rond half elf komen we te Buta aan. Ze rijden met ons nog even langs de gevangenis, maar daarna gaan we gelukkig door naar de missie. Daar is alles voor ons in gereedheid gebracht. Met een grote groep slapen de kruisheren in de internaatsslaapzaal van de zusters. Sinds twee weken liggen we weer in een echt bed. De zusters hebben eten klaar gemaakt. Daar horen we ook, dat de paters kapucijnen van Yakoma en de kruisheren van Monga en Lobi te Buta zijn. Ze hebben tot vanmiddag in de gevangenis gezeten, maar zijn na aankomst van de majoor onmiddellijk vrij gelaten. Ze zijn al slapen, waren doodop. Morgen zien we ze wel. Vroeg (voor onze doen de laatste tijd) gaan we naar bed.

VRIJDAG 25 SEPTEMBER

's Morgens een blij wederzien met de konfraters uit Monga en Lobi. Ze hebben veel meer meegemaakt dan wij. Ze hebben slaag gehad; er is geplunderd bij hen. In Monga

en Buta hebben ze gevangen gezeten. De paters van Yakoma zijn nog de grootste slachtoffers geweest. Onder hen bevond zich een protestantse dokter uit hun streek, dr. Paul Carlson, een Amerikaan. Zij allen hebben in Bondo in de gevangenis gezeten en hebben daar zeven uur gras moeten kappen rond het gebouw van de gevangenis. Het blijft rustig tot half elf. Dan komt het bericht, dat die van Bumba en Bondo onmiddellijk moeten doorreizen.

Kwart na vier: We zijn nog altijd in Buta. Zoals steeds wordt de soep niet zo warm gegeten, als zij wordt opgediend. Ondertussen komen de meest fantastische berichten binnen. Monga zou al gevallen zijn. Ze zouden Lobi al voorbij zijn en Bondo zou ook gans bevrijd worden. De sfeer wordt weer gespannen. Hoe kunnen we zo terug? Heel de dag blijven we nog. 's Nachts worden we alleen gestoord door het akelig gejang van honden.

ZATERDAG 26 SEPTEMBER

Onder de mis horen we een autobus stoppen voor de missie. Bumba zal moeten vertrekken. Rond tien uur vertrekken inderdaad de paters van Lolo en Bumba.

Drie uur: Spannend moment. Ze hebben gezegd, dat ze de Amerikaanse dokter komen halen, om hem naar Stan te voeren. We horen, dat ze andere Amerikaanse zendelingen hebben vermoord. De man heeft grote schrik en heeft zijn testament gemaakt. De Simba's die aankomen, gaan echter weer weg.

Half elf: Een rustige avond gehad. Een van de kopstukken is nu komen zeggen, dat ze ons a.s. dinsdag komen halen. Nieuw uitstel dus. We zijn er niet rouwig om.

ZONDAG 27 SEPTEMBER

In de hoogmis zien we ook twee Simba's. Na de middag is er een grote meeting, verkondigen luidsprekers. Enkele zwarte broeders gaan er naar toe. Er wordt niet tegen de paters gesproken. Dat is al iets.

De hele dag blijft het verder rustig. We biljarten veel bij de broeders maristen. Onze Amerikaan is nog steeds op de missie. Vergeten ze hem?

†L. Schoenmakers (47 j.)

†G. Kester (47 j.)

†G. Kraewinkels (43 j.)

MAANDAG 28 SEPTEMBER

Rustige nacht gehad. Rond elf uur moeten de paters van Yakoma, Lobi en Monga naar het kamp komen. Even later komen ze ook alle anderen halen. Er is daar niets te doen. Weer een misverstand. De soldaten daar zijn niet onvriendelijk. De paters van Yakoma, Monga en Lobi krijgen hun tassen en koffers terug. Geld, dat in een van de tassen zat, is echter verdwenen. Na de middag komt bericht, dat Bondo zal vertrekken. Wij moeten dan alles klaar maken voor de anderen, die volgen.

Rond half vijf vertrekken we inderdaad. Onze chauffeur rijdt hard, té hard. De eerste 75 km naar Dulia gaan goed en we zijn spoedig in Likati. Het is dan al donker en in dekens gehuld razen we over de weg. Tien km na Likati worden we ineens hevig heen en weer geschud, even dreigt de wagen te kantelen en dan staan we stil langs de weg in de berm. Wat is er gebeurd? Het is een grote warboel. Ik ben mijn bril kwijtgeraakt en zie niet veel meer. Men gaat aan het zoeken en na tien minuten vinden ze hem. Gelukkig.

Het blijkt, dat we een ontzettend geluk hebben gehad. De stuurinrichting was ineens kapot. Gelukkig is de auto vastgelopen in de berm. De wagen was al ploegend langs de opstaande rand van de weg tot stilstand gekomen. We proberen te duwen: geen beweging in te krijgen. We beginnen een beetje te graven. Helpt niets. De soldaten gaan mensen halen. Ze graven, we duwen weer, maar hij beweegt niets. We voelen, dat het een lange nacht gaat worden. Het brood wordt voor de dag gehaald en we eten wat. Het wordt elf uur, twaalf uur. Sommigen zitten langs de weg te slapen. Er worden nog meer mensen gehaald. Deze hebben goede schoppen bij. Men graaft de auto totaal vrij en slechts dan begint er beweging in te komen. We krijgen de wagen weer op de weg. Dan merken we, dat de stuurstang verbogen is. De wielen staan niet gelijk. Met een stuk ijzer worden die recht geduwd en gestoten. Rond half vijf zijn we zover, dat we kunnen proberen te vertrekken. Ondertussen hebben we pater Vissers proficiat gewenst, die deze nacht om twaalf uur zijn vijfenvijftigste jaar is ingegaan.

82

Zo beginnen de laatste 60 km. Het gaat goed. Na een tijd krijgt de chauffeur slaap en broeder Marcel neemt het stuur over. We naderen Bondo, komen aan de Uele tegen half zes. Het begint licht te worden. Aan de overkant probeert men de overzetsdienst aan de praat te krijgen. Het lukt niet. Om half zeven staan we er nog. Met een prauw worden we uiteindelijk in twee groepen overgezet. De ontvangst door de Simba's is zeer gereserveerd. De medicijnman, die bij allen gestolen heeft, is er ook weer. Hij kijkt zeer vijandig en onderweg (hij zit ook in de prauw) krijgen we een preek: we zouden hem verraden hebben in Stan, enz. enz. De stemming in Bondo is totaal anders dan in Buta en Stan en dit valt ons erg tegen. Eenmaal aan de overkant moeten we weer vrij lang wachten tot er een vrachtwagen komt, om ons naar huis te voeren. Ondertussen komt een ons bekende Simba zeggen, dat er grote moeilijkheden zijn in Bondo. Men heeft herrie onder elkaar. Dan komt een van de zusters aangefietst. De mensen zijn haar al gaan zeggen, dat we aangekomen zijn. Ze is heel blij, ons veilig en wel terug te zien. Bij hen is ook alles goed. Ze gaat gauw terug, om koffie te zetten.

We rijden weer door het ons zo vertrouwde Bondo. Veel mensen zwaaien hartelijk. Ze zijn zichtbaar verheugd ons terug te zien. Groepen kinderen lopen schreeuwend achter de vrachtwagen aan. Veel mensen komen ons een hand geven, als we van de wagen komen of op de missie aan het eten zijn. Dat doet goed. Onze hond is door het dolle heen. De zwarte zusters hebben hem onder hun bescherming genomen.

Gauw komen de zusters en de abbé's, want naast abbé Jean is er ook abbé Jérôme, die teruggekomen is uit Bili. Van hem horen we, dat het in Bili evenmin pluis is geweest. Ze hebben er nog in het openbaar staan spelen met een kazuifel en een monstrans. Onze broeders daar maken het goed*. Ze hebben geen slaag gehad; de abbé's wel. De grootseminarist Jean-Pierre van Monga is er ook. Er komen ook enkele Simba's kijken. Ze zijn helemaal niet vriendelijk.

* Broeder Jozef Wouters en Linus van Dijk.

83

Na het eten proberen we iets te slapen.
Om zes uur avondmis bij de broeders.
Op de missie vieren we 's avonds met de laatste flessen
bier de verjaardag van pater Willem Vissers.
Een gelukkig feit is, dat onze kamers allemaal intact zijn.
Niets is er meer gestolen. Vroeg gaan we naar bed, dood-
moe.

DINSDAG 29 SEPTEMBER

We horen, dat reeds 120 jongens hier zijn geweest voor
het kollege, het seminarie en de normaalschool. Ze waren
met twee vrachtwagens door de Simba's gehaald. Maar
hun papieren waren niet in orde en allen zijn weer naar
huis gevoerd.

Vanuit Bondo vertrekken nog regelmatig wagens met
Simba's naar het front in Yakoma. De berichten als zouden
de soldaten van het nationale leger al verder opgerukt zijn,
zijn uit de lucht gegrepen.

Na de middag vertrekt er weer een groep soldaten, komt
een terugkerende vrachtwagen tegen, waarin gewonden
liggen. Dit grijpt hen zo aan, dat ook zij terugkeren. Maar
ze worden weer het front ingestuurd. Het schijnt, dat de
Simba's zelf helemaal niet tevreden zijn over de komman-
dant. Enkele gewonde Simba's komen ons bezoeken op
de missie. Ze zeggen, dat het een grote troep is en gaan
tekeer tegen de leiding.

Nog steeds zijn de andere paters niet aangekomen.

WOENSDAG 30 SEPTEMBER

Zowel op de missie als hier op het seminarie heerst abso-
lute rust. Niemand valt ons lastig. Van de paters die zouden
komen, nog geen spoor.

DONDERDAG 1 OKTOBER

Gedurende heel de nacht hebben we vrachtwagens horen
rijden. Gisteren is via de radio nog een oproep opgevangen
volgens welke men alle missies met rust moest laten.
Voor het ogenblik houdt men zich daar in Bondo tamelijk
goed aan.

Elf uur: Zojuist kwam de kommandant binnen rijden op
de missie. Er ging zo gauw niemand naar toe en hij schijnt
toen erg kwaad te zijn geweest.

VRIJDAG 2 OKTOBER

Pater Willem Vissers en abbé Jean bezochten vandaag de
gekwetsten hier in het hospitaal. Door de meerderheid
werden ze sympatiek ontvangen, één vroeg zelfs om te
mogen biechten, maar na enige tijd kwam er een of andere
hoge piet binnen, die pater Willem zonder meer naar huis
joeg: de paters zouden de geweren van de tegenpartij
hebben gezegend. De paters, die uit Buta worden ver-
wacht, zijn nog niet hier.

ZATERDAG 3 OKTOBER

Elf uur: Zojuist komen we terug van een meeting op de
staat. Een delegatie met de opdracht om het volk te kal-
meren is aangekomen. We hebben een stuk of vier spee-
ches over ons heen moeten laten gaan. Ze waren al bezig
toen we aankwamen, maar daar werden geen opmerkingen
op gemaakt. Dat stelde direkt al gerust. De eerste speech
werd echter niet met onverdeeld genoegen aangehoord:
evenals heel de bevolking van Bondo waren de paters
allemaal van de tegenpartij. Dat moest afgelopen zijn! We
moesten maar bij onze missen blijven en de scholen ope-
nen. Het volk moest aan het werk gaan en geen schrik
meer hebben. Een volgende redenaar bedankte ons heel
hartelijk, dat we niet gevlucht waren in tegenstelling met
de blanken en paters van Buta. Dat was heel goed gedaan
en we kregen dus een pluimpje... Met een defilé van de
troepen eindigde de voorstelling. Opgelucht trokken we
naar huis.

Vier uur: Het bericht als zouden twee prauwen met Sim-
ba's zijn omgeslagen, blijkt juist. Allen zijn verdronken in

de stroom. Zojuist was de kommandant, die hier al het geld heeft gepikt, met pater van Heeswijk aan het praten. Hij begon er over, vroeg wat we aan president Gbenye hadden gezegd en gevraagd, en beloofde a.s. maandag de geldkwestie verder te komen regelen.

Juist nog een mooie geschiedenis gehoord. Vanmorgen had een soldaat een kleintje van onze hond Puk meegenomen bij de koster; de kommandant had er om gevraagd. De vrouw van de koster 'op hoge poten' naar de kommandant, die echter van niets wist. Hij gaf de vrouw toestemming om met enkele Simba's die kerel te zoeken en af te rammelen. Ze vonden hem en het klein hondje is weer thuis. Die dief-soldaat zit in de gevangenis.

Van de paters uit Buta nog steeds geen nieuws. Zou er iets tussen gekomen zijn?

ZONDAG 4 OKTOBER

Gisteren hebben ze bij de zusters weer drie koeien gehaald. Van de paters, die ons onmiddellijk zouden volgen, nog geen spoor. Een van de soldaten vertelde, dat ze op weg waren geweest, maar vanwege autopech weer zijn teruggekeerd. Hier blijft alles tamelijk rustig.

MAANDAG 5 OKTOBER

Nog steeds geen konfraters aangekomen. Vandaag een week geleden zijn we in Buta vertrokken. Gisteren hebben ze de garagisten met rust gelaten, omdat het zondag was. Vanmorgen mis t.e.v. de H. Geest bij het begin van het schooljaar. De twee lagere scholen draaien. De broeders willen met de oriëntatieklassen beginnen.

Ondertussen begint het probleem van het eten zich te roeren. Bij de broeders zijn geen aardappelen meer (trouwen die zijn nergens meer), evenmin als rijst. Pater van Heeswijk heeft ze kunnen helpen. Voor hoelang? Onder het middageten komt op de missie ineens met veel lawaai een landrover binnenstuiven. Enkele kopstukken komen er uit... en vragen, hoe laat het is. Dat was alles.

Na de middagkoffie: Vanmiddag hebben ze diverse spullen, die links en rechts verdwenen waren, teruggebracht o.a. het filmtoestel van het seminarie, de bandrecorder van

pater Sniikers, het elektrisch harmonium van de broeders van Baye en nog enkele kleinigheden. Inderdaad zijn ze komen praten over het geld: wat nog ontbrak aan dat van Gbenye is bijbetaald. Voor de nog ontbrekende spullen (en dat is heel wat) zouden ze hun best doen; er zijn natuurlijk veel spullen spoorloos: horloges en transistors! Die zijn te gemakkelijk te vervoeren.

DINSDAG 6 OKTOBER

Vanmorgen vroeg een groep soldaten aan broeder Marcel of hij hun wapens niet kon zegenen; dat gebeurde bij het nationale leger immers ook... Marcel verwees naar de pastoor, maar ze zijn nog niet bij hem geweest.

Rond vijf uur komt er iemand vragen, of we kaarten kopen van de partij. Maar aangezien we niet aan politiek mogen doen, kunnen we hem afschepen.

Nog steeds geen konfraters uit Buta aangekomen. Waar blijven die toch?

WOENSDAG 7 OKTOBER.

Gisteravond in de recreatie nog een Simba op bezoek gehad. Hij was, dachten we eerst, dronken. Maar, zoals hij zelf vertelde, had hij hennep gerookt. Hij was half verdoofd. Hij kwam met de meest wonderlijke verhalen over de oorlog. Het nieuwste nieuwtje in verband met hun onkwetsbaarheid is het zwaaien met een zakdoek, waarbij je dan *mama Maria* moet roepen. Mama Maria zou een oude vrouw zijn, die geheel naakt voor de krijger uitgaat en alles, wat er aan gevaarlijk oorlogstuig nadert, in haar zakdoek opvangt... Bij de tegenpartij zou ook zoiets zijn: daar liep een soldaat voorop met z'n mond wagenwijd open; daar verdwenen alle kogels in. Er wordt verder verteld, dat er vandaag vijf vrachtwagens soldaten zullen arriveren. Die kunnen ons weer gaan vervelen..

Kwart na vier: Zojuist horen we van een zwarte, dat onze Kongolese grootvikaris monseigneur Daniël overleden zou zijn in Lovanium. Zou het waar zijn?

Van een Simba horen we, dat onze paters nog steeds in Buta zitten te wachten op een gelegenheid tot vertrek. Enkele jongens uit de brousse komen aan pater Kraewin-

*A. Kuypers, o.s.c. - M. Schrijvers, o.f.m. cap. - A. van den
Broucke, o.f.m. cap. - J. Verhoeven, o.s.c. - H. van Lieshout,
o.s.c. - br. Guido De Zwaef, S. Gabriël - br. Leo Ignoul, o.s.c. -
A. Timmers, o.s.c., R. Carremans, o.s.c.*

kels een schaar vragen; ze worden straks 'gedoopt' en moeten zich nu kaal scheren. Schoolgaande jeugd laat men tot nu toe goed met rust.

DONDERDAG 8 OKTOBER

Mijn verjaardag. Van thuis niets meer gehoord sinds enkele maanden. Alles blijft rustig. Vandaag heb ik voor het eerst weer 'werk'! Bij de broeders zijn de oriëntatieklassen begonnen en ik geef daar godsdienstles. De jongens zijn heel kalm en hanteerbaar.

Vandaag hebben de soldaten een vakantiedag. Morgen zou de strijd weer beginnen. Berichten over verliezen van de rebellen komen steeds meer binnen: Beni, Uvira, Lodja. Op verschillende plaatsen zijn de paters bevrijd en onmiddellijk geëvakueerd. Zou dat hier ook gebeuren, als eenmaal... Maar laten we daar nog maar niet aan denken. Morgen zou een blanke naar Bangassou mogen, om speciale medikamenten te halen voor een ziek kindje. Men wil bericht meegeven of tenminste de paters daar op de hoogte brengen, zodat die kunnen schrijven naar Europa.

Tegen de middag was hier alarm. Er zou een telegram zijn aangekomen: de anderen zijn in aantocht. De schoolkinderen zijn naar huis gestuurd. Men vertelt, dat het nationale leger te Muma zou zijn, d.w.z. op 90 km van Bondo. De spanning neemt toe.

VRIJDAG 9 OKTOBER.

's Morgens weer even een oud tafereeltje meegemaakt op de missie. Een nieuwe groep rebellen, juist aangekomen uit Stanleystad, kwam vrij brutaal op de missie, vroeg de partijkaart en begon te dreigen: twee paters zouden ze meenemen. Daarna vroegen ze brood. Kregen het niet, namen het toch, maar broeder Willem nam het weer af. Kwaad trokken ze weg.

Elf uur: Onze konfraters uit Buta zijn eindelijk aangekomen. Gelukkig zijn de paters van Yakoma en de Amerikaanse dokter er niet bij. Ze zijn weer slecht ontvangen te Bondo: er werd een beetje geslagen en met stenen gegooid.

Hun vertrek daar heeft heel wat in gehad. Ze zijn wel een

keer of vijf op weg geweest, maar steeds vanwege een of ander mankement aan de auto teruggegaan. Een keer waren ze al 9 km verwijderd van Buta en hebben toen weer heel de terugtocht te voet moeten maken.

Enfin, iedereen is gezond en wij zijn blij, dat ze er zijn. Een grote groep is aangenamer en ook veiliger.

ZATERDAG 10 OKTOBER

Half acht 's morgens: Er zijn al twee auto's geweest om te zeggen, dat we allen naar een meeting moeten, die om acht uur begint; er zou een nieuwe kommandant uit Buta zijn aangekomen.

Half elf: We zijn terug. Alles goed verlopen. Iedereen was daar: de zusters, de broeders en alle paters, op de garagisten na.

Eerst waren we getuigen van de groet aan de vlag door de soldaten. Het waren er een driehonderd. Daarna openbare training van het leger. Ze begonnen met losse patronen te schieten. We moesten allemaal plat op de grond gaan liggen, maar geen schrik hebben. Ze gooiden nog een paar handgranaten en daarna een traangasbom.

Nadat iedereen en vooral de soldaten aldus een beetje opgewarmd waren, kwam er een grote speech, die deze keer helemaal ten gunste van ons was. De bevolking moest geen schrik hebben en de Simba's zouden alles betalen, wat ze haalden. Stelen was streng verboden. De *commerçanten* waren ook reuze kerels volgens de spreker en zouden binnenkort verlof krijgen, om in Bangui allerlei levensmiddelen te halen. Een luid applaus van het publiek was het gevolg: alle magazijnen zijn leeg. De paters waren ook heel goed. De spreker had het zelfs over 'onze Europese vrienden'... Na wat tirades tegen de Amerikanen en de paters van Yakoma konden we weer naar huis gaan.

ZONDAG 11 OKTOBER

In de hoogmis was opvallend veel volk o.a. ook Simba's en hun kommandant uit Buta.

Na de hoogmis komen er nog enkelen ons wat vervelen op het seminarie, maar zijn uiteindelijk tevreden met een glas water, als ze merken geen horloges te kunnen be-

machtigen. Anderen komen een rozenkrans kopen: morgen gaan ze naar de strijd. Volgens vage berichten zouden ze morgen op twee plaatsen gaan vechten: Yakoma en Muma.

Tegen de middag komt de sekretaris van het komitee ons uitleggen, dat we er zeer onverstandig aan gedaan hebben, om officieel in de kerk af te kondigen, dat monseigneur Daniël te Leopoldstad is gestorven. Op de eerste plaats komt dat bericht van radio Leo, die niet erkend wordt door de rebellen en tweedens sticht zo'n bericht maar verwarring onder de bevolking in tijd van oorlog. We zijn er een beetje mee verveeld, maar hij moet toch inzien dat óns argument ook telt: het volk wist het al en in het geval, dat we niets zeiden of deden, zouden we beschuldigd kunnen worden van onverschilligheid over het lot van een zwarte monseigneur.

In de namiddag wordt veel geschoten. Diverse handgranaten horen we ontploffen.

MAANDAG 12 OKTOBER

Enkele vrachtwagens met Simba's zijn naar het front vertrokken, vertelt men. Heel de morgen wordt er hier geschoten. Ze hebben blijkbaar weer munitie genoeg.

Kwart voor twaalf: Gunstige berichten doen de ronde: de strijd zou niet doorgaan. Men zegt: ze willen praten op hoog niveau. Zou het waar zijn?

DINSDAG 13 OKTOBER

Er komen berichten binnen als zouden Monga en Lobi inderdaad flink geplunderd zijn. Men heeft zelfs altaarlinnen van Lobi gezien, dat gebruikt werd als verbandgaas.

Onder de bevolking heerst weer schrik. Alle prauwen zouden aan deze kant van de stroom liggen.

Broeder Lambert heeft toelating om heen en terug te reizen naar Baye, natuurlijk onder Simba-begeleiding. Hij gaat daar de toestand opnemen: huis, vee en spullen.

De broeders van St. Gabriël zijn nu met alle klassen van de normaalschool begonnen, behalve de zesde. Ik geef er tien godsdienstlessen. Pater van Lieshout is gevraagd om

Engels te geven, terwijl pater van Heeswijk wiskunde gaat geven.

Ondertussen draait de wereld door: drie Russische kosmonauten zijn veilig teruggekeerd, Nederland heeft Amerika verslagen in een waterpolowedstrijd, het Concilie schijnt in een impasse te zijn geraakt en Tsjombe is enorm entoesiast ontvangen door de bevolking van Leo.

Vanmiddag ging een van de zwarte broeders op het station kijken naar aangekomen kisten: de kisten vond hij, maar de inhoud ervan was weg.

WOENSDAG 14 OKTOBER

Verschillende soldaten waren de laatste dagen weer lastig met het vragen naar bromfietsen, motors en eten. Daar is vanmorgen (voor hoelang?) een eind aan gekomen. Ze waren in de garage bezig een motor naar buiten te halen, die ze mee wilden nemen naar Stan, om hem daar te laten repareren. Een Simba, die het daar niet mee eens was, ging de kommandant waarschuwen, die onmiddellijk met enkele zwaar gewapende soldaten kwam kijken. De kerels werden van hun helmen en wapens ontdaan, op de vrachtwagen gezet en naar de gevangenis gevoerd.

De administrateur komt op de missie de komst van Gbenye aankondigen: Bondo zal bezoek krijgen van het staats-hoofd van het nieuwe bewind... Morgen zou hij waarschijnlijk aankomen. We werden vriendelijk uitgenodigd, hem te verwelkomen.

Broeder Lambert is vandaag twee keer op weg geweest richting Baye. De eerste keer was na zeven kilometer een der banden te slap, en de tweede maal werd de wagen teruggeroepen, omdat men hem nodig had voor een ander transport.

Vandaag was het weer heel rustig. Er is niet geschoten en heel de dag is hier niet een enkele Simba geweest.

DONDERDAG 15 OKTOBER

Vandaag zou dus Gbenye komen. Sommigen (o.a. de blanken) hebben vanaf twee uur gewacht tot half vijf. Rond vier uur waren de meeste paters en de zusters ook aan het staatsgebouw. Via een telefoontje kwam het be-

richt, dat hij zelfs nog niet te Aketi was. We gaan weer naar huis. Bondo is opgemaakt en alles ziet er netjes uit. Vandaag krijgen we berichten uit Ango: daar zouden in het begin van 'de oorlog' op één dag achttien mensen zijn doodgeschoten, onder wie een zeer bekwame chef en een bekwame verpleger.

Nederland heeft vandaag vier Olympische medailles in de wacht gesleept. Eigenlijk fantastisch die verbinding Tokio-Nederland-Afrika: om vier uur zijn die kerels aan het roeien en 's avonds hoor je hier via de radio een ooggetuigeverslag.

VRIJDAG 16 OKTOBER

Er schijnt post te zijn aangekomen.

Gbenye is er nog niet. Alles verder rustig.

's Avonds geeft radio Brussel nieuws over hier; Yakoma wordt genoemd, Bondo eveneens. Bumba schijnt in handen te zijn van het nationale leger.

ZATERDAG 17 OKTOBER

Het is weer zaterdag: sinds de komst van de rebellen is bijna geen zaterdag voorbijgegaan, of er gebeurde iets aparts.

Ook deze zaterdag stelt ons niet teleur: onder de mis bij de broeders komt een auto aanrijden en men bericht, dat Gbenye is aangekomen, zodat men vlug moet eten om op tijd te zijn voor de grote meeting, die al om half acht zal beginnen. Het volgende half uur is vol verwarrende berichten. Men komt zeggen, dat een gedeelte van de paters thuis kan blijven, omdat Gbenye nog op bezoek komt. Dan komt het bericht, dat men tóch maar allemaal moet gaan. Onderweg horen we, dat Gbenye eigenlijk een plechtige mis met Te Deum had voorzien, hetgeen niet door kon gaan, omdat hij gehaast is en vlug door wil reizen naar Ango. Allen gaan we dus naar de staat en daar staan we dan rond half acht. Langzaam komt het volk ook. Alles moet nog geregeld worden. Met een vrachtwagen gaat men de harmonie halen. Men laat ons plaats nemen op de veranda van het staatsgebouw. En dan maar wachten, wachten. Rond negen uur komt er tekening in de zaak.

Gbenye, die 's morgens rond vijf uur al was aangekomen, wordt afgehaald met een draagstoel uit vroegere tijden. Wanneer hij eindelijk aankomt en tussen ons gaat staan, is er een groots defilee van alle scholen en soldaten, onder begeleiding van twee harmonieën. Het wordt tien uur en na drie speeches door vooraanstaanden van Bondo zal Gbenye gaan spreken. Anderhalf uur heeft dat geduurd! Eerst sprak hij in het Frans, daarna in Lingala. Hij begon met een overzicht van de geschiedenis van Kongo: de primitieve tijd (ook de Europeanen hadden zo'n tijd gekend), de slavernij, daarna de kolonisatie (een verkapt vorm van slavernij), tenslotte de onafhankelijkheid, die nu dreigde te niet te worden gedaan door Kasavubu en konsoorten, die het land verkochten aan imperialisten als Amerika, België, China en Rusland. Het feit, dat hij Rusland en China ook noemde verraste ons. Daaruit blijkt, dat ze in ieder geval niet bewust onder kommunistische invloed zijn. Daarna richtte Gbenye zich steeds meer tot ons, de paters. Hij gaf een soort theologische uiteenzetting ten beste over de godsdienstvrijheid. Hij was katholiek, alhoewel niet meer praktiserend. Maar hij wilde als katholiek zijn godsdienst niet opdringen aan het volk. Hij die katholiek was, moest dat blijven en zijn godsdienst ernstig beleven, b.v. op gebied van huwelijk: maar één vrouw. Een mohammedaan kon drie vrouwen nemen. Ook al goed. Een heiden kon heiden blijven en zoveel vrouwen nemen, als hij wou. Iedereen moest iedereen respekteren. Dan begon hij plots over de inlandse toverkunst. Dit moest uitgebuit worden, want daar zat veel goeds in. God had die krachten in de mens en in de natuur gelegd. Dan volgt een uiteenzetting over het beoordelen van de Kerk: men mag haar niet mét haar bedienaren veroordelen. Wanneer een priester slecht is, wil dat nog niet zeggen, dat de Kerk slecht is. Daarna brengt hij hulde aan ons: wij waren niet gevlucht in tegenstelling tot zovelen. Bondo was de enige plaats waar hij door alle blanken was verwelkomd... Bondo stond bovenaan in heel de provincie wat dat betrof. Applaus van het publiek. Buta, waar hij zijn opleiding bij de broeders maristen had gehad, was wél gevlucht. Hij wilde ze niet veroordelen, maar vond

het niet juist. Zelfs als men schrik had: waar bleef de liefde voor het martelaarschap?

Rond half twaalf was alles afgelopen en pas toen zagen we, hoe veel volk er was geweest: alle wegen waren zwart van de zwarten... De zusters werden in auto's door de Simba's naar huis gebracht. De stemming onder de bevolking en onder ons is prima, natuurlijk. Na de publieke vergadering konden afgevaardigden van diverse groepen een audiëntie bij Gbenye aanvragen. Pater Jan van Wageningen met abbé Jean gingen hem even bedanken voor de ontvangst te Stan en het teruggegeven geld: och, dat behoefde geen dank; het was zijn simpele plicht geweest. Ook zou hij uitzien naar auto's, die teruggegeven konden worden. Overigens: vroeger liepen de missionarissen ook te voet en toen ging het ook. Dat waren pas helden. Dat was er tegenwoordig een beetje af. En: wonderen gebeurden er momenteel ook veel minder. Er klopte ergens iets niet...

Broeder Lambert is nog niet terug uit Baye.

Via een hoofdonderwijzer hoort men, dat in Baye inderdaad veel is gestolen: schrijfmachines, kleren, schoenen enz.

ZONDAG 18 OKTOBER

Vandaag kanonisatie van de martelaren van Oeganda, een grote dag voor de kerk van Afrika. In de kerk wordt het zelfs niet afgekondigd, omdat men weer moeilijkheden vreest, zoals vorige week rond het overlijdensbericht van mgr. Daniël.

Vanmorgen was broeder Lambert het middelpunt van nieuwsgierige konfraters; hij is gisteravond te Bondo teruggekeerd. Hetgeen hij vertelt is niet hartverheffend: onderweg waren in de buurt van Baye de Simba's nog hetzelfde als hier in tijd vóór de reis naar Stan. Op de missie van de paters is alles geplunderd, tot waskommen en Mariabeeldjes toe. Tafels staan er nog. De matrassen zijn er ook nog. Bij de zusters was het niet veel beter. Bij de broeders daarentegen was vrijwel alles intact, behalve dat alle koeien weg waren. 's Avonds vertelt een van de Simba's, dat volgens hem Gbenye hier in de streken rond-

† A. Kuypers (40 j.)

† J. van Oort (38 j.)

† V. van Heeswijk (37 j.)

† H. Snijkers (37 j.)

reist, om zo gauw mogelijk te kunnen vluchten... Al is misschien niets hier van waar (typisch: Gbenye sprak er over, dat hij bereid was om te sterven en dat het vluchten van een staatshoofd naar het buitenland geen lafheid was, maar een zegen voor het volk), het tekent toch een bepaalde mentaliteit onder zijn volgelingen.

MAANDAG 19 OKTOBER

Pater Filip Waldram hoort vandaag uit betrouwbare bron, dat de soldaten hun kamp hebben opgeslagen op de missie van de paters en zusters van Monga. Dat betekent zeker algehele plundering. Eerst hebben ze op de missie van de protestanten gezeten op de berg, maar dat was hun blijkbaar te hoog.

Broeder Lambert is vandaag naar de staat, om verslag uit te brengen. Ze willen trachten alles terug te geven en enkele beroerde Simba's daar te gaan ophalen.

Deze middag rond drie uur moesten we allen op de missie komen; onze pas benoemde kommandant zou ons toespreken.

Toen we er allen waren, begon hij zijn speech, die totaal in het water viel. Hij riep abbé Jean naar voren, vroeg wie dat was en van wie hij zijn opvoeding had gekregen. We antwoordden: van de paters. Toen ineens zat hij vast, keek naar de punt van zijn schoenen, begon schaapachtig te lachen en zei daarna in onsamenhangende zinnen, dat hij ook bij de beroerdheden rond de ontvoering naar Stan was geweest, dat zoiets echter een bevel was, dat alles nu voorbij was. Hadden we klachten, dan moesten we maar onmiddellijk komen. Nogmaals werd een lijst van gestolen spullen gevraagd. Toen trok men weer weg. Niemand weet precies, wat de bedoeling van deze vertoning is geweest, maar het was duidelijk, dat hij iets wilde komen goed maken.

Een Belg van de C.V.C., die bij ons koffie komt drinken, vertelt, dat er in Bumba wel degelijk een hele troepenmacht van het nationale leger zit: vier vliegtuigen, veel materiaal, 500 soldaten en 40 blanke huurlingen. Volgens hem zou onze bevrijding vanuit die kant komen: Bumba, Aketi en daarna Buta of Bondo.

DINSDAG 20 OKTOBER

Vannacht om twaalf uur zijn drie paters kapucijnen* van Yakoma, die nog steeds in Buta zaten, hier in Bondo aangekomen. Ze moesten uit Buta vertrekken. Waarom, dat weten ze niet. Onze drie konfraters** zijn daar gebleven evenals de Amerikaanse dokter van Yakoma. Gelukkig. In Buta alles rustig, zoals hier. Gbenye was er niet zo goed ontvangen als hier in Bondo. De drie kapucijnen zullen voorlopig wel hier blijven, want van teruggaan naar Monga of Yakoma is absoluut geen sprake.

Na de middag zijn broeder Lambert en pater Jef Beckers met Simba's naar Baye vertrokken, om daar wat orde op de zaken te stellen.

WOENSDAG 21 OKTOBER

Tegen de middag krijgen we goed nieuws: radio Brussel vertelt, dat de paters van Bumba in Leopoldstad zijn aangekomen en daar heel de situatie hebben uitgelegd: hoe iedereen de reis naar Stan heeft gemaakt, hoe dat op een vergissing beruiste en dat iedereen verder in goede gezondheid was. Iedere groep werd afzonderlijk vermeld: de kapucijnen van Yakoma, de kruisheren van Bondo en de witheren van Buta. Via hen weten ze nu, dat we dus nog allen in leven zijn.

DONDERDAG 22 OKTOBER

Rustige dag. De konfraters uit Baye nog niet terug.

VRIJDAG 23 OKTOBER

Nog steeds geen konfraters uit Baye te zien. Berichten uit Monga en Lobi worden steeds ernstiger. Zelfs schoolbehoefte zouden zijn vernield.

Radio Brussel had weer interessant nieuws: Monseigneur, de paters en de zusters van Lolo, zijn, ofschoon nog niet

* Pater Monulf Schrijvers, Leopold Nijens en Adriaan van den Broucke.

** Pater Pol Carremans, broeder Egbert Mensink en broeder Leonard Rooyakkers; ze werden bevrijd te Buta op 25 november 1964 en konden onmiddellijk naar Europa terugkeren.

bevrijd, kunnen ontkomen naar Bumba. Die zijn nu dus ook in veiligheid. Wij zullen nog de laatsten zijn...

ZATERDAG 24 OKTOBER

Tegen elf uur komt abbé Jean het seminarie op gefietst met het sensationele bericht, dat Aketi zou zijn gevallen. Als het waar is, zullen we via de radio spoedig zekerheid hebben.

Vanuit Baye is een vrachtwagen teruggekeerd met geboeide Simba's: zij die de leiding hadden bij de plunderingen. Pater Beckers en broeder Lambert zijn daatgebleven. Diverse spullen van de missie bevonden zich op de wagen; alles moest naar de staat voor een onderzoek; daarna zou het worden teruggegeven.

Onder de middagrefter komt de nieuwe kommandant een plechtige requiem-mis bestellen voor een luitenant uit Buta, die door een auto-ongeluk is omgekomen. Hij was uiterst vriendelijk en korrekt. Na de middag komt broeder Stanislas Verschuieren met het nieuws van de inhoud van een speech, gehouden door Gbenye over radio Stan. Hij zei o.a., dat zij 20 sept. jl. een Amerikaanse majoor hadden gevangen genomen te Yakoma, die nu in Stan zou worden berecht. Dat is volgens ons zeker de dokter van Yakoma. Verder zei hij nog, dat ze de blanken met rust zouden laten en dat hij op zijn reis door het gebied van de Uele daar alles rustig had bevonden. Een onderwijzer van Lobi, wiens auto door de Simba's was vernield, is dit komen aangeven in Bondo; tegelijk heeft hij ook de plundering van de missiegebouwen aangebracht. Toch een moedige vent. 's Avonds: Broeder Lambert en pater Beckers zijn terug uit Baye. Daar is ondertussen nog meer gestolen. Enkele kamers waren zo goed als leeg. Het blijkt, dat dit alles vooral de schuld van de *jeunesse* is geweest, niet zozeer die van de echte soldaten. Diverse gestolen goederen van Baye bevinden zich nu hier in Bondo.

Ondertussen horen we bijzonderheden over dat bericht van Aketi. De Simba's hadden na de val van Bumba een nieuwe aanval ingezet en zijn vanuit Bumba verdreven; het nationale leger heeft hen tot op 17 km. van Aketi op de hielen gezeten.

Radio Coquilhatstad geeft het bericht, dat vanmorgen om half twaalf Boende is gevallen. Het begint nu toch spannend te worden.

Vandaag zouden drie vrachtwagens zijn voorgereden, om de Simba's van Bondo naar het front in Yakoma te voeren. Ze hebben geweigerd.

ZONDAG 25 OKTOBER, CHRISTUS KONING.

Vanmorgen weer verschillende Simba's in de hoogmis, o.m. de kopstukken, ditmaal in burgerkleding.

Vanmorgen hoorde ik een stukje levensgeschiedenis van onze huidige, zeer vriendelijke kommandant Vincent. Hij was 'voor de oorlog' handelaar in Buta. Vanwege een ernstige dissenterie raakte hij in het ziekenhuis, waar hij door de zusters werd verzorgd. Tegen de tijd, dat hij het ziekenhuis kon verlaten, bleken ook een hoop spullen het gebouw te hebben verlaten... Het een bleek met het ander samen te hangen en Vincent draaide de gevangenis in, waaruit hij door de rebellen werd bevrijd en zijn militaire carrière een aanvang nam. Hij bekende trouwens zelf aan de zusters, dat hij ooit had gestolen.

Nog steeds eten we allen op de missie: 'un skon toafel mi volk,' zouden de mensen in Uden zeggen. Broeder Willem heeft er genoeg zorgen mee. Aardappelen zijn er sinds weken al niet meer. Vlees steeds minder, maar daar is misschien nog wel iets op te vinden, want in Baye zouden nog beesten zijn. Wat je wel een beetje mist, is het bier, waarvan we sinds lang de smaak kwijt zijn. Gelukkig zijn er na onze reis naar Stan sigaretten genoeg.

Uiteindelijk gaat het ons hier vrij goed, al blijft die onzekerheid van het hoe en wanneer der bevrijding.

MAANDAG 26 OKTOBER

Gisteravond gaf radio Coq het bericht, dat alle missionarissen van Boende in goede gezondheid waren.

Vandaag had de plechtige requiemdienst plaats voor het Simba-kopstuk van Buta. Er was veel volk in de mis, die drie kwartier te laat begon. Pas na drie kwartier hoorden we het naderend gezang van de soldaten, die allen deze dienst bijwoonden. Een kordon van M.P.'s stelde zich op

in de middengang en toen kwamen de autoriteiten, waaronder een gisteravond gearriveerde provinciale buitengewone kommissaris. Alle paters, broeders en zusters waren aanwezig. Veel schooljeugd ook. Het hoorngeschal onder de konsekratie was dermate vals, dat ik het wel niet meer zal vergeten.

Na de mis was er een meeting met defilee ter ere van de nieuw aangekomen hoge ome. Het gewone liedje: meer dan een uur wachten, aankomst van meneer Louis (zo is zijn naam), waarna defilé, gevolgd door enkele speeches. Zijn speech was eenvoudig, kort en goed. Een zeer innemende figuur zo te zien. Hij stelde zich voor als de man die orde op zaken kwam stellen op administratief en militair gebied. Wij, de blanken, werden nogmaals geprezen en weer werd onze volledige veiligheid beloofd, wanneer we ons onthielden van iedere vorm van politieke inmenging. De kinderen en het werkvolk kregen een dag vrijaf en daarmee was alles afgelopen. Wij werden gedurende heel de voorstelling zeer goed behandeld: kregen onmiddellijk stoelen aangeboden en werden vriendelijk behandeld door iedereen, die iets te zeggen had.

Wanneer je zo'n meeting meemaakt dan bewonder je toch deze mensen, die kunnen doen alsof er niets aan de hand is, terwijl ze toch steeds meer in de knel raken.

Thuisgekomen hoorden we weer een mooi staaltje van een 'mayele na mondele': een slimmigheid van een blanke. Pater Verberk uit Monga had zijn horloge moeten afstaan aan een Simba, een automatische pontiac. Hier in Bondo wou die Simba hem verkopen en de blanke hapte, omdat hij wel dacht, dat zo'n mooi horloge aan een van de paters toebehoorde. Vandaag gaf hij hem terug en wou er geen rooie cent voor. Toch sympathiek.

's Middags: Radio Brussel: het nationale leger rukt op in de richting van Aketi, op weg naar Stan. Zouden ze ons hier laten zitten!?

Vier uur: een mercedes komt het seminarie oprijden. Die kommissaris is een oud-seminarist en komt ons nog eens opzoeken. De eerste indruk van vanmorgen werd bevestigd: een heel sympathiek, rustig type. Na een rondgang vertrekt hij weer. Bij de zusters en op de missie was hij

ook even geweest en had daar naar allerlei dingen geïnformeerd. Abbé Jean-Pierre zal proberen morgen met hem mee naar Monga te gaan.

LIJNSDAG 27 OKTOBER

Abbé Jean-Pierre is niet met de buitengewone kommissaris vertrokken, omdat, zo zei men, de auto waarmee hij zou gaan nodig was om munitie te gaan halen in Buta: men zou nl. represaillemaatregelen gaan treffen tegen de bevolking van Muma. Als het waar is, is het verschrikkelijk. 's Avonds wordt er druk gepraat over de berichten, als zouden in Boende en Katakò-Kombe toch doden zijn onder missionarissen en blanke handelsslui. De stemming wordt er niet beter op, als men zo iets hoort. Trouwens dat eeuwige wachten, kaarten, lezen en praten wordt vermoeiend. Ondanks het gevaar er aan verbonden, zou iedereen willen, dat Bondo vanavond nog aangevallen werd door het nationale leger.

WOENSDAG 28 OKTOBER.

Juist na het ontbijt zagen we een vrachtwagen stikvol soldaten vertrekken. Naar Yakoma? Of naar Monga, waar de situatie hopeloos schijnt te zijn. Radio Brussel, 's middags: vijftien van de achttien missionarissen (waaronder vier zusters) van Boende zijn gisteren in Brussel aangekomen; de drie overigen blijven met verlof in Coquilhatstad. Vanmiddag heeft men een speech van de generaal opgevangen via de radio: als Tsjombe zou doorgaan met het rekruteren van blanken, dan zou hij daar ook mee beginnen. Blanken zou hij met rust laten, maar bij het minste teken van politieke activiteit zouden ze gedood worden. Ondertussen komen berichten binnen, die betrekking hebben op een formatie vliegtuigen, die Aketi zou hebben overvlogen en zijn doorgevlogen tot in Likati. Spanning stijgt weer: vannacht heeft een van de blanken heel de nacht gekleed op bed gelegen. Broeder Lambert is vandaag opnieuw naar Baye vertrokken, o.a. om koeien te halen.

Volgens radio Leopoldstad zouden drie blanken zijn gedood in Boende. 's Avonds komen verschrikkelijke

Gijzelaars te Buta

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

verhalen binnen over Monga: vrouwen en meisjes zouden zijn verkracht en in heel Monga heerst de grootste anarchie.

N.B. Dit dagboek wordt hernomen op 30 oktober, 's middags. Vanaf de nacht van woensdag op donderdag tot vrijdagmiddag hebben we weer allen in arrest gezeten. Ik zal proberen het essentiële van die geschiedenis weer te geven.

's Nachts - het zal rond half één zijn geweest - word ik wakker door geklop op mijn deur. Het is pater Godfried Kraewinkels, die vlug de deur achter zich sluit. Hij zegt, een auto gehoord te hebben en geklop op deuren. We staan daar even, als weer op de deur wordt geklopt. Het is abbé Jérôme, die zegt, dat we moeten vertrekken. We moeten dekens en een hoofdkussen nemen en naar de vrachtwagen gaan. Waarom, vragen we. Het enige, dat hij weet, is, dat er een telegram uit Stan is aangekomen en dat men ons nu in een groot leegstaand huis gaat onderbrengen. We pakken enkele spullen bijeen en gaan naar de wagen, terwijl ondertussen van alle kanten soldaten opdoemen. Het is opvallend, dat ze tamelijk kalm zijn, niemand slaan en alleen maar aanmanen tot haast. Bij de wagen staan de andere paters al. Men laat ons het telegram zien. Voor Belgen, paters en zusters, en Amerikanen wordt 'résidence surveillée' verplicht, want men heeft Belgen en Amerikanen met vliegtuigen gezien. Er staat nog bij, dat men de blanken niet mag slaan, hetgeen de kalme houding van de soldaten verklaart. In de nacht rijden we door Bondo, achter op een vrachtwagen, die na enkele keren op- en neerrijden allen naar het oude leegstaande huis van de dokter heeft gebracht. Van de blanken zijn er alleen de Belgen. De protestantse missionarissen zijn er ook, mét hun vrouwen. Langzaam komt er een beetje kalmte over ons en zoeken we wat nachtrust op de grond.

DONDERDAG 29 OKTOBER

Sommigen hebben wat kunnen slapen. De meesten hebben maar wat liggen te liggen. Als het licht wordt, proberen we iets wijs te worden uit de genomen maatregel. Van de handelaars heeft men alleen de Belgen gehaald. Waar-

om van de paters, zusters en broeders de Nederlanders ook? Waarom de protestantse Noren? En dan: we zitten hier helemaal niet prettig: het huis, waarin we 'logeren' ligt precies in het verlengde van de aanlegsteiger van de overzet. Het is het eerste huis, dat men tegenkomt, als men Bondo binnenkomt. Men zal er niet bijster gunstig zitten, als het nationale leger binnenvalt. Is dat juist de bedoeling? Enkelen mogen naar huis, om boterhammen klaar te maken. Tegen half elf kunnen we iets eten. Stemming en eetlust is niet best. Even later mogen de broeders van de garage weg, en een zuster mag naar het ziekenhuis. 's Avonds moeten ze terugkomen. Ondertussen horen we, dat de vrouwen van het ziekenhuis al wilden komen protesteren, evenals de leerlingen van de normaalschool, die door een zwarte broeder zijn tegengehouden.

Er komen geregeld Simba's naar ons kijken, evenals de kopstukken. We vragen hun uitleg. Ze zeggen, dat ze weer een telegram hebben gestuurd om te vragen hoe het zit. Daarop zullen we moeten wachten. Eveneens hebben we hoop op de buitengewone kommissaris, die al uit Monga terug had moeten zijn. Er komt een telegram uit Stan, dat vermeldt, dat alle vreemdelingen in arrest moeten blijven, dat de klassen moeten worden gesloten, dat de Amerikanen de Kongolezen aan het vermoorden zijn, maar dat zij (de rebellen) dat niet zullen doen. We verwachten daarop, dat de andere blanken zullen gehaald worden, maar dat gebeurt niet. Integendeel mogen de protestanten, als ze kunnen laten zien, dat ze Noren zijn, naar huis gaan. Dit was nog gebeurd vóór de aankomst van dat tweede telegram. Toen hadden wij ook grote hoop, d.w.z. de Nederlanders onder ons. Maar - zo was onze indruk - toen zóveel mensen opstonden om hun Nederlandse pas te laten zien, trokken ze terug. In de namiddag was het duidelijk, dat we een tweede nacht op de grond zouden slapen. Daarom werd, mét het eten, gezorgd voor rubbermatrassen en hoofdkussens.

Onze bewakers waren zeer vriendelijk voor ons, wilden niet hebben, dat andere Simba's ons uitscholden. We konden vrij rondlopen rond het huis en zelfs naar de Uele gaan, om ons te wassen.

Al vroeg (we hadden natuurlijk geen licht, tenzij een petroleumlampje, dat zorgde voor een legertje muskieten) gingen we naar bed. De meesten sliepen goed tot rond twaalf uur. Toen werden we door enkele Simba's bezig gehouden, die vlak achter 'ons' huis zo hard als ze konden aan het zingen en praten waren. Je kon ruiken, dat ze hennep rookten. Hetgeen ze zongen en bespraken ging meestal over ons of liever was tegen ons; soms was hetgeen ze zeiden zonder meer vuil en onbeschoft. Die hennep moet wel een vuil goedje zijn, want overdag hadden we die lui gezien en ze waren heel vriendelijk. Tegen één uur vielen zij en dus ook wij weer in slaap.

VRIJDAG 30 OKTOBER

De nieuwe dag breekt aan en verschillenden van ons gaan zich wassen in de Uele. Dat doet goed. Na een sinaasappel of een banaan (de zwarte zusters en de boys van de missie sjouwen alle mogelijke eetwaren naar hier) zitten er al weer paters te kaarten. Al heel gauw houden ze daarmee op, want er is veel te zien vandaag. We werden deze morgen gewekt door geweerschoten van de overkant van de Uele en iemand van ons raadde het goed, dat dat kon duiden op de aankomst van de kommandant van Buta, Augustin Makondo, die een voorliefde voor schieten heeft. Dit was inderdaad het geval en na hem kwamen vijf tot zes wagens met soldaten. Al dat volk werd overgezet en verzamelde zich rond de vlag. Een kleine duizend Simba's waren er wel. Een vrij ontrustende aanblik. Ze werden toegesproken door de kommandant van Buta. Ze zouden allen de strijd ingaan naar Yakoma. Als ze probeerden te vluchten of weigeren, zouden ze in de rug doodgeschoten worden. De komende uren bleef het een aan- en afrijden van vrachtwagens, jeeps en auto's. Zelden heb ik zo'n druk verkeer in Bondo gezien. Langsmarcherende Simba's bekeken ons, maar slechts enkelen konden het niet laten, een hatelijkheid te debiteren. *Tegen de middag* begon het te regenen en de kommandant van Bondo, Basile, stelde voor, dat hij zelf met een auto het eten zou gaan halen. Deze Basile heeft zich tot nu toe niet erg vriendelijk getoond, maar nu werd het dan beter. Van de andere kant was dit

halen van het eten voor ons een teken, dat we dus hier moesten blijven. We hoopten op de terugkeer naar huis, omdat we een voorstel hadden ingediend, dat niet zo slecht ontvangen werd: als we *résidence surveillée* hadden, konden we dan niet allen beter in de slaapzaal van het seminarie gaan zitten. Daar stonden honderd bedden, het was een grote zaal met vlakbij wasgelegenheid en W.C. en (dat zeiden we er niet bij) het was er veel veiliger dan hier bij de Uele. Een andere kommandant kwam onder het eten binnen en weer begonnen we daarover. Hij was het er roerend mee eens en beloofde er onmiddellijk werk van te maken. Al gauw (we hadden eigenlijk nog niet gegeten) reden twee vrachtwagens voor. Hij had het blijkbaar klaar gespeeld. De spullen konden we alvast opladen.

Wijzelf moesten de komst van kommandant Augustin nog afwachten. Een heerlijke bedrijvigheid ontstond. Even later arriveerde de kommandant. We kregen toestemming om te gaan, méér dan dat zelfs. We konden gerust naar huis gaan, ieder naar zijn eigen thuis. Dat was evengoed '*résidence surveillée*'. We konden de mis opdragen, maar moesten voor de rest binnen blijven. Die slaapzaalgeschiedenis ging niet door.

Nu zitten we dus weer thuis, alsof er niets aan de hand is. Onze onrust is echter groter geworden. Alle Simba's uit de buurt zijn deze kant op gekomen. We zitten er nu midden in. De scholen moeten gesloten blijven: men vreest voor overkomende vliegtuigen, die de schooljeugd voor Simba's zouden kunnen aanzien. Iedereen is nu thuis, behalve een protestant, die op het seminarie logeert. Van surveillerende soldaten heb ik nog niets gezien. Ongehinderd ben ik al naar de broeders gefietst voor de avondmis. Naderhand horen we dat enkele kopstukken (o.a. de kommandant Vincent) het helemaal niet eens zijn met de manier, waarop ze ons behandeld hebben. Een zei: ze hebben jullie als varkens behandeld.

Nu wachten we maar weer af, hoe de zaak zich verder zal ontwikkelen. Die kommandant Vincent was zo juist even op de missie en zei zacht: 'Eigenlijk bracht ik jullie het liefst met een paar vrachtwagens naar Bangassou,

maar dat mag niet'. Hij voegde er aan toe: 'Zelf wil ik ook vluchten'.

's Avonds: Broeder Lambert is terug uit Baye. Heeft van alles meegemaakt, maar is uiteindelijk heelheids met vier koeien thuisgekomen. Het is wel tekenend, dat, terwijl men toch de koeien ging halen, niet één soldaat een geweer had, om de koeien kapot te schieten. Lambert zelf heeft ze moeten steken...

Pater Filip Waldram heeft ondertussen van de hoofdonderwijzer en via de abbé's de laatste gegevens over de situatie van Monga. Het kon niet erger. De buitengewone kommissaris, die zelf van Monga is, was woest. Tegenover ons was hij zo vol schaamte, dat hij ons niet heeft durven groeten voor hij terug naar Stan ging. Monga kan gerust in brand worden gestoken: er is werkelijk niets meer. Ook niet in de kerk. Men heeft met kazuifels en alles liggen gooien. De mensen hebben ook niets meer. Iedereen, die een fatsoenlijk huis had werd lastig gevallen, omdat hij zo'n huis zeker met het geld van de Radeco had gekocht.

Twaalf Simba's zijn er gevangen genomen. De rest zou door anderen worden vervangen. Op de missie van Lobi moet het volgens de berichten niet veel beter zijn.

Kwart voor negen 's avonds: Plots komt een vrachtwagen met onvriendelijke soldaten het seminarie opgereden... We moesten allen naar de slaapzaal. Dus tóch ons oorspronkelijk voorstel. Het moet allemaal hals-over-kop gebeuren. Overal zie je de paters met matrassen en dekens sjouwen. De soldaten zijn erg argwanend: moet je nog even naar de kamer voor het een of ander, dan gaat een van hen met je mee. Ze nemen de kans waar om horloges en kleren te vragen. Verschillende soldaten zijn dronken. Meneer Godin, al te bed op een van de kamers van het seminarie, wordt eruit ghaald en naar de slaapzaal gedirigeerd. Zijn vrouw, die bij hem is, moet naar de zusters. Basile schijnt bij dit alles weer de leiding te hebben. Ook de broeders gaan ze halen. Tegen tien uur is alles binnen. Onder strenge bewaking (drie Simba's bewaken ons in de zaal en blokkeren de deuren) gaan we de nacht in. Deze strengheid viel echter nogal mee, toen de baas weg was en ik enkele

gymnastische toeren ging uithalen, om te tonen, dat ik inderdaad leraar in gymnastiek was op het seminarie.

ZATERDAG 31 OKTOBER

In de rij gaan we 's morgens braaf naar de kerk. De meesten zitten nog in de kerk, als er plotseling geschoten wordt en we allen vlug naar de missie moeten. Wat nu weer? Het blijkt niets te zijn: kommandant Augustin heeft de wacht bij de slagboom op de proef gesteld en is met zijn mitrailleur gaan schieten, terwijl hij zorgde ongezien te blijven. Reactie: de Simba's wierpen alle oorlogsversierselen en wapens weg en vluchtten het bos in. Ze zitten nu allen in de gevangenis.

Op de missie eten we dan en gaan terug naar de recreatiezaal van het seminarie: dammen, kaarten, lezen en... wachten.

Via de Kongolese broeder Pierre van St. Gabriël horen we berichten over Paulis. Het moet daar heel slecht zijn. Vandaag is broeder Lambert met twee zusters naar Baye, om koeien te halen. 's Avonds zijn ze terug. Onder bewaking kunnen enkele paters en broeders naar de missie om twee koeien te slachten. Broeder Peerke staat er een beetje triestig bij te kijken: een van de twee geslachte koeien was de beste uit de stal met honderd liter melk per week, hetgeen veel is voor Kongo.

ZONDAG 1 NOVEMBER, ALLERHEILIGEN

Rustige nacht. Onder de hoogmis zijn enkele hoge pieten in de kerk. Daarna weer direkt naar onze recreatiezaal. Het blijft rustig tot na het lof. Daarna wordt er zwaar en veelvuldig geschoten. Er is een mortier aangekomen. Gbenye heeft via de radio gesproken: aangezien de Afrikaanse staten hem geen hulp bieden, zal hij de tactiek van de verschroeiide aarde gaan toepassen. De avond wordt rustig en gezellig; onze bewakers kaarten met ons mee.

MAANDAG 2 NOVEMBER, ALLERZIELEN

Rustige nacht. Om half negen plechtige uitvaartdienst voor mgr. Daniel Katosi. Radio: vanuit Boende is men 500 km. opgerukt naar Stan. De ons ondertussen bekende Basile is gaan vluchten. Wanneer iemand hem vindt, mag hij hem ter plaatse neerschieten. Onze bewakers van vandaag zijn een beetje strenger. Broeder Marcel wordt in de namiddag bij kommandant Augustin op de koffie genodigd.

DINSDAG 3 NOVEMBER

We vieren de konventsmis, omdat we toch tijd genoeg hebben. Daarna wordt pater Marinus Godefrooy gehaald, om in Baye kaarten te gaan drukken. Na de middag vertrekken ze met twee wankelende auto's. Na de *potus* komt luitenant Vincent een fototoestel terugbrengen. Het blijkt te behoren aan pater Jan van Oort. Er zullen ook nog bandrecorders terugkomen, zegt hij.

Voor de rest weer de gewone dagorde van geïnterneerden: lezen, schaken, dammen, kaarten en bidden. De bandrecorder staat 's avonds voor het eerst weer aan en geeft vrolijke muziek.

's Avonds brengen ze hier een blanke van de C.V.C. van Likati, Jean de Strooper. Hij heeft daar zes dagen in de gevangenis gezeten. We kennen elkaar al.

's Avonds komen de twee paters die naar de drukkerij in Baye zouden gaan weer terug: ze konden de Gangu-Bilirivier niet over vanwege uitzonderlijk hoog water. Tijdens de avondrecreatie komt een van de bazen ons ver-

† J. Verhoeven (32 j.)

† A. Timmers (35 j.)

† H. van Lieshout (32 j.)

velen; de bandrecorder mag niet meer draaien. We worden geteld en na wat gekanker trekt hij weer af.

De Simba's die ons bewaken vertellen, dat Aketi is gebombardeerd met als gevolg: twintig blanken dood en vierhonderd burgers. Even later horen we, dat één blanke daar zou zijn doodgeslagen en dat inderdaad acht bommen boven Aketi zijn uitgegooid.

WOENSDAG 4 NOVEMBER

's Morgens horen we, dat ze gisteravond de zusters uit bed hebben gehaald om ze te tellen. Uit Aketi horen we nog ander nieuws: de soldaten zouden de blanke vrouwen hebben willen lastig vallen, maar de autoriteiten hebben ze in bedwang kunnen houden. Men komt aan pater Filip Waldram van Monga zeggen, dat op het staatsbureau spullen van Monga staan. Morgen zullen we gaan kijken.

DONDERDAG 5 NOVEMBER

De zusters komen ook naar de konventsmis, die vandaag een votiefmis voor de vrede is.

Bewakers worden soepel: we gaan met verlof rustig naar de douche of naar onze kamer, om even iets te doen. Over een missiepost vlak bij Boende verontrustend nieuws: een missieoverste zou daar zijn doodgestoken en twee paters en twee zusters weggevoerd.

Tegen half elf komen de paters Filip Waldram en Albert Timmers terug van het staatsbureau. Hetgeen ze daar nog vonden van de gestolen spullen van Monga was erg bedroevend: een beeldje, een paar schoenen en enkele klerenhangars. Aan de staat waren zij getuige van een typisch tafereel; een Simba, die in Yakoma gewond was geraakt en toch nog via het water kon ontkomen moest aan de anderen uitleggen, hoe men zoiets klaar speelt. Hij moest zijn wondermiddel prijsgeven. Toen hij dat niet kon, zwaaide hij de gevangenis in.

Vandaag vertrekken twee paters opnieuw naar Baye.

's Middags op de slaapzaal is het verschrikkelijk heet. Dat duurt zo dagen. 's Avonds komt als een donderslag bij heldere hemel het bericht dat via de radio is gemeld, dat

Monga is gevallen; de bevolking heeft het nationale leger entoesiast ontvangen.

VRIJDAG 6 NOVEMBER

De meesten van ons hebben slecht geslapen na het bericht van gisteravond. Enkelen hadden hun kleren aangehouden. Eetlust is er 's morgens niet veel. Grote spanning.

Vandaag drie maanden geleden is hier de rotzooi begonnen. Het duurt en duurt. De zusters komen weer naar de konventsmis; ze wisten nog niets van de val van Monga. In de loop van de dag bevestigt de radio nogmaals het Monga-bericht. Stemming is niet zo best. We zijn bang. 's Middags bericht, dat ook Kindu is gevallen.

Er is één zaak, die we niet begrijpen: waarom blijft alles zo kalm in Bondo. Aan de Simba's merk je absoluut niets. Onze logische konklusie daaruit kan alleen maar zijn, dat ze zich willen overgeven en de vijand rustig afwachten.

's Avonds: kommandant Augustin komt even kaarten. Je merkt niets aan hem. Sommigen twijfelen reeds aan het radiobericht over Monga. Broeder Willem komt met het bericht, dat Tsjombe voor de radio een oproep heeft gedaan tot het neerleggen der wapens. Stan, Paulis en Bambessa zouden volgens hem klaar staan om zich over te geven. Zij die zich vrijwillig overgeven, zullen niet gedood worden.

ZATERDAG 7 NOVEMBER

Een stemming van hoop en gematigd optimisme. Warm weer. Enkele kopstukken komen voetbaltruitjes halen. Alles wijst er op, dat men zich inderdaad zal gaan overgeven.

De paters van Baye nog steeds niet terug.

ZONDAG 8 NOVEMBER

Een dag die slecht begint: na de mis praten we met jongens, die juist uit Monga komen... Daar is niets te doen. Het radiobericht zou dus vals zijn. Stemming zakt snel.

Tegen de middag komen enkele jongere blanken; de kommandant heeft ons uitgenodigd voor een voetbalmatch tegen de Simba's. Wordt natuurlijk aangenomen,

al is er discussie over de vraag, of we niet het veiligste doen, de Simba's te laten winnen...

Na de middag weer onzekerheid: een van de abbé's meent te kunnen zeggen, dat de jongens, die zogezegd van Monga kwamen, niet daar zijn geweest; het zouden afgewassen Simba's van Bondo zijn. Er komt ook nog bericht over de dokter van Yakoma: hij zou in Stan rustig aan het werk zijn. Gelukkig!

Om vijf uur worden de voetballers met een vrachtwagen gehaald. De andere paters worden daarna ook gehaald. Het voetbalveld is in goede staat, op de tribunes zitten de militaire en civiele autoriteiten. Er is tamelijk veel volk, vooral veel Simba's. Onze ploeg is samengesteld uit paters, twee abbé's en enkele blanken. Onze oversten krijgen een ereplaats. Een reusachtige komedie, zoals dat alleen hier mogelijk is. Velen onder het publiek zijn supporters voor de blanken. Met een 2-0 voorsprong gaan wij de rust in. Onder de rust komt er cocacola. Voor de hoge pieten is er... bier. Dank zij het prima spel van de abbé's weten we met 4-1 te winnen. Na de match stellen de twee ploegen zich voor de tribune op. De administrateur roept: 'leve de Europeanen!' Daarna worden we weer naar ons 'interneringskamp' gevoerd. Stemming is bijna uitbundig. We menen nu zeker te zijn van het plan tot overgave; alles zal nog slechts enkele dagen duren. We zijn er goed vanaf gekomen.

's Avonds komen de twee paters van Baye terug. Ze hebben een hoop vervelendigheid meegemaakt, maar zijn allang blij weer in ons midden te zijn. Volgens hen zitten de anderen al in Lobi... Er waren in Baye Simba's, die zelfs niet meer terug durfden gaan naar Bondo.

MAANDAG 9 NOVEMBER

Grote verbazing verwekte onder ons de uitnodiging van een van de staatsambtenaren aan pater Filip Waldram om mee te gaan naar Monga... Is er dan toch niks te doen? Of spelen zij het spel zo meesterlijk? We horen even later, dat de kommandant alle inlandse geweren heeft gevorderd. De Simba's hebben alle wapens moeten inleveren. Een gunstig teken? We begrijpen er geen snars meer van. Pater

Marinus Godefrooy ontvangt 12.000 fr voor zijn drukwerk.

DINSDAG 10 NOVEMBER

Alles rustig, behalve enkele schoten in de voormiddag. Tegen de middag komt een van de boys van Lobi ons opzoeken en van daar verslag uitbrengen. Alles is geplunderd en kapot tot de spullen van de sakristie toe. Ook de ijskast is waardeloos gemaakt. In Lobi en Monga zitten volgens zijn zeggen nog veel Simba's. Na de middag komt het bericht, dat generaal Olenga vermoord zou zijn. Hij zou de schuld zijn van de val van Kindu.

Nu nog straffer: gisteravond zou Radio Leo letterlijk gezegd hebben, dat een kolonne van het nationale leger oprukt naar Bondo vanuit Monga. We beginnen het toch weer te geloven, want een jongen, die naar Monga wilde gaan, kreeg geen 'laissez passer'.

's Avonds komt de kommandant van Lobi hier brullend binnen. Pater Frans Waldram wordt snauwend om een batterij gevraagd. Heel de nacht moet de motor lopen, schreeuwt hij. Morgenvroeg moeten alle batterijen geladen zijn.

In een beroerde stemming gaan we naar bed.

WOENSDAG 11 NOVEMBER

Er komt een officiële aankondiging, dat niemand naar Monga kan vanwege de reparatie van een brug. Velen van ons geloven het niet; men denkt, dat dit gewoon een smoesje is, om niemand in die richting te laten gaan. Wat moet je ervan denken?

DONDERDAG 12 NOVEMBER

De zusters komen nog steeds naar de konventsmis. Bewakers zijn vriendelijk. Vandaag eindelijk wat minder heet.

VRIJDAG 13 NOVEMBER

In de morgenuren is opvallend weinig volk op straat. Een soort rechter uit Stan komt pater Jan van Wagenberg alle gegevens vragen over Basile. Er is geen frontnieuws. Broeder Pierre brengt mét de mandarijnen nog het nieuws;

dat het nationale leger op 10 km. van Stan zou zitten. Na die Monga-affaire geloven we bijna geen enkel bericht meer. In de voormiddag komt een brief van broeder Jef uit Bili aan. Alles is daar goed, evenals in Ango. Zij zijn eveneens onder bewaking. Hij schrijft nog, dat het veer van Api kapot geslagen zou zijn. Na de siesta komt Garcia zeggen, dat het nationale leger zéker niet in Monga zit: een van zijn meest betrouwbare mensen komt er juist vandaan.

Broeder Willem 's avonds: volgens de broer van de spion van Bondo, zou hier in Bondo alles vóór 3 december afgelopen zijn.

ZATERDAG 14 NOVEMBER

's Avonds komt het bericht, dat de dokter van Yakoma te Stan zal berecht worden als majoor van het Amerikaanse leger. Men wacht nog met de uitvoering van het vonnis tot er antwoord is uit Amerika. Vooral de paters van Yakoma zijn erg getroffen door dit bericht.

ZONDAG 15 NOVEMBER

Niets speciaals. Slappe zondag.

MAANDAG 16 NOVEMBER

De zwarte postulanten van de zusters zullen misschien vandaag vertrekken. Ze zijn bang om in Bondo te blijven. Veel volk trouwens schijnt weg te trekken.

Onze kommandant Augustin is bevorderd tot majoor.

Rond 6 uur komt het bericht, dat de dokter van Yakoma om twee uur te Stan zou zijn geëxecuteerd. Verschrikkelijk. De stemming, die hier goed was na onze eerste volley-partij, was weer weg.

's Avonds komt het nieuws, dat de executie deze nacht zal plaats hebben.

DINSDAG 17 NOVEMBER

Op de missie, waar wij alleen maar komen om te eten, komen steeds meer Simba's. Ze beschouwen het blijkbaar als een hotel, vragen om eten en slaapgelegenheid. Iedere dag komen er meer en vragen ze meer. We zijn nu zover, dat bijna alle gastenkamers bezet zijn. 's Avonds komen

er vrouwen, die 's morgens weer weg gaan. Er is niets aan te doen. Vijf voor elf komen de zusters met héél groot nieuws: Stan zou zijn gevallen. Trillend over heel haar lichaam kwam de vrouw van een van de Portugezen dit bij de zusters vertellen. Zou het waar zijn? Even later komen twee blanken vertellen, dat Aketi eveneens is gevallen. Pater Willem Vissers zou vandaag met de zwarte postulanten van de inlandse zusters naar Bili gaan, maar natuurlijk was er op het laatst weer geen vrachtwagen beschikbaar.

Nader bericht: Dulia en Aketi zouden zijn gebombardeerd. Wij vinden dat een grote stomiteit.

's Avonds weer volleymatch.

WOENSDAG 18 NOVEMBER

Vannacht rond twaalf uur worden we gewekt door tamelijk langdurig schieten. 's Morgens blijkt, dat Augustin (nu dus majoor) is aangekomen.

Na het ontbijt komt een lid van de parochieraad van Monga over ginds vertellen. Het is allemaal even verschrikkelijk wat hij vertelt. Volgens zijn zeggen zou bijvoorbeeld de ganse rij dorpen langs de Uele zijn platgebrand. In Monga zelf hebben de Simba's bier zitten drinken uit de kelken van de kerk.

Later op de dag komt het bericht, dat de executie van de dokter van Yakoma is uitgesteld 'sine die'. We zijn er blij mee. Heel de wereldopinie schijnt in beweging te zijn gekomen rond die executie.

Uit Stan arriveert hier een telegram, dat de Simba's in het vervolg alleen 's nachts mogen rijden. De val van Stan was blijkbaar wederom een vals bericht...

DONDERDAG 19 NOVEMBER

Onmiddellijk na het ontbijt vertrekken drie paters in een open jeep van de majoor. Twee reizen staan op het programma: drukkerij te Baye en voor pater Willem Vissers de reis naar Bili en Ango.

Nog steeds gezongen konventsmis.

Er wordt flink geschoten in de vroege morgen. Ze schijnen zelf een soort bommen aan het fabriceren te zijn,

*Overal in de zaal verspreid zitten lezende muurbloempies...
(9 dec. 1964)*

waarschijnlijk iets als de Molotov-coctails, die in Budapest werden gebruikt. Aan pater Willem wordt inderdaad een auto beloofd, maar eerst gaan twee paters naar Baye.

Via de radio laat Gbenye weten, dat, als men Stan zou aanvallen, alle Belgen en Amerikanen zullen worden gedood. De executie van de dokter van Yakoma is nu vastgesteld op a.s. maandag.

Radio Stan: de mensen zijn woest en eisen de uitlevering van alle blanken, die ze dan gaan opeten... Generaal Opepe zou ontslag aangeboden hebben.

Een zieke blanke uit Bondo is naar Bangassou mogen gaan. Hij heeft telegrammen van ons voor Europa op zak.

VRIJDAG 20 NOVEMBER

Het nationale leger zou op 45 km van Stan zitten. In Leo zijn Belgische senatoren aangekomen om te onderhandelen in verband met de noodsituatie te Stan.

Vier uur: 500 belgische parachutisten zouden reeds op St.-Helena zitten, klaar om de blanken van Stan te gaan redden. Spanning stijgt hier. Ondertussen zijn hier veel Simba's naar het front in Muma.

ZATERDAG 21 NOVEMBER

Weinig nieuws, veel verwarrende en verwarde gissingen.

ZONDAG 22 NOVEMBER

Twee soldaten keren terug van het front. Ze vertellen o.a. dat Augustin een soldaat, die op het volk schoot, ter plaatse neerknalde.

MAANDAG 23 NOVEMBER

Broeder Pierre komt in de morgen zeggen, dat ze waarschijnlijk alle radio's komen vorderen. Ze waren al bezig bij de blanken. Gauw worden hier nog enkele toestellen in veiligheid gebracht.

We krijgen bericht, dat er een telegram uit Stan is aangekomen, dat alle scholen weer geopend moeten worden... Ongelofelijk zoiets, terwijl alles op springen staat.

's Avonds komt pastoor Pierre van Bili hier aan. Wederom min of meer bekende gruwelverhalen. Voor het moment

gaat het daar redelijk wel. De executie van de dokter van Yakoma is nu weer uitgesteld tot na de onderhandelingen van 2 december.

DINSDAG 24 NOVEMBER

Ik ga weer bij de broeders de mis vieren. Je ziet weinig volk op straat. Thuisgekomen hoor ik, dat er een soort alarm is vandaag. Men verwacht de aanval op Aketi.

Het is een enorme drukte met auto's. De zusters komen niet naar de konventsmis.

Even later: men zou al in Aketi zitten en de onzen hier bereiden de vlucht voor.

Jean Pierre, de abbé, komt zeggen, dat radio Leo heeft verklaard dat Stan deze morgen is ingenomen. De Belgische parachutisten zouden er ook gevallen zijn.

N.B. Dit dagboek wordt op 26 nov. hernomen.

's Morgens rond half elf van de 24ste komt er een vrachtwagen met schreeuwende soldaten binnen in onze zaal. Iedereen moet onmiddellijk zijn habijt uittrekken. Pater Huub van Lieshout staat in zijn onderbroekje... Gauw mogen we enkele kledingstukken gaan halen en dan allen de legertruck op. Grote paniek onder ons. Ze rijden ons naar een nieuwe 'résidence surveillée', een huis vlak bij de Uele. Deze keer zijn alle blanken bijgedreven. Ook kinderen en oude mensen. We zitten daar met een tachtig man bijeen. Grote verwarring en schrik. Op een gegeven moment, als iedereen binnen is, moeten alle vensters dicht. Iemand valt flauw. Alle brillen en horloges moeten ingeleverd worden. Dan komt er een kopstuk, dat aan dit alles een einde maakt. De ramen en deuren mogen open. Enkele brillen worden teruggegeven. Tegen de middag mogen er al weer mensen naar huis. Zusters mogen ook naar huis. Wij blijven en gaan na wat eten de nacht in: weinig plaats en weinig dekens.

WOENSDAG 25 NOVEMBER

Geradbraakt staan we 's morgens op van de koude vloer. Ondertussen horen we al gauw het grote nieuws: Stan is

inderdaad gevallen. Achthonderd blanken zouden zijn ge-evakueerd. Tegen de middag komt majoor Augustin. Hij ziet er zeer vermoeid uit. Hij zegt, dat we wat hém betreft niet in fout zijn. We verwachten vandaag naar huis te mogen. Inderdaad kunnen de garagisten, de zieke pater Frans Waldram, de overste pater Jan van Wagenberg en broeder Peerke naar huis gaan.

Wij gaan onze tweede nacht in met meer dekens en meer slaappleaats.

DONDERDAG 26 NOVEMBER

Nieuws 's morgens: Buta zou eveneens zijn gevallen. Spanning onder ons neemt nog toe. Na een tijdje komt Augustin pater Vissers halen. Naderhand horen we, dat deze hem één miljoen fr. heeft gegeven, om de soldaten uit te betalen. Ze gaan vluchten, zegt hij. Even later mogen we naar huis. De stemming is weer uitbundig. De oorlog is afgelopen.

Thuisgekomen horen we, dat de dokter van Yakoma toch nog gedood is. Er zouden nog meer doden en gewonden zijn onder de blanke bevolking. We gaan allen weer naar de zaal. Dan ontstaat er incens paniek. Als iedereen met een beetje gezag vlucht, dan kan het nog gevaarlijk worden. Vluchtende soldaten zijn tot alles in staat. Grote vraag: waar gaan we zitten? Wat gaan we doen, als er een groepje komt? Op de slaapzaal worden knuppels en ander materiaal verborgen voor het geval dat... De broeders gaan naar huis. Ze kunnen daar gemakkelijk het bos invluchten, zeggen ze.

Enkelen van ons proberen de anderen iets te bedaren.

In de namiddag wordt het rustiger. Men besluit geen avondmis te doen. 's Nachts zullen we om beurt waken.

Radio Parijs 's avonds: de Belgische para's zijn ook in Paulis gevallen. We horen nog, dat vrouwen een versper-ring hebben gevormd om de vluchtende Simba's tegen te houden.

8 uur 's avonds: Vier bewakers arriveren. Enkele studenten, die bij ons zouden blijven, kunnen nu naar huis gaan. Zijn ze misschien nog niet gevlucht?

We gaan de nacht in. Zullen ze deze nacht komen? De paters van Baye zitten nog ginds en weten van niets.

VRIJDAG 27 NOVEMBER

Als we wakker worden is alles rustig. Onze bewakers zijn er nog en veel Simba's zijn in Bondo gebleven. We vieren een gemeenschapsmis, waaronder ieder te kommunie gaat. Broeder Pierre brengt het nieuws, dat in Paulis, waar zijn familie zit, vierduizend mensen vermoord zijn, ook blanken.

Tegen de middag komen enkele officiële brieven aan in verband met het sterven van mgr. Daniël Katosi.

Kwart voor drie in de namiddag: de twee paters van Baye zijn terug. Iedereen blij. Veel moeilijkheden gehad en nog één nacht in de gevangenis gezeten. Maar alles is goed afgelopen.

Broeder Lambert brengt, mét de koffie, tragi-komisch nieuws: hij ging rustig eens naar de broeders kijken en vond ze allen achter in het bos. Ze waren al meer het bos ingevlucht met lawaai van naderende auto's.

Madame Godin komt nog melden, dat ze met een van de bazen heeft gepraat, die dus nog steeds hier zijn. Hij sprak over overgave en bescherming van de blanken, als wij hén dan óók beschermden.

ZATERDAG 28 NOVEMBER

Augustin heeft weer een Simba doodgeschoten en een ander is dodelijk gewond bij het ontploffen van een hand-granaat. Er zou zoiets als een reactie tegen hem komen, hetgeen gevaarlijk zou kunnen worden voor ons.

's Middags: we horen, dat twee blanken in de gevangenis zijn gestopt. Wat heeft dat nu weer te betekenen? Het zijn Belgen. Sinds onze terugkeer hier zitten alle zusters bij ons. Dat zal wel zo blijven tot bij de bevrijding. De papegaai van zuster Eunodia vermaakt iedereen door zijn stomme opmerkingen.

Half vijf: Majoor Augustin komt zeggen, dat alle zusters naar huis moeten gaan. Ze hoeven niet bang te zijn. Wij moeten hier blijven zitten.

Half zeven: Een luxe-auto komt plots aangereden en hals

over kop moeten twee blanken, die bij ons zijn, instappen: meneer Godin en Jean De Strooper. Ze mogen zelfs geen jas halen. De soldaten kijken nors.

Acht uur: de kommandant komt gearmd met madame Godin binnengewandeld, legt zijn geweer op de grond en valt op zijn knieën. We gaan allen rond hem staan. Hij kijkt heel vreemd en madame Godin is spierwit. Hij begint te bidden en vertelt, hoe hij haar het bos in heeft getrokken om haar te verleiden. Ze weigerde. Dan, zei hij, schiet ik je neer. Ze vroeg verlof om even te bidden. Dit maakte zo'n indruk op hem, dat hij haar spaarde.

Verslagen aanhoren we dit alles. Hij heeft hennep gerookt. Spreekt over martelaarschap en dood. Over de heilige Geest en God de Vader. Hij eindigt met een gebed te vragen voor hem en madame Godin.

Hij geeft onze bewakers vervolgens een hoop geld en drukt hen op het hart ons goed te behandelen. Alleen gaat hij de avond weer in. Madame Godin zit verslagen op een stoel. We durven weinig vragen of zeggen.

Het is een verschrikkelijke avond. Over de toestand van haar man en de andere Belgen weet ze niets.

ZONDAG 29 NOVEMBER

Vrij rustige nacht. Zouden ze ons vandaag ook weer komen halen? Stemming is niet best. We gaan niet naar de hoogmis en mogen niet op de missie eten.

Negen uur: Plots komt daar Jean de Strooper aangewandeld. Ziet er vermoeid, maar niet slecht uit. We omringen hem, benieuwd naar nieuws. Hij mag niets zeggen, tenzij dat wij paters geen schrik hoeven te hebben.

Meneer Godin ligt in het ziekenhuis.

Broeder Lambert bericht, dat alle Simba's naar Buta gaan optrekken. Rustige avond.

Men weet niets meer, verwacht zich aan alles.

MAANDAG 30 NOVEMBER

Vannacht rond drie uur is er geschoten. 's Morgens horen we, dat er weer executies aan de gang zijn, o.a. van officieren, die hun vlucht voorbereidden.

Vijf uur na de middag: Titule is gevallen, veertig blanken bevrijd. Stemming onder ons: het kan nog weken duren.

DINSDAG 1 DECEMBER

Op de missie wordt het steeds drukker. De abbé's zijn al verhuisd vanwege de vele 'hotelgasten'.

Vijf uur in de namiddag: De zusters komen pater Fons Kuypers en mij van de kaarttafel roepen. Een moreel probleem: een van de vrouwen van de blanken is een week geleden verschillende malen verkracht. Ze is nu bang en wil vruchtafdrijving vragen. We kunnen niets doen. Een van de hoge pieten heeft haar gered en naar de zusters gebracht. Ze mocht niets zeggen, maar hij voelde wel, dat ze geen enkele avond met rust gelaten werd. Verschrikkelijk.

Dit alles verzwijgen we voor de anderen.

WOENSDAG 2 DECEMBER

De helft van ons leest mis, de anderen gaan te communie. De advent is begonnen en nog nooit hebben sommige teksten van de mis en het brevier ons zo aangesproken, als nu.

Het is mooi zomers, fris weer. Echt droog seizoen.

Vijf uur in de namiddag: Op de missie is alles weggetrokken. Broeder Leo heeft nog geld ontvangen voor zijn werk in de garage.

Men trekt, zegt men, naar Buta.

Een van de zwarte broeders komt even later met het bericht dat Bunia is gevallen, maar dat ze er geen enkele blanke hebben gevonden. Ondertussen komen andere verhalen over Bondo door: een meisje van de protestantse Noorse missie is door Augustin zelf afgehaald. Hij is met haar gaan rondrijden en heeft haar ten huwelijk gevraagd. Ze weigerde natuurlijk en daarna heeft hij haar, naar het schijnt, met rust gelaten.

Ook de zwarte zusters hebben ze willen lastig vallen, maar met wat geld zijn ze afgescheept kunnen worden.

DONDERDAG 3 DECEMBER

In Bombay begint het eucharistisch congres. De paus zou er naar toe gaan.

's Morgens onder het ontbijt héél goed nieuws: Ango is gevallen. De eerste kruisheren zijn dus bevrijd... Wanneer volgen wij?

Pater Frans Waldram blijft reeds enkele dagen op zijn kamer: geelzucht. Een van de kapucijnen is ook al dagen ziek.

VRIJDAG 4 DECEMBER

's Middags onder de siesta horen we een vrachtwagen naderen met veel geschreeuw en lawaai. We schieten wakker en trekken gauw wat kleren aan, voorbereid op het ergste. We gaan naar buiten, maar er is niets aan de hand. Enkele luidruchtige Simba's komen voor een batterij. We zijn hypergevoelig geworden, merk je zo.

's Avonds, vlak voor het slapen gaan, komen twee abbé's berichten, dat abbé Richard, die nog in Ndukula zat, daar is lastig gevallen door een groep Simba's. Ze hebben alles bij hem gestolen; hij is vanavond hier in Bondo aangekomen en in een huis gestopt.

We horen ook nog, dat de afgelopen week vier Simba's die wilden vluchten, onder de vlag zijn neergeknald, terwijl vier mensen van de Radeco in de Uele zijn gegoooid, nadat ze hen de benen hadden gebroken.

ZATERDAG 5 DECEMBER

Vandaag schijnt abbé Richard weer vrij te komen. Ze hebben hem nog geslagen. Hij is alles kwijt.

's Avonds: met een tikkeltje weemoed denk je aan de sinterklaasavond thuis.

ZONDAG 6 DECEMBER

Gisteravond laat hadden we toch nog onze 'surprise': luidruchtig bezoek van twee dronken zwarte pieten, nl. luitenant Vincent en André. Ze kwamen maar stomweg even kijken.

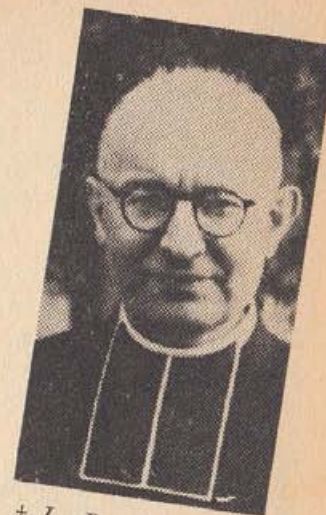
Vandaag blijkt uit de verhalen, dat de terugname van Buta wel waar kan zijn. De dag tevoren waren veertien vrachtwagens met soldaten naar Paulis vertrokken.

Rustige zondag verder.

Half zeven: Buiten valt de schemer in. Iemand maakt me op een mooi tafereel opmerkzaam: twee van de paters lopen hun rozenkrans te bidden. Hoogstwaarschijnlijk bidden ze voor een spoedige en voorspoedige bevrijding.

†L. van Loon (67 j.)

† L. Bosmans (65 j.)

† B. de Kegel (40 j.)

Broeders van S. Gabriël.

†S. Verschueren (56 j.)

Twee van onze bewakers lopen eveneens te 'nosteren', zoals pater Rik Snijkers dat zegt. De intentie waarvoor zij bidden, zal wel niet parallel lopen met die van de twee paters. 'Ze moeten het boven maar uitzoeken,' zucht iemand naast me en verdwijnt weer in zijn boek.

's Avonds in de rekreatie: pater Jan van Wagenberg is aan het biljarten. Een van de bewakers staat er bij, zonnebril op (de t.l.-buizen zijn nochtans goed), helm op het hoofd en revolver in de hand.

MAANDAG 7 DECEMBER

Rustige dag.

De zusters, die hier regelmatig de zieken spuitjes komen geven, vertellen, dat de Simba's het huis van een van de gevangenen blanken aan het plunderen zijn.

DINSDAG 8 DECEMBER

Na de konvenstmis simultaanwedstrijd dammen.

Niagara is ook gevallen. Dominikanen zijn weggevoerd.

WOENSDAG 9 DECEMBER

Het wordt vreselijk eentonig hier. Er gebeurt maar niets. We slijten ons leven hier nu al een maand ongeveer als volgt: rond zes uur staan de eersten op. We wassen ons in de wasgelegenheid van de seminaristen. De sfeer van een zomerkamp: ontbloot bovenlijf. Tot half acht zijn de meesten in de kapel, terwijl onze leek, de Strooper, de zaal veegt. Dan is broeder Lambert daar met de koffie en eventueel nieuws. Op onze ontbijtboterham ligt sinds maanden kaas, waarvan de voorraad erg groot moet zijn geweest.

Na het eten (onder het eten wordt alsmaar weer de politieke toestand besproken) doen we de afwas, de bedden worden opgemaakt en langzaam maakt men zich klaar voor de konvenstmis.

Daarna beginnen de spelen: biljarten, kaarten, scrabble, dammen en schaken. Overal in de zaal verspreid zitten lezende muurbloempjes. Een regelmatige aanvoer van nieuwe lectuur is nodig; er wordt enorm veel verslonden; overal liggen de tafels vol met *Katholieke Illustraties* en

Digest's enz. Zo komen we de voormiddag door. De ene dag gaat dat vlugger en plezieriger dan de andere. Wil men ondertussen naar het stortbad of even naar zijn kamer, dan kan dat met verlof. De meeste bewakers zijn vriendelijk en vinden het allang best, dat ze van onze tafels te eten krijgen. Om half één eten we, waarna siesta. De meesten gaan daarvoor naar de slaapzaal, maar enkelen van de 'geïnterneerden' strekken zich in de rekreatiezaal uit op een of twee stoelen en hangen daar zo wat. Tegen half drie komen we boven water. Gelukkig hebben we deze maanden een overvloed aan sinaasappelen, citroenen en bananen, zodat we na het slapen onmiddellijk iets verfrissends hebben. Wat die frisheid betreft: het feit, dat iemand op het gelukkige idee kwam onze ijskast hier te halen, doet daar veel goed aan.

Tot half vier blijft het meestal erg rustig. Men bidt en leest wat. Dan komt de koffie en daarna is er vaak een volley-match. Om half acht avondeten en rond tien uur naar bed. In de duisternis van de slaapzaal is 't vaak nog erg gezellig voor we eindelijk inslapen, ofschoon de muggen soms lastig zijn.

DONDERDAG 10 DECEMBER.

Vanwege het bericht, dat het bevrijdingsleger van Stan naar Buta optrekt, leven we weer in goede hoop.

Van de gevangengenomen blanken van Bondo nog steeds geen bericht. Leven ze nog?

In de morgenuren komen enkele Simba's van Baye naar pastoor Kester. Ze hebben in een sloot achter het broedersklooster verstopte geweren gevonden. Of hij daar iets van af weet?

's Avonds worden de paters van Yakoma weer van hun stuk gebracht door het bericht, dat een van hun konfraters ginds vermoord zou zijn. Men gelooft het maar half, maar men is toch niet gerust.

Nog een bericht: Paulis is gevallen.

VRIJDAG 11 DECEMBER

Vandaag over veertien dagen is het kerstmis. Zullen we dan allen thuis zijn? We hebben nog hoop.

Tegen twaalf uur komt Vincent zeggen, dat we meer moeten rondlopen. Altijd binnen zitten is volgens hem onhygiënisch. We willen best, maar zetten ons kampeven toch voort. Straks komt een andere baas, die ons misschien weer strengere levensvoorwaarden geeft.

Na de volleymatch doen twee brieven van monseigneur Creemers de ronde. Via een Arabier zijn die vanuit Bangassou hier geraakt. Het blijkt, dat monseigneur helemaal niet op de hoogte is. Hij wil zelfs naar hier komen. Onder tusschen zal hij toch wel mèer weten.

ZATERDAG 12 DECEMBER

Geen nieuws. Slome zaterdag.

ZONDAG 13 DECEMBER

's *Morgens* komt bericht via de Simba's (en dat vraagt wel enige reserve) dat Augustin eveneens Aketi heeft heroverd.

Als dat toch waar zou zijn...

's *Avonds* rijden ze pater Vissers met zo'n enorme vaart naar hier, dat wij, volleyers ons hart vast houden. Alles loopt goed af.

's *Avonds* hoor ik eindelijk (en nóg bij toeval), dat die drie blanken inderdaad veertien dagen geleden zijn vermoord in die bewuste nacht. We kennen ze alle drie. Verzwijgen het verder nog.*

MAANDAG 14 DECEMBER

Slome dag.

DINSDAG 15 DECEMBER

De Strooper wordt uitgenodigd op een feest van Simba's.

* De heren Hourt, Lempereur en Raymond Legros werden in de nacht van 28-29 november - met handen en voeten samengebonden op de rug - in de Uele geworpen. Alleen Legros kon zich loswerken en zwemmend de oever bereiken. Hij bleef ondergedoken te Bondo, totdat hij op 30 mei 1965 aldaar bevrijd werd door Zuidafrikaanse huurlingen.

WOENSDAG 16 DECEMBER

's *Morgens* Gulden Mis. Kerstmis als streefdatum wordt bedenkelijk.

Radiobericht: kardinaal Suenens zou honderd Kongolese missionarissen in audiëntie hebben ontvangen. Binnenkort zouden de eerste missionarissen opnieuw terugkeren...

DONDERDAG 17 DECEMBER

Zou men ons nu werkelijk vergeten? Iedereen heeft nog hoop met kerstmis thuis te zijn, ofschoon de kans daarop steeds kleiner wordt.

VRIJDAG 18 DECEMBER

Een Portugees heeft de radio horen vertellen, dat er in Bondo nog een honderdzesig blanken op bevrijding zitten te wachten. Het getal is wel iets te hoog, maar men weet blijkbaar toch dat wij er ook nog zijn.

Adjutant Paul komt in de namiddag vertellen, dat enkele paters naar Monga en Baye zullen gaan, om daar met de bevolking kerstmis te vieren.

Inderdaad schijnt het waar te zijn, dat Aketi weer in handen van de rebellen is: in Bondo is men vandaag bezig mensen voor daar te ronselen.

TWEEDE DEEL
GEDEPORTEERD NAAR BUTA

ZATERDAG 19 DECEMBER

Juist voor de aanvang van de konventsmis komen enkele soldaten ons melden: onmiddellijk vertrekken naar... Buta. We mogen alleen heel vlug enkele spulletjes halen, zoals een deken en een hoofdkussen. In de verwarring van het ogenblik worden op barse toon enkele horloges gevorderd. Dit laatste hebben we gauw in de gaten en na de eerste slachtoffers blijkt niemand meer in het bezit van een uurwerk.

Dan allen vlug de wagen op. Het kan allemaal niet snel genoeg gaan voor de rebellen, die met geweren aan de schouders en een luid spelende radio onder de arm rond de vrachtwagen staan.

Ook de broeders van Sint Gabriël worden gehaald. Men wil eveneens de zusters meenemen, maar dat kan onmogelijk doorgaan, aangezien nu reeds de vrachtwagen vol is: sommigen van ons nemen genoeg met een staanplaats. We rijden naar de zusters, die al gepakt en gezakt zijn (zij waren reeds sinds gisterenavond op de hoogte), maar na enig gepraat hebben zij op een andere vrachtwagen moeten wachten.

Alle abbé's staan rond de auto, als we even later vertrekken. De stemming is niet bijster opgewekt.

Men brengt ons naar de gevangenis, waar we uitstappen en naar binnen gaan. We blijven in de schaduw van de binnenplaats wachten op de dingen, die komen gaan. We weten niet wat er gaat gebeuren. Volgens ons is Buta nog

Jan Vernoeven – Gijzelaars onder Iwakondo 1965

in handen van het nationale leger. We zitten daar maar te zitten en niemand weet, waarop we wachten. Dat duurt zo anderhalf uur.

Dan gaan we eindelijk weer de vrachtwagen op en steken de Uele over, richting Buta inderdaad. De chauffeur rijdt hard. In Likati zitten de zusters en een stel blanken al op ons te wachten. Die moeten blijkbaar ook mee, maar al gauw ziet men, dat zoiets onmogelijk is: ze kunnen naar huis gaan en wachten op de vrachtwagen, waarmee de zusters van Bondo zullen worden vervoerd.

Na anderhalf uur oponthoud rijden we in vlot tempo naar Buta. Onderweg kunnen we natuurlijk niets eten en maar weinig drinken.

Het is volslagen donker, als we Buta binnenrijden. Men voert ons onmiddellijk naar de missie van de zusters, waar de bisschop van Buta, monseigneur Jacques Mbali, ons heel hartelijk verwelkomt, evenals enkele minuten later Augustin, die ondertussen benoemd is tot kolonel. Ook de zwarte zusters omstuwen direkt de auto, d.w.z. een gedeelte van hen, want een dertigtal zusters zijn na hun vlucht uit Buta bij de terugkeer van de rebellen nog steeds niet teruggevonden.

De kolonel is zeer vriendelijk. We zullen, zegt hij, ondergebracht worden in het huis van de broeders maristen. De Simba's die daar zitten, zullen vanavond nog buitengezet worden. We gaan eerst op de missie van de witheren wat eten. Aan tafel doen de gekste geruchten de ronde: Monseigneur zou aan Augustin gevraagd hebben, om de zusters en paters van Bondo naar Buta te vervoeren, om ons van hieruit te laten vertrekken naar Europa. Verschrikkelijke verhalen horen we over plundering van beide legers alhier en over het onbehouwen gedrag van de huurlingen. Het nationale leger heeft hier bijvoorbeeld gewonde Simba's, die in het ziekenhuis lagen en niet konden vluchten, ter plaatse neergeknald. In het ziekenhuis zelf hebben ze alles weggehaald of kapot geslagen.

Na een zeer karig avondmaal gaat een groep van ons naar het huis van de broeders maristen, waar het allerminst pluis blijkt te zijn. De Simba's willen er niet uit. Het is een herrie van jewelste. Het huis zelf is erg troosteloos:

het is tweemaal geplunderd. Ook huurlingen hebben er geslapen en op mijn kamer vind ik nog een pas van een van die lui. We gaan naar bed. Van slapen komt niet veel. Midden in de nacht komen ze nog op inspektie op de kamers, blaffen ons af en zijn om een of andere reden erg kwaad.

ZONDAG 20 DECEMBER

Onder zware bewaking gaat onze groep (die bij de maristen heeft gelogeerd) naar de kerk. Onder elkaar verzuchten we: waren we maar in Bondo gebleven, daar was het toch veel schappelijker. Na het ontbijt op de missie van de witheren moeten we allen naar de recreatiezaal van de maristen gaan en even later komt kolonel Augustin aankondigen, dat er een kleine inspektie in huis zal plaats vinden.

Al gauw merken we, dat deze inspektie toch wel een heel speciaal karakter draagt: alles wordt kort en klein geslagen. Voor de derde maal wordt dit huis nu 'bewerkt'. Er wordt geschreeuwd, gevloekt, gelachen en vooral geslagen. Als een troep bijgedreven kuikens horen en zien we dit alles aan. Het is erg akelig. Uren gaat dat zo door. Sommigen van ons zeggen al: nu zien we, waarom wij uit Bondo weg moesten; daar gaan ze hetzelfde doen. Rond vier uur in de namiddag (met weinig smaak hebben we gegeten rond de middag) slaat de stemming ineens om. Er wordt gedanst (ze zijn blij met de buit: kleren, muziekinstrumenten, enz.), ze komen ons een hand geven en iedereen is weer vriendelijk. De kommandant komt een speech houden, spreekt in profetische taal over hun krijgsverrichtingen en laat dan als hoogtepunt van de voorstelling zijn gewond zitvlak zien... In het vervolg zullen wij kunnen slapen waar we willen (we gaan allen natuurlijk naar de missie).

's Avonds trekken we terug naar de missie van de paters. Er wordt weinig gegeten, want er is niet veel. Dat wordt hier een probleem. Wij hebben niets meegebracht en hier is weinig voorraad. Allen zoeken een slaapplek op de missie; sommigen liggen met drie of vier man op een kamer.

MAANDAG 21 DECEMBER

Heel de dag blijft het rustig. Er zijn geen bewakers. We zijn nu allen op de missie en blijven daar. Nog steeds weinig rookartikelen. Het is eeuwig zonde, dat we in Bondo zo hals-over-kop zijn moeten vertrekken.

Monseigneur komt hier op bezoek (hij verblijft nog steeds bij de zusters) en vertelt over de bevrijding van Buta en de manier, waarop het nationale leger hier heeft huisgehouden. We moeten onze geïdealiseerde opvattingen over het nationale leger herzien.

We horen nu ook, waarom de Simba's gisteren zo kwaad waren en het huis van de maristen is geplunderd. Een van de hier gebleven zwarte broeders van de maristen, broeder Etienne, wilde al langer de Simba's uit hun huis hebben en zou in dat verband brieven naar de kolonel hebben gestuurd, die de Simba's onderschept hebben. Ze waren woest en eisten zijn dood. De broeder heeft deze dagen gevangen gezeten en onder bidden en smeken van de zwarte zusters (die al deze karweitjes moeten opknappen, want de kolonel heeft een zwak voor hen) heeft de kolonel hem gespaard en de Simba's met een plundering van het huis kunnen afschepen.

Monseigneur heeft nog een kleine hoop, dat wij binnenkort naar een strook niemandsland zullen worden gevoerd, de vrijheid tegemoet.

's Avonds wordt pater Jan van Wagenberg plotseling niet goed; een kleine hartaanval, denkt men. Broeder Bernard de Kegel heeft veel last van nierstenen.

DINSDAG 22 DECEMBER

Rustige voormiddag. Na de middag arriveren de zusters van Bondo en Likati*. Ook enkele protestantse zendelingen zijn meegekomen, evenals Madame Legros met haar twee kinderen. Zuster overste komt hier een verslag van de reis brengen.

WOENSDAG 23 DECEMBER

Vandaag zal een vrachtwagen naar Bondo gaan, om de zo

* Uit Likati de Kanunnikessen van het H. Graf: Xaveria de Neef, Ida Snijers, Bernardina Snijers en Hildetrudis van Reet.

noodzakelijke levensmiddelen te halen. Pater Vissers, broeder Lambert, en broeder Leo zullen meegaan.

DONDERDAG 24 DECEMBER

Men komt zeggen, dat pater Godefrooy a.s. maandag naar Baye moet, om daar papieren voor de Simba's te drukken. Nog steeds zieken in ons midden. Gelukkig zijn de zusters er nu.

Met blanke en zwarte zusters samen repeteren we de gezangen van de kerstliturgie. Om twaalf uur vannacht zal er op bevel van de kolonel een plechtige nachtmis zijn.

De meesten van ons blijven 's avonds op en brengen de kerstavond door met lezen en kaarten. Een zeer ongewone kerstavond...

Rond half twaalf komt broeder Leo met soldaten terug uit Bondo. Hij vertelt, hoe de soldaten onderweg een van de weigerachtige kapiteins (het ging over het gebruik van de telefoon) langs de weg voor zijn ogen neerschoten. Leo moest op de duur het stuur overnemen; de Simbachauffeur had te veel gedronken.

Dan gaan we allen naar de nachtmis. Er is geen kip in de kerk, afgezien van een twintigtal zwaar gewapende soldaten en kolonel Augustin, die, in burger gekleed, vooraan op een aparte stoel zit. Dan begint de plechtige drieheren-mis. Alle paters en zusters zijn boven op het koor en er wordt goed gezongen. Onder het zingen van de *introitus* komen we, ondanks de situatie, onmiddellijk in kerststemming.

Onder de konsekratie gebeurt iets bijzonder schrikwekkends. We hadden wel enkele soldaten naar buiten zien gaan, we hadden wel een geluid gehoord, dat leek op het grendelen van geweren, maar toch schrokken we vreselijk, toen midden onder de konsekratiestilte achter in het kerkportaal machinegeweren begonnen te ratelen en te blaffen. Onwillekeurig doken we in elkaar. Een lawaai alsof de wereld verging.

'Stille nacht, heilige nacht', zongen we even later onder de kommunieuitreiking. Na de mis wensen we elkaar zalig kerstmis en praten nog wat na over deze sensationele kerstnachtviering, onder het drinken van een glas koud water.

VRIJDAG 25 DECEMBER

Om negen uur de plechtige hoogmis, ditmaal gelukkig zonder militaire saluutschoten. Tegen de middag komt een van de zwarte broeders met een fles Cinzano en twee flessen Ricard aandrigen. Heerlijk was dat; in maanden hadden we geen sterke drank gezien. We bewaren nog iets voor nieuwjaar.

ZATERDAG 26 DECEMBER

Tweede kerstdag. Er wordt veel geschoten in de voormiddag. Ons laten ze hier goed met rust. We kunnen ons vrij bewegen rond het huis, maar blijven meestal binnen. 's Avonds schrikken we op, doordat plotseling een vrachtwagen vol zingende soldaten voor het huis stopt. We gaan kijken, maar het is goed volk: pater Vissers en broeder Lambert zijn daar met veel Simba's en veel etenswaren uit Bondo. Vlug helpen we allen mee met het verslepen van kisten, koffers en pakken. Iedereen heeft goei zin. De Simba's ook. Nu hebben we weer: miswijn, koffie, melkpoeder, boter, meel en rookartikelen. Ze hebben een goede reis gehad. In Bondo was alles kalm. Op het seminarie was reeds ingebroken, maar nog niet erg. We maken ons maar niet te veel illusies voor de toekomst.

ZONDAG 27 DECEMBER

In de hoogmis is tamelijk veel volk. De mensen beginnen weer tevoorschijn te komen; onze aanwezigheid hier brengt misschien een zekere rust. Veel mensen gaan te biechten. Ondertussen horen we, dat vele rebellenleiders uit Bondo en Likati en andere plaatsen naar hier zijn geroepen. Men is blijkbaar iets van plan.

MAANDAG 28 DECEMBER

Feest van de Onnozele Kinderen. Wasdag vandaag. Toen ik bij de zusters waspoeder ging halen, zag ik daar het eerste kerstkribbetje van dit jaar.

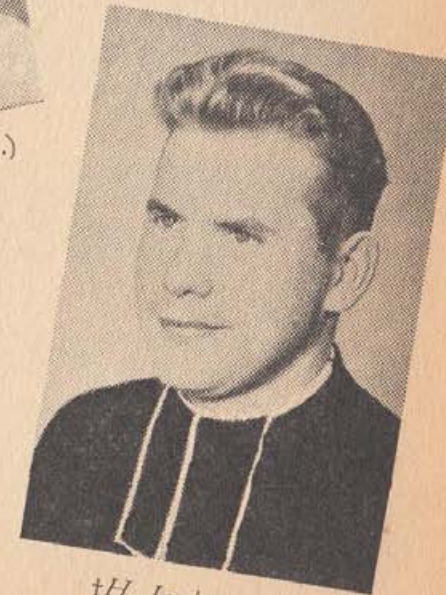
Na de middag komt een zwarte broeder van Aketi aan. Hij was met de blanke missionarissen meegegaan, maar is later teruggekeerd. Hij is nu voor de tweede maal onder rebellenregiem. Aketi is inderdaad in hun handen, hetgeen

†G. de Zwaef (33 j.)

†G. Asselman (35 j.)

†H. Jacobs (24 j.)

Broeders van S. Gabriël.

belangrijk is in verband met de benzinevoorraad. Bumba nog niet.

De bisschop van Lolo (die we toendertijd in Stan hebben ontmoet) zit in Bumba. Moedige mens. In Aketi is de missie totaal geplunderd.

DINSDAG 29 DECEMBER

Wij krijgen steeds meer last van onze burens, de heren Simba's, die wederom de missie van de maristen hebben betrokken. Deze last is van muzikale aard. Ze hebben zich daar meester gemaakt van de fanfare-instrumenten, maar blazen nog verre van meesterlijk. Broeder Gilbert Asselman wordt als dirigent gevraagd en kan moeilijk anders dan gehoorzamen.

's Avonds zegt radio Leo, dat morgen een vliegtuig Buta zal komen verkennen. Van vliegtuigen zijn wij even bang als de Simba's.

WOENSDAG 30 DECEMBER

De zusters vertellen, dat hier in Buta vandaag elf mensen zijn neergeschoten, waaronder de leidster van de 'femmes nationalistes'. Ook de president van de partij is onder de slachtoffers. Het een en ander schijnt samen te hangen met verduistering van geld. De avond is erg onrustig: er wordt veel geschoten.

DONDERDAG 31 DECEMBER

We gaan een liturgische kalender in elkaar timmeren voor het komende jaar. Er wordt weer veel geschoten vandaag. Je went er aan. 's Avonds oudejaarsavond.

VRIJDAG 1 JANUARI 1965.

Nieuwjaarsdag. Samen met de zusters zingen we de hoogmis.

Tegen de middag hebben we nog iets onder de kurk voor een nieuwjaarsaperitief. Augustin, die regelmatig bij de zwarte zusters komt eten en praten, heeft gezegd, dat de administrateur van Bondo de zusters heeft teruggevraagd in verband met de verzorging van zieken, gewonden en kraamvrouwen. Misschien gaan enkele zusters terug, ofschoon ze dat zo lang mogelijk zullen tegenhouden, zegt de overste.

Monseigneur (hij komt regelmatig met ons praten) vertelt, dat Augustin hem heeft gezegd, dat hij wil vluchten. Aan de zwarte zusters heeft hij vandaag gevraagd, wat ze als nieuwjaarscadeau wilden hebben. Ze hebben gevraagd vandaag de soldaten te verbieden nog te schieten. En dat gebeurt ook!

ZATERDAG 2 JANUARI

Er wordt steeds meer gepraat over een eventuele terugkeer naar Bondo. Nu kerstmis en nieuwjaar voorbij zijn, is voor ons het gordijn gevallen: we hebben geen enkele hoop meer op een spoedige bevrijding en zouden het liefst in Bondo rustig aan het werk gaan.

ZONDAG 3 JANUARI

Er komt steeds meer volk naar de kerk. Kolonel Augustin was er vandaag ook. Hij komt ons hier, na het incident bij de broeders, maar zelden opzoeken. In Bondo was dat anders.

MAANDAG 4 JANUARI

Er zou vandaag een plechtige lijkdienst zijn voor een sneuvelde majoor van Aketi. Maar er gebeurt heel iets anders. Rond acht uur vallen de eerste schoten, vinnig, langdurig. Het schieten houdt aan, wordt nog heviger, wordt blijkbaar beantwoord. Ook zwaarder geschut begint zich in het concert te mengen. We gaan allen naar binnen. Er wordt steeds meer geschoten. Plots zien we de eerste soldaten de weg over vluchten. Duidelijke paniek. Enkele

auto's razen over de weg. En dan ontstaat er in ons midden een enorme sensatie: het nationale leger is Buta aan het binnenvallen; over enkele uren zijn we VRIJ.

Het schieten vermindert in hevigheid en even later is het akelig stil. Er is niemand meer op de weg te zien.

Na een half uur weten we alles. Augustin heeft weer eens van zich doen spreken. Hij is in de vroege ochtend vertrokken en heeft een aanval gesimuleerd. Slechts enkele officieren en enkele zwarte zusters waren op de hoogte. Vandaag zou het uitbetaling van de soldij zijn en nu betaalt hij alleen hen, die niet gevlucht zijn, hetgeen hem een hoop geld bespaart.

's Avonds gaan we koffie plukken, om iets te doen te hebben.

DINSDAG 5 JANUARI

's Avonds worden twee abbé's uit Aketi hier gebracht. Monseigneur had er om gevraagd. In Aketi is alles kapot. Ze vertellen, dat de blanken en de paters de laatste dagen voor de bevrijding veel te verduren hebben gehad. Dat was vooral de schuld van een kapitein, die nu nog leeft en hier vaak in Buta is. Er zou onenigheid zijn tussen hem en Augustin.

WOENSDAG 6 JANUARI

Driekoningenfeest. Zwarte koningen genoeg, maar aan wijzen enig gebrek...

DONDERDAG 7 JANUARI

Om kwart voor twaalf komt 'gekke Paul', ons bekend uit Bondo, ons gedag zeggen. Zoals altijd is hij heel vriendelijk en vrij dronken. Je vraagt je inderdaad af, of die lui allemaal niet een beetje getikt worden na verloop van tijd. Aan sommigen is het goed te zien, dat zo'n voortdurend gesjouw, het roken van hennep en het overmatig drankgebruik hen uitput.

VRIJDAG 8 JANUARI

Kolonel Augustin komt weer eens hier en vraagt om Belgasigaretten. Ze zijn er niet meer. Pijptabak evenmin. Daar

vraagt hij niet om, maar enkele oudere mensen beginnen het gemis wel te voelen. Als je alles nagaat hebben we toch nog lang kunnen roken. In Bondo was er een grote voorraad en de reis naar Stan heeft ons veel Albert-sigaretten opgeleverd.

ZATERDAG 9 JANUARI

We worden hier buitengewoon goed met rust gelaten. Buta is in dit opzicht inderdaad beter dan Bondo.

ZONDAG 10 JANUARI

We beginnen regelmatig een duik te nemen in de Rubi, een rivier, die achter de missie ligt. Een prachtige ontspanning voor mensen, die altijd maar binnen zitten.

MAANDAG 11 JANUARI

Afgelopen nacht hebben ze weer vier mensen neergeschoten, o.a. een kapitein, die verantwoordelijk werd gesteld voor een verduistering van een slordige vier miljoen franken.

Deze kapitein, vertellen de zusters, is na vier uur in het water te hebben gelegen, weer boven gekomen. Hij was niet dood, maar gewond. Zelf vertelt hij nu, dat hij in de hemel is geweest en daar hebben ze hem gezegd, dat er een aanval moet worden gedaan op Dingila en wel op 15 januari a.s.

DINSDAG 12 JANUARI

De stemming onder ons is beter dan ooit. De zieken beginnen weer op te knappen. Er wordt goed gegeten. Het zwemmen doet velen goed. In een van de kamers hebben we een voorraad meisjesjurken gevonden en die 'bouwen we om' tot zwembroeken. Op een van de kamers is een schat aan romans gevonden.

Een soldaat komt vertellen, dat de mensen bomen hebben gekapt op de weg naar Dingila. Dit zou de aanval tegen moeten houden; is het waar?

Na de middag komt het bericht binnen dat er een goede kans zou zijn, dat we allen terug gaan naar Bondo.

WOENSDAG 13 JANUARI

Voor de middag horen we vertellen (veel berichten komen van de zwarte zusters, die het dan hier laten brengen door de blanke zusters-verpleegsters), dat alleen de paters terug naar Bondo zullen gaan. De meesten zouden liever hier blijven.

Dronken Paul komt 's avonds vertellen, dat vijf soldaten van het nationale leger in Buta zijn. Ze worden voorlopig nog niet doodgeschoten. Dit dan in verband met een wapenstilstand.

DONDERDAG 14 JANUARI

Een grote verrassing brengt bij ons de tijding, dat de Strooper vandaag naar Banalia gaat om de overzet daar te herstellen. Die is toendertijd door de 'natten' gebombardeerd. De kolonel zegt, dat er geen gevaar bij is, want de Simba's hebben daar alles in handen en zitten reeds op vijftien kilometer van Stan... Weer een illusie minder. Bij de zusters wordt inderhaast hard gewerkt aan het maken van een prachtig kleed voor een zekere 'mama Maria', een soldatenmoeder, die morgen de soldaten 'dawa' moet geven vóór ze de strijd ingaan.

Radio Leo ontkent het bericht, als zou Stan weer in handen van de Simba's zijn.

VRIJDAG 15 JANUARI

Broeder Peerke komt 's morgens terug van de zusters met brood en mooi nieuws. Die vrouw, voor wie dat prachtig kleed is gemaakt, is helemaal geen soldatenmoeder, maar enkel een slim vrouwtje, dat gauw haar kleed gemaakt wilde zien en de rest verzon.

In de voormiddag stelt pater Jan van Wagenberg een lijst op van liefhebbers voor 'n terugkeer naar Bondo. Via de bisschop wil men een voorstel doen: een groot gedeelte terug naar Bondo in verband met de slinkende etensvoorraad, terwijl de ziekelijke mensen hier blijven in de buurt van de zusters.

Allen maken het verder goed hier. De stemming is niet slecht. Onze enige wens, - naast die van de bevrijding, - is: wisten ze thuis maar, dat we hier zo goed zaten. De

zusters brengen 's avonds groot nieuws mee: de kolonel is om vier uur bij de zusters geweest. Hij moest onmiddellijk naar Aketi, want daar was een grote aanval van de 'natten'. Spanning groeit weer onder ons.

ZATERDAG 16 JANUARI

Gisteravond is de kolonel nog even hier geweest. Het leek een afscheidsgroet in verband met de aanval op Aketi. Vandaag horen we er verder niets meer van.

DINSDAG 19 JANUARI

De laatste dagen geen nieuws. Eentonige dagen. Alle hoopgevende berichten zijn weer tegengesproken. De stemming is een beetje vermoeid. De terugkeer naar Bondo is door de Aketi-geschiedenis weer op de lange baan geschoven.

WOENSDAG 20 JANUARI

In de voormiddag komt een brief van de abbé's uit Bondo. Daar is alles rustig en na een eerste kleine plundering is geen tweede gevolgd, hetgeen ons erg meevalt. Hier is ook alles rustig. Het nationale leger heeft enkele dagen geleden inderdaad een aanval gedaan op Aketi, maar het is teruggeslagen.

Stemming onder ons: het kan nog maanden duren.

Kwart over twaalf: radio Brussel meldt, dat Bondo is gevallen en bevrijd. Een twintigtal blanken zijn er verlost. Met z'n allen staan we in de refter dit sensationeel bericht te bespreken en laten er de soep koud bij worden. Het is bijna niet te geloven. Als het waar is, dan hebben wij toch weer gruwelijk pech gehad!

In de loop van de dag observeren we de Simba's, maar je kunt niets aan ze merken.

Na de potus is er een begrafenis van een hoge piet. Ook de uit de grond gestampde fanfare is er ter opluistering van het geheel. Op de maat van de muziek worden de eresaluutschoten de hemel in gezonden.

's Avonds komt kolonel Augustin een pakje brieven afgeven, die sinds maanden in Bangassou lagen. We zijn er erg blij mee. Er is allerlei nieuws,- oud,- maar toch

Gijzelaars te Buta

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

nieuw- voor ons hier. Augustin belooft nog meer post. Erg sympatiek van hem.

DONDERDAG 21 JANUARI

Augustin heeft bij de zusters verlof gegeven, om brieven naar Europa te schrijven. Via Bondo zullen die dan binnenkort naar Bangassou gaan. Bondo is blijkbaar NIET gevallen...

VRIJDAG 22 JANUARI

In de voormiddag drinken we cacao ter ere van de veertigjarige bruiloft bij pater Frans Waldram thuis. Brieven voor Bangassou worden klaargemaakt.

's Avonds komt het bericht, dat het verzenden van brieven niet doorgaat. De kolonel is kwaad en er mag niets verzonden worden. Is er toch iets waar van Bondo?

ZATERDAG 23 JANUARI

Vanmorgen is een vrachtwagen vol Arabieren vertrokken naar Bondo o.a. om daar nog meer muziekinstrumenten te halen voor de fanfare. De rol van de Arabieren in deze revolutie is vrij duister. We zijn er bijna zeker van, dat ze regelmatig munitie smokkelen via Bangassou.

Gisteren heeft Augustin nog eens plechtig beloofd, dat hij tot het einde toe alle zusters en paters zal beschermen.

ZONDAG 24 JANUARI

Vrij veel volk in de kerk. Na de hoogmis het gezellige kerkplein-gebabbel van vroegere vreedstijd. Om de gezelligheid te verhogen gaat Augustin na de hoogmis met een veroverde jeep (mitrailleur voorop) achter de zwarte zusters aan rijden. Die spelen hun spel meesterlijk.

MAANDAG 25 JANUARI

Van de zusters horen we, hoe Augustin onder het kaarten met de algemene overste (dat deden ze reeds in Bondo regelmatig samen) toch weer is teruggekomen op die brieven, die men niet mocht schrijven. Inderhaast hebben ze toen nog een telegram klaargemaakt en hem dat gegeven. Dat mocht namelijk wel.

Onder de Simba's gaat het nieuws, dat op het einde van deze week een grootscheepse aanval op Buta wordt verwacht.

DINSDAG 26 JANUARI

Zonloze dagen. Geen enkel nieuws. We wachten op de vrachtwagen, die naar Bondo is vertrokken.

WOENSDAG 27 JANUARI

Vannacht rond één uur werden we wakker gemaakt door een vrachtwagen, die hier vóór de missie stopte. Abbé Marcel van Likati is meegekomen. Van hem horen we, dat er te Bondo niets is gebeurd. Radio Brussel heeft het nieuws nochtans tweemaal uitgezonden. Dit bericht moet ook in Europa de nodige deining hebben veroorzaakt. Er zijn vandaag weer levensmiddelen uit Bondo aangekomen.

DONDERDAG 28 JANUARI

We zijn een *bridgedrive* aan het organiseren, als in de voormiddag een vrij realistische exercitie wordt gehouden rond de missie. Opvallend is de hoofdbedekking van de ongevveer honderdvijftig vrij goed gewapende Simba's, die hun kunnen vertonen: zo'n soort Arabisch hoofddekseel. De kolonel had de leiding van de oefening en had ons van te voren gewaarschuwd.

VRIJDAG 29 JANUARI

Steeds meer zwemmers melden zich aan... Ook de Simba's en hun gezelschapsdames zijn daar in de buurt aan het zwemmen en kleren wassen.

De kolonel ('Corneille' schijnen de Simba's te zeggen) komt in de avondrecreatie in verband met een kapotte bandrecorder. Zoals steeds was hij uiterst netjes gekleed.

ZONDAG 31 JANUARI

Vanuit (rond?) Aketi zijn gewonden aangekomen. Twee groepen zelfs. Er is daar dus weer iets te doen.

's Avonds hoor ik toevallig iets heel interessants. Toen de zwarte zusters op een gunstig moment Augustin eens

vroegen, waarom de paters en de zusters zo worden lastig gevallen, als het er om nauwt, kwam de volgende uiteenzetting: Lumumba heeft een drie-fasen-plan uitgestippeld. Eerste fase: de blanken uit de administratie. Dit gebeurde in '60. Tweede fase: alle intellektuelen uitroeien, die op een of andere manier niet van de partij zijn. Dat gebeurde nu. Derde fase: de godsdienst nationaliseren en onwillige paters het land uitzetten. Vele moeilijkheden, die de missionarissen nu hebben ondervonden hangen samen met het feit, dat sommigen onder de Simba's reeds met de derde fase meenden te moeten beginnen.

DINSDAG 2 FEBRUARI

De geruchten van de afgelopen dagen over Aketi worden minder vaag. Er is daar inderdaad weer gevochten. Er is ook een vreselijk ongeluk gebeurd met een vrachtwagen vol Simba's. Vele gewonden zijn hier aangekomen. De protestanten, die naar hier zijn gevoerd (Reverend Paul bijv.) mogen, zegt men, voor drie weken met heel hun gezin naar Bangassou. De miss is ernstig ziek. De zusters horen van een Simba, dat in Bondo abbé Jean-Pierre erg overspannen is en naar Bangassou zal worden vervoerd. Er schijnt ook een kans te bestaan, dat madame Legros mee kan naar Bangassou.

WOENSDAG 3 FEBRUARI

Rustige dag tot *half zes in de namiddag*. Dan beleven we een bijzonder luidruchtige begrafenis van die hoge piet uit Aketi, die ondertussen daar gesneuveld is. Hij heeft zijn opleiding in Praag en Moskou gehad.

De begrafenis wordt besloten door het schieten met een zwaar mortier. Het stof komt tot hier naar beneden vanwege de zware luchtdruk. Gelukkig waren we gewaar schuwd.

's *Avonds* weer een sensationeel bericht: de kolonel schijnt bij de zwarte zusters gesproken te hebben over een eventueel vertrek van een paar blanke zusters naar Europa. Ze zouden op vakantie kunnen gaan voor twee maanden. Vandaag komt Reverend Paul ons bezoeken. Hij is vermagerd. Zolang hij niet in Bangassou is, zegt hij, gelooft hij niet veel van de belofte van de kolonel.

DONDERDAG 4 FEBRUARI

Zuster Jeanne uit Bondo is gisteren hier aangekomen. Vanmorgen kwam ze ons opzoeken. In Bondo is alles rustig en goed, behalve de erg overspannen abbé Richard. De Simba die dit bericht reeds bij de zusters had gebracht, vergiste zich in de naam. Het is niet Jean-Pierre, maar Richard.

We beginnen vandaag onze tweede *bridgedrive*. Steeds meer zwemmers.

Het begint de laatste dagen op te vallen, dat er altijd meer

Simba's in Buta zijn. Dit alles schijnt samen te hangen met een grote aanval op Stanleystad.

ZATERDAG 6 FEBRUARI

Kapitein Charles uit Bondo is hier aangekomen. Hij komt ons opzoeken en heeft brieven bij zich. Nieuws dus. O.a. dat de vader van broeder Guido de Zwaef overleden is. De abbé's en zwarte broeders van Bondo zijn naar Bangassou geweest, om abbé Richard weg te brengen. Die zal vandaar doorgaan naar Bangui en misschien zelfs naar Europa. Nog ander nieuws brengen de brieven. De paters van Bangassou hebben levensmiddelen voor ons klaar staan, maar weten niet, hoe ze die hier kunnen krijgen. Dat wij in Buta zaten wisten ze nog niet. Het eten wordt hier ondertussen weer een probleem. We eten vaak al droog brood; de kaas (die eeuwige kaas van Bondo) is op, evenals de jam.

Na de middag komt de Strooper, die terug is uit Banalia, ons opzoeken. Hij heeft er een nieuw veer gemaakt. Daar zijn in de dagen van de val van Stan vele slachtoffers gevallen, zowel paters en zusters als andere blanken. Alles is daar kapot. Jean de Strooper heeft er kennis gemaakt met een andere kolonel, een geschikte vent volgens hem. Hij verlangde erg naar een wapenstilstand. Vele duizenden Simba's zouden rond Stan klaar zitten voor een grote aanval. Via de brieven van de zusters en broeders uit Bondo, krijgen we hier de indruk, dat een spoedige bevrijding daar verwacht wordt. In bedekte termen schrijven ze dat ze meer weten en dat het niet lang meer zal duren.

ZONDAG 7 FEBRUARI

Vandaag groot feest voor de 'leeuwen'. Luitenant-kolonel Augustin is bevorderd tot kolonel. Na de middag brengt de fanfare een serenade bij de zusters, waar een groot feestmaal is aangericht.

MAANDAG 8 FEBRUARI

Na een stille mis voor de vader van broeder Guido de Zwaef wordt onze maandagse was onderbroken door hoog bezoek, aangekondigd door monseigneur Jacques.

Een van de hoge burgerlijke autoriteiten komt ons bezoeken. Augustin is bij hem. Een sympathieke verschijning. Een korte speech in keurig Frans. De inhoud: het moorden is voorbij. Wij moeten daar niet meer aan denken en er niet meer over treuren. We hoeven absoluut geen schrik meer te hebben. Onze veiligheid wordt zonder meer gegarandeerd. Hij komt ons even opzoeken om te vragen twee paters af te staan, die naar Banalia zullen gaan en twee andere voor Bengamissa. Onderofficieren zullen daar (in Bengamissa) worden gevormd en als we met hen samen willen werken, zal dat erg gewaardeerd worden. Anderen, die naar huis willen gaan, kunnen vertrekken. Wanneer wij daarop weinig weten te antwoorden, trekt het gezelschap weg, ons in een vreemde stemming achterlatend.

Onder het middageten vertrekken de broeders Leo en Marcel naar Bondo in verband met het ophalen van een jeepmotor. Regenachtig weer vandaag. De was zal tot morgen op de zon moeten wachten.

's Avonds vertellen de zusters, dat ze hetzelfde bezoek hebben gehad als wij, evenals de zwarte zusters. Overal dezelfde vraag voor spreiding van personeel. Alle zusters zijn erg geschrokken van dit voorstel. Vooral de zwarte zusters. Augustin heeft al verschillende malen half schertsend gezinspeeld op zijn plan, om de zusters te verspreiden en aan zijn officieren te geven... Sinds het bezoek van die kerel zijn de zusters ieder uur met zijn tweeën aan het bidden in de kapel, opdat dit alles geen doorgang zal vinden. Ze vragen of wij mee willen doen en er wordt een lijst opgesteld.

In de namiddag vindt de kolonel de zwarte zusters verslagen bijeen zitten. Hij vroeg of ze zo *down* waren vanwege dat bezoek. Ze zeiden er weinig op. Toen zei hij ineens: 'en als IK het nou eens niet wil...'

DINSDAG 9 FEBRUARI

In de voormiddag komt kapitein Vincent hier in verband met een radioreparatie (pater Kraewinkels heeft het zelden zo druk gehad; iedereen heeft een radio en niemand heeft er verstand van). Hij vertelt, dat alle paters en zusters, ook

die van Bili, na de val van Stan daar naar toe zullen gaan. We zullen dan ongeveer de enigen zijn in de nieuwe vrijstaat en als kostbaar materiaal behandeld worden...
Na de middag vertrekken twee vrachtwagens soldaten naar Aketi. Er wordt veel geschoten vandaag.

WOENSDAG 10 FEBRUARI

Na de middag arriveren de broeders uit Bondo met de jeep-motor en veel nieuws. Allereerst het bericht, dat onze nederlandse konfraters Nol Vervoort en Wim van Wetten samen met een zuster van Engelse afkomst te Dakwa vermoord zijn in de woelige dagen rond de val van Stan. Grote verslagenheid onder ons.*

De broeders weten nu ook te vertellen, waarop de berichten over een spoedige bevrijding steunen. In Bangassou hebben de abbé's een Griek uit Buta, Christo, ontmoet, die ondertussen huurling is geworden. Die vertelde, dat men spoedig vanuit Yakoma zou beginnen en wel groot-scheeps. Hij vertelde ook, dat de soldaten van het nationale leger de opdracht hadden, om Augustin en Charles niet te doden, omdat ze de missionarissen hebben beschermd.

Nog een laatste verward bericht: een onderwijzer uit Bili heeft verteld, dat in Bili, waar een van onze broeders samen met drie zusters zit, op een gegeven dag zes vrachtwagens zijn aangekomen, die iedereen op de missie hebben meegenomen, behalve één abbé.

Welk leger heeft dat gedaan?

Na de middag komt het bericht, dat de mensen van Bili in Titule zitten. Volgens de kolonel zou zuster Paula spoedig op vakantie mogen gaan.

VRIJDAG 12 FEBRUARI

Vandaag beginnen de besprekingen te Nairobi. We hopen een klein beetje op een oplossing. Gisteravond zei zuster Paula tegen de kolonel: 'U bent me aan het bedriegen'. Hij

* De twee paters werden vermoord op 25 november, samen met zuster Margriet Bradley, een Ursuline, en de heer Nunes, portugees handelaar te Dakwa.

† M. Schrijvers (52 j.)

† L. Neyens (41 j.)

† A. van den Broucke (32 j.)

*Kapucijnen
uit het bisdom
Molegbe.*

reageerde spontaan: 'A.s. vrijdag krijgt u een *laissez passer* en zaterdag vertrekt u.'

Ondertussen horen we meer nieuws over de moordpartijen in en rond Banalia. Onbeschrijfelijk. Wij hebben die mensen nog gezien op onze tocht naar Stan.

Gisteren is ook een vrachtwagen uit Bondo aangekomen, die spullen voor ons meebracht. Vooral de rokers komen aan hun trekken.

ZATERDAG 13 FEBRUARI

Zuster Paula heeft nog steeds niet haar papieren. De zwarte zusters denken, dat het samenhangt met de spanning, die gisteren weer ontstaan is vanwege de aankomst van gewonden uit Aketi. Vliegtuigen hebben daar huis gehouden, naar het schijnt.

Weer een mooi verhaal gehoord van de zwarte zusters, die in feite de hete kolen voor ons uit het vuur halen en op de duur alles klaar krijgen bij de kolonel. Ze zaten een paar dagen geleden met een hele groep bij de Maria-grot te bidden. Augustin stopte met zijn Mercedes daar in de buurt en toeterde. Ze keken niet op en baden door. Langzaam liep hij naar hen toe. Toen zei een van hen: 'Kniel ook maar even neer en bid maar wat.' Hij deed het inderdaad, maar al gauw zei hij: 'Niet te lang, want ik kan niet zo goed bidden in militaire kleding...'

De kolonel heeft aan zuster Paula nog even geduld gevraagd.

Rond Aketi wordt gevochten. De konferentie van Nairobi wil niet vlot van start.

ZONDAG 14 FEBRUARI

Een stralende zondagmorgen. Augustin was in de hoogmis en sprak daarna met monseigneur. Veel soldaten lopen of liever flaneren rond in prachtige kostuums, hoogstwaarschijnlijk hier of daar 'gevonden'.

MAANDAG 15 FEBRUARI

Enkelen van ons zijn naar het station gaan kijken, of er nog iets over was van de koffers, die voor ons bestemd waren. Het is daar een grote janboel en alle kisten en

koffers zijn geplunderd. Men houdt er een soort uitverkoop van die gevonden spullen. Enkele koffers met misgewaden worden aan ons gegeven.

DINSDAG 16 FEBRUARI

Er wordt de laatste dagen gesproken over generaal Olenaga, die binnenkort naar Buta zou komen met versterking. 's Avonds horen we via radio Hilversum, dat in totaal honderdzesentwintig missionarissen zijn vermoord, waaronder elf Nederlanders. Anderen worden nog vermist.

WOENSDAG 17 FEBRUARI

Er zijn vele nieuwe geweren aangekomen. Men ziet de soldaten er al mee lopen. De hospitaalzusters waren vanmorgen toevallig getuige van een defilé. Ze schatten het aantal Simba's op ruim tweeduizend.

Er wordt wederom gesproken over onze terugkeer naar Bondo.

VRIJDAG 19 FEBRUARI

Aan de protestanten heeft de kolonel laten weten, dat ze zich klaar moeten houden voor vertrek naar Bangassou. 's Avonds: zuster Paula komt hier afscheid nemen. Morgenvroeg zouden twee zusters, de protestanten en madame Legros met haar twee kinderen mogen vertrekken. Zou er toch nog iets van komen?

ZATERDAG 20 FEBRUARI

Zuster Paula is vandaag niet vertrokken, evenmin als de anderen. De auto, waarmee ze zouden gaan, is reeds weg. Van de protestanten weten we niets. Misschien zijn die wél weg.

ZONDAG 21 FEBRUARI

Augustin is gisteren heel de dag niet bij de zusters geweest, hetgeen een grote uitzondering is. Hij zou het erg druk hebben met het ontmaskeren van een samenzwering, die tegen hem werd gesmeed en nu ondekt is.

Na de hoogmis weer groot nieuws: de kolonel heeft aan

broeder Marcel Smits beloofd, dat hij met zuster Paula mee op vakantie kan gaan.

MAANDAG 22 FEBRUARI

Na de mis 's morgens is er al weer nieuws. Gisteravond heeft Augustin bij de zusters opnieuw over vertrekken gesproken. Naast de zusters en broeder Marcel (hij noemde ook de naam van broeder Leo Ignoul) zouden twee paters meegaan tot Bangassou, om daar levensmiddelen te halen. Vandaag zou alles in orde worden gemaakt (de auto en de papieren) en morgen zouden ze vertrekken.

Tegen de middag komt het bericht, dat de Simba's het internaat van de zusters hebben betrokken.

Na de middag komt het bericht, dat twee zusters een vergunning hebben, om voor zestig dagen met vakantie te gaan. Voor de anderen is nog niets klaar.

DINSDAG 23 FEBRUARI

Vandaag zou het vertrek plaats vinden, zegt men. Pater Frans Waldram en pater Willem Vissers zullen meegaan voor de levensmiddelen.

's Avonds zijn de reizigers nog hier. Via de radio horen we, dat er een grote boetedag zal worden georganiseerd te Rome en te Leo in verband met de slachtoffers in Kongo. Broeder Venance heeft van de kolonel een bestelwagen ten geschenke gekregen.

DONDERDAG 25 FEBRUARI

Over het vertrek naar Bangassou horen we niets meer. In zo'n dagen bemerk je, hoe men totaal afhankelijk is van de Simba's.

Augustin heeft op het appel de Simba's aldus toegesproken: 1) ze moeten paters, zusters en broeders met rust laten; 2) ze moeten getrouwde vrouwen niet lastig vallen; 3) voor het eten moeten ze zelf zorgen en aan de mensen betalen, wat ze vragen. Wie een van deze dingen niet in acht neemt, zal streng worden gestraft.

VRIJDAG 26 FEBRUARI

Bij de zusters is gisteren een protestantse verpleegster (van de Engelse baptistenkerk) uit Banalia aangekomen.* Heel de avond heeft ze zitten vertellen. Er zijn daar verschrikkelijke dingen gebeurd. Op een gegeven moment waren ze alle blanken aan het vermoorden (o.a. een dokter, die een Simba aan het opereren was) en men waarschuwde haar, zodat ze de bossen in kon vluchten. Later hebben de Simba's haar gevonden en in bescherming genomen. Zij is nu naar Buta gebracht door een generaal-majoor, die hier onmiddellijk na aankomst van zijn kentekenen werd ontdaan en onder huisarrest gezet... Het een en ander zou samenhangen met een samenzwering tegen Augustin, door Simba's van Banalia en die kanten. Het blijkt hoe langer hoe meer, dat de organisatie een beetje verwatert en iedere groep onafhankelijk wil zijn.

Augustin zelf is naar Zobia, waar herrie zou zijn tussen het volk en Simba's, hetgeen ook te denken geeft.

ZATERDAG 27 FEBRUARI

De meesten van ons hebben last van diarree. De zusters dragen pillen en poeders aan. Bij de zusters kunnen we zakdoeken laten maken; madame Legros en die Engelse miss maken ze voor ons.

* Miss Margaret Hayes.

MAANDAG 1 MAART

De kolonel is weer terug in Buta. Zijn aankomst werd gisteravond luidruchtig gevierd met langdurig geschiet, terwijl de hemel verlicht werd door lichtkogels.

Typische mentaliteit onder de soldaten: een paar dagen geleden vroeg monseigneur, dat de Simba's, die hier in de buurt liggen, toch niet alle schoolbanken als brandhout zouden gebruiken. Wat zou er van over blijven, als binnenkort de scholen weer moesten beginnen? Och, zeiden ze, wij gaan niet meer naar school later. En onze kinderen, die sturen we naar Moskou!

Ofschoon je niet veel meer van moordpartijen hoort, schijnen er toch nog regelmatig executies plaats te hebben, uitgesproken door het volksgerecht. De mensen brengen elkaar aan. De nieuwste methode van de Simba's is nu, dat ze de slachtoffers een draad laten vasthouden, die ze onder stroom zetten. Dit gebeurt op de brug over de Rubi, zodat de lijken onmiddellijk in het water vallen en af-drijven. In verband met die lijken: het is bijna een wonder dat er nog niet een of andere epidemie is uitgebroken.

Vanuit Bengamissa is een uitgehongerde familie aangekomen. Onderweg is een klein kindje van honger gestorven en een tweede ligt nu zeer verzwakt in het ziekenhuis. In deze dagen wordt er door de mensen ontzettend veel geleden. Wij horen daar nog niet de helft van.

DINSDAG 2 MAART, KARNAVAL

De kolonel brengt tegen de middag in het frans geschreven kaarten van thuis. Ze zijn van nog vrij jonge datum: begin februari.

Van Reverend Paul komt een brief uit Bangassou. Ze zitten daar al een tijdje. Gisteravond is Augustin bij de zwarte zusters geweest en heeft hen weer erg pessimistisch gemaakt. We weten niet in hoeverre dit slimmigheid van hem is, maar hij vertelde het volgende: bij de generaal zou een aanklacht ingediend zijn over het gedrag van Augustin. Hij zou aan politiek doen vanwege zijn contact met de missie, en speciaal 'met een groep meisjes, die daar in Buta nutteloos bijeen zitten in een klooster'. Augustin zou daarom de zwarte zusters hebben aangeraden, hun

kloosterkleding af te leggen en naar huis te gaan. Ze zijn nu erg *down*.

's *Avonds* komt plots een van de zwarte zusters zeggen, dat broeder Marcel onmiddellijk gaat vertrekken naar Bangassou. Een van de mekaniekers heeft een bijtend zuur in zijn ogen gekregen en ze zullen proberen hem naar Bangassou te brengen. Zuster Paula en zuster Ida gaan mee. Broeder Marcel vertrekt hals over kop naar de zusters. Na drie kwartier is hij weer terug. Het vertrek is weer uitgesteld tot morgenvroeg, de paters Frans Waldram en Willem Vissers kunnen dan ook mee.

WOENSDAG 3 MAART

Om kwart voor drie in de namiddag zijn inderdaad twee zusters, een broeder en twee paters vertrokken naar Bangassou. Iedereen is er blij mee, vooral de vakantiegangers natuurlijk. Voor de eerste maal sinds lang hebben we een brief naar huis kunnen schrijven.

Vandaag zijn twee vrachtwagens M.P.'s naar Dakwa en Ango vertrokken. Ook daar is de bevolking in opstand gekomen: in Dakwa zelfs onder leiding van een chef.

DONDERDAG 4 MAART

Pater Jan van Wagenberg moet zijn mis onderbreken; hij is ziek. Zijn hand is opgezet, een soort *filaire*. De zusters gaan aan de kolonel vragen, of hij niet naar Bangassou kan vervoerd worden. De kolonel is onmiddellijk akkoord en vindt het jammer, dat er juist nog een auto naar Bondo is vertrokken. Nu zullen ze de volgende gelegenheid afwachten.

VRIJDAG 5 MAART

Een laag overvliegend vliegtuig, kennelijk op inspectie, veroorzaakt enige paniek.

ZATERDAG 6 MAART

Pater Van Wagenberg zal kunnen vertrekken, als de auto,

Gijzelaars te Buta

Jan Verhoeven – Gijzelaars onder Makondo 1965

die naar Titule reed, om de zusters en broeder Jef te halen,* terug is. Dat wordt ons tenminste zo beloofd.

ZONDAG 7 MAART

Via de missen, die op de diverse radioposten worden uitgezonden, proberen we er achter te komen, welke liturgische veranderingen werkelijkheid zijn geworden.

MAANDAG 8 MAART

De Engelse miss uit Banalia, die reeds dagen geleden naar haar post was teruggevoerd, is weer bij de zusters. Het is er daar niet pluis. Er zouden regelmatig bombardementen plaats hebben en er heerst grote herrie onder de Simba's zelf.

Te Nairobi kunnen de twee partijen elkaar moeilijk vinden.

DINSDAG 9 MAART

In de vroege morgen brengen de soldaten zeven zwarte zusters terug in het klooster, die al die tijd in de bossen hebben gezeten, op de weg naar Niangara. Hun kleren zijn vuil en versleten, maar zichzelf zien er vrij goed uit.

's Avonds komen de blanke zusters ons de belevenissen vertellen van het zwarte zevental. Het is als een middel-eeuwse avonturenroman.

Tegen zeven uur komt het bericht: blijft allen bij elkaar, want direkt komt de kolonel met een of andere hoge piet ons een bezoek brengen. We waarschuwen elkaar, doen ons habijt gauw aan en even later arriveert de zwarte Mercedes van de kolonel. We verzamelen ons en dan gaat de hoge piet ons toespreken. Hij stelt zich voor als kommandant, die als afgevaardigde van de generaal Olenga op inspectie komt in Buta. Hij ziet, zegt hij, dat we tamelijk tevreden zijn en onder goede bescherming van de kolonel. We beamen dit. Tot slot vraagt hij aan ieder zijn papieren. Dan gaan ze praten met monseigneur Jacques Mbali. De kolonel zegt in het voorbijgaan tegen broeder Leo (zijn

* De zusters Damiana Gielen, Lamberta Stelten en Anna Gielen, Ursulinen, en broeder Jef Wouters, kruisheer, werden door de rebellen vanuit Bili naar Titule vervoerd.

persoonlijke vriend, nu broeder Marcel met vakantie is...): 'Alle Hollanders gaan terug naar Bondo.'

Wij blijven vrij kalm onder dit alles. Je raakt aan die bezoeken gewend en het blijkt, dat de kolonel zich evenmin veel aantrekt van wat andere hoge pieten graag zouden zien.

DONDERDAG 11 MAART

Onze passen, die waren meegenomen, zijn teruggebracht. Die afgevaardigde van de generaal is zeer goed over de paters te spreken. De zusters zijn hem tegengevallen, want die waren zo vrij geweest te vragen, of ze niet allen naar Europa mochten vertrekken.

Voor de zwemmers breken glorielijden aan. Het water is enorm gestegen en we vermaken ons buitengewoon. Ook de vissers komen aan hun trekken.

ZATERDAG 13 MAART

Sinds een dag of drie worden slechts drie missen per dag gelezen. De miswijn raakt op. Vol ongeduld beginnen we uit te zien naar de komst van broeder Jef en de zusters en van de twee Bangassou-reizigers.

Gisteren hebben de Simba's, die terugkeerden van hun tocht naar Ango-Dakwa bij de zusters een tabernakel, een kelk en altaarspullen gebracht. We denken, dat het tabernakel komt uit de kapel van de zusters van Dakwa. Dit alles vond men langs de weg in de struiken.

MAANDAG 15 MAART

Een overvliegend verkenningsstoestel veroorzaakte zowel onder ons als onder de Simba's de nodige paniek. Toen het vliegtuig na een draai nogmaals boven Buta vloog, schoten honderden Simba's hun geweren leeg. De lucht-afweer, waar we anders zo van schrikken, was te laat. Onmiddellijk na het verdwijnen van het toestel renden alle Simba's naar het vliegveld, waar ze in de verwarring nog vier slachtoffers maakten onder de daar grazende koeien. Het is vooral jammer, dat ze de stier hebben aangeschoten. Hij wordt onmiddellijk afgemaakt.

DINSDAG 16 MAART

Met de dag groeit ons ongeduldig uitzien naar de komst van de mensen van Titule en die van Bangassou. Onze spijskaart heeft veel van haar pluimen verloren.

's Avonds vernemen we via het programma 'de vriendschapsbode' van radio Brussel, dat broeder Marcel en de twee zusters in Zaventem geland zijn en daar werden verwelkomd door monseigneur Creemers en de Provinciaal van de kruisheren, Dr. A. Ramaekers.

WOENSDAG 17 MAART

Onder de *potus* komt het blijde nieuws: broeder Jef en de zusters van Bili zijn aangekomen. Al gauw komt broeder Jef hier en wordt allerhartelijkst verwelkomd. Hij heeft veel meegemaakt en op 18 januari jl. nog voor de dood gestaan. Dat was de verjaardag van de dood van Lumumba, hetgeen samenviel met het bericht van de val van Bondo. De zusters werden gewaarschuwd en zijn het bos in gevlucht. De dronken, feestvierende Simba's, die al de soldaten die de missie goedgunstig waren, in de gevangenis hadden gezet, zouden iedereen hebben gedood, als niet bijtijds een kommandant ter plaatse was gekomen en heel de aktie stopzette.

Momenteel, vertelt broeder Jef, is er grote paniek onder de bevolking van Dakwa en Ango. Er worden razzia's gehouden en iedereen wordt ter plaats neergeknald.

De dorpen zijn verlaten; iedereen is het bos in gevlucht.

DONDERDAG 18 MAART

Voor de middag komen de drie zusters van Bili hier praten. Ze zien er nog erg nerveus en mager uit. Het meest tragikomische verhaal was dit: 's nachts komt er bij de zusters in Bili een dronken Simba, gekleed in kazuivel. Hij heeft een radio onder zijn arm. Hij kwam, zei hij, als priester en er was gelegenheid tot biechten. De volgende morgen zou hij de mis lezen. Vol schrik hebben de zusters hem een uurtje aan een lijntje gehouden, totdat hij iedere zuster duizend frank gaf en weer weg ging...

Na de middag komt de Zwitser Tonny, die juist in Bondo de overzet heeft gerepareerd. Daar waren nog geen paters

uit Bangassou aangekomen. We begrijpen er niets van. Ze hebben een verlofpas voor twee weken en moeten toch opschieten. Daar zouden we moeilijkheden mee kunnen krijgen.

's Avonds verklaart radio Hilversum: de kruisheren van Buta nemen een uitzonderingspositie in, als men het vergelijkt met andere paters in het gebied van de Kongolese rebellen.

VRIJDAG 19 MAART

Van de blanken van Bondo ontvangen de zusters een brief, waaruit blijkt, dat pater Willem Vissers en pater Frans Waldram doorgereisd zijn naar Bangui en ook voor de blanke bevolking van Bondo etenswaren mee gaan brengen. Deze week verwachten ze hen terug.

ZATERDAG 20 MAART

De zusters melden, dat er vandaag kans bestaat, dat zuster Narcissa en pater van Wagenberg hun *laissez-passer* gaan krijgen. Ook broeder Willem Tieken zou mee willen gaan, omdat hij huidkanker schijnt te hebben.

Inderdaad gaan ze nog voor de middag naar de kolonel, maar daar zitten ze drie kwartier vruchteloos te wachten: de kolonel is onvindbaar.

ZONDAG 21 MAART

Er zijn vandaag erg weinig mensen in de kerk. Er gaan weer geruchten onder het volk, dat het nationale leger op komst is. Ze waren reeds aan het vluchten, maar de Simba's houden de mensen tegen.

's Avonds worden we opgeschrikt door een luid gewee-
klaag bij de zusters. Even later weten we het: een van de zwarte zusters is zojuist door de kolonel 'geschaakt'. Heeft ze zich laten schaken? Het fijne weten we er niet van, maar in ieder geval is het een slag voor de zusters. Het grote gevaar is juist, dat de officieren nu ook beginnen. We zijn 's avonds allemaal een beetje somber gestemd.

DINSDAG 23 MAART

Abbé Joseph uit Balele is hier aangekomen. Ook daar is huis en kerk onder zijn ogen (hij heeft daar heel de tijd gezeten) geplunderd. Monseigneur Jacques van Buta heeft nu reeds een groot gedeelte van zijn abbé's hier bijeen.

WOENSDAG 24 MAART

Er wordt nu verteld, dat zuster Narcissa mag vertrekken, maar de paters niet vanwege het feit, dat de twee paters van Bangassou nog niet terug zijn.

De kolonel is toch weer bij de zusters aan het komen, maar ze tonen zich zeer teleurgesteld over zijn gedrag ten overstaan van zuster Josepha. Daar heeft hij een hekel aan.

DONDERDAG 25 MAART

Volgens abbé Marcel zouden de driehonderd man, die van hier uit ter opleiding naar Aba zijn gestuurd, ginds door generaal Olenga in de gevangenis zijn gezet. Officieren, die daarna zijn gegaan, ondergingen hetzelfde lot. Broeder Venance heeft vanmorgen de lijken gezien van verschillende geëxecuteerde Simba's; ze zijn neergeschoten, omdat ze aan hun familieleden kruit hadden gegeven voor de jacht.

ZATERDAG 27 MAART

's Avonds gaat de kolonel met een motorboot spelevaren op de Rubi. Hij heeft zorgen, zegt hij. Inderdaad moet daar wel iets van aan zijn. Strategisch zit hij in een gekke positie. Hij wilde naar Aba gaan, maar de officieren hebben hem dat afgeraden, omdat de generaal het Simba-volk van Buta blijkbaar niet genegen is. Hij kan evenmin Stan aanvallen, want dan botst hij op de Simba's van Banalia, met wie hij al genoeg herrie heeft gehad. Rond Zobia zou eveneens een bareel staan van tegenstrevende Simba's. Richting Paulis optrekken heeft ook geen zin; daar zit weer een andere baas. Gevolg: men zit hier maar te zitten. Er gebeurt niets.

's Avonds vernemen we, dat volgens de officieren wel twee

paters mogen gaan, maar slechts één zuster. De andere zusters moeten eerst terug zijn van vakantie. We kunnen het niet meer volgen.

ZONDAG 28 MAART

De kolonel vertelt na de hoogmis aan broeder Leo, dat hij inderdaad bevorderd is. Men fluistert dat Gbenye zelf hem benoemd heeft tot luitenant-generaal. Broeder Leo zal ook meegaan met vakantie, zegt de kolonel.

Van de zusters horen we, dat de auto, waarmee de zieken naar Bangassou hadden moeten vertrekken, reeds weg is. De zwarte zusters veronderstellen, dat de leider van de 'expeditie', een anti-blanke Soedanees, ze opzettelijk heeft vergeten.

Na de middag komt een Simba hier vertellen, dat de twee paters uit Bangassou in Bondo zitten en vlug hier zullen zijn.

DINSDAG 30 MAART

De afgelopen dagen maakte het nationale leger grote vorderingen: Aru, Aba, Faradje en Watsa zijn gevallen. De radio vertelt nog, dat te Watsa drie blanken zijn bevrijd. Een goed bericht in verband met onze toekomst. We beseffen heel goed, dat het moment van de bevrijding het gevaarlijkste zal zijn.

In de late namiddag komt de kolonel vragen (hij schijnt erg terneergedrukt te zijn) of we hier onderdak kunnen verlenen aan een Portugees met vrouw en kind, die uit Aba komt. De kolonel heeft reden voor zijn sombere houding, want er komt ook nog een bericht binnen, dat Aketi en Ndulia zijn gebombardeerd.

Half zeven: een zware vrachtwagen arriveert met de paters uit Bangassou en ontzettend veel etenswaren. We zijn dolgelukkig.

Het blijkt wel, dat de maristen van Buta, die nu nog in Bangui zitten, onze grote weldoeners zijn. Iedereen heeft trouwens geholpen en gegeven. Het blijkt, dat heel de wereld met ons meeleeft en er van alle kanten pogingen zijn gedaan, om ons te bevrijden. Paters kapucijnen, die terugkwamen uit vakantie, hebben hun voorraad rookwerk

en snoeperij spontaan afgegeven aan ons. Al gauw is de kolonel hier met de Portugese familie. We geven hem een fles whisky ten geschenke. In huis is het een drukte van je-welste en iedereen moet iedereen nieuws vertellen.

WOENSDAG 31 MAART

Er wordt in de namiddag verteld, dat, wanneer een brugske tussen Buta en Bondo zal zijn hersteld, een heel konvooi blanken naar Bangassou mag nl. de Portugese familie, pater van Wagenberg en broeder Willem, de familie Garcia van Bondo en een zuster.

DONDERDAG 1 APRIL

In de late namiddag vertrekt inderdaad het konvooi blanken, waarover gisteren. Fijn! Er werd gezegd, dat morgen broeder Leo op vakantie mag gaan. Tevens zou er een plan zijn, om weer mensen naar Bangassou te sturen in verband met een nieuwe lading geneesmiddelen, terwijl enkele paters dan rond de paasdagen apostolaat zouden kunnen doen in Monga.

ZONDAG 4 APRIL

Een van de juvenisten van de broeders maristen vertelt hier een van de verhalen, die onder de Simba's gaan in verband met de nog steeds uitgestelde aanval op Stanley-stad. Een paar weken terug ging een groep van dertig rebellen op weg, om de omgeving van Stan te verkennen. Onderweg zagen ze plots vijf zwarte dikke Joden op de weg staan (de commando's, die Watsa, Faradje en Aba hebben ingenomen, hebben hun opleiding in Israël gehad). De Simba's begonnen op het vijftal te vuren, maar de vijf bewogen zelfs niet. De rebellen gingen er nog dichterbij staan en schoten opnieuw. Lichtjes verstoord keken de Joden de kant van de kogels op. Enkel dat! Toen de verkenners de Joden nog meer naderden, kwam de dikste jood naar voren, pakte een van de Simba's bij zijn benen en scheurde hem van onder tot boven open (letterlijke tekst). De twee helften van de arme kerel gooide hij links en rechts de struiken in. In paniek vluchtten de negen-entwintig anderen het bos in en nu wil niemand meer optrekken naar Stan.

MAANDAG 5 APRIL

Broeder Leo gaat naar het bureau in verband met het afhalen van zijn *laissez-passer*. De sekretaris is daar en zegt, dat broeder Leo wel weg zal komen, maar de anderen niet. 's Avonds spreekt monseigneur Jacques ons toe in de refter. Wij zouden voorzichtiger moeten zijn in ons doen en laten hier op de missie. Wij zijn niet helemaal buiten gevaar en zouden alles moeten vermijden, wat kwaad bloed zet bij de Simba's. We moeten niet vergeten, dat velen ons haten; dat velen geleerd hebben ons te haten. Het zijn

allerlei kleinigheden, die ze ons kwalijk nemen. Nu er weinig sigaretten meer in Buta zijn, moeten wij niet te pas en te onpas iets in de mond hebben en doen alsof de wereld van ons is. Als de zusters hier zijn, moeten we niet zo uitgelaten lachen. Dat irriteert hen, doet hen denken aan de koloniale tijd, waarin de blanken Kongo beschouwden als HUN land. We moeten niet te veel een welvarende indruk maken tussen opgehitste Simba's, die veel armoe en lijden kennen. We moeten beseffen, dat we momenteel geduld worden, meer niet.

Broeder Leo is nog steeds niet vertrokken.

Na het middageten komt met een hels lawaai een vliegtuig heel laag over de missie gevlogen. Even later beginnen de Simba's overal te zingen. Later blijkt, dat in de tuin van de zusters strooibiljetten zijn neergevallen. De Simba's pakten de papieren op, zagen de naam van generaal Olenga en meenden, dat Olenga zelf in het vliegtuig zat. In feite was het een propagandastunt van de 'natten'. Later kregen we zo'n biljet te zien. Links in de bovenhoek stond een foto afgedrukt van mama Ohema, de particuliere toevanares van generaal Olenga. Ze verklaarde in de tekst daaronder, dat ze al haar kracht en macht in dienst had gesteld van de centrale regering en riep de Simba's op tot overgave.

's Avonds vernemen we, dat pater van Wagenberg en broeder Tieken maandag jl. in Bangassou zijn aangekomen.

DONDERDAG 8 APRIL

Rond tien uur komt de kolonel zelf de vertrekvergunning van broeder Leo brengen. Nu nog wachten op een auto, die naar Bondo vertrekt.

's Avonds volgen we vol spanning de legerberichten: Ndungu en Niangara gevallen.

VRIJDAG 9 APRIL

Gisteravond zijn weer vijftien mensen geëxecuteerd. Er waren eenentwintig aangeklaagden en zes ervan werden vrijgesproken. Een van de vijftien kwam levend uit het water en werd daarna verzorgd in het ziekenhuis.

Onder de middagrefter brengen de Simba's hier een Cyprioot,

M. Hayes, Zr. Alberta, S. Legros-Herkens, Chantal en Annette Legros

die een plantage heeft in Kulu, tussen Likati en Bondo. Een vliegtuig had boven zijn huis een draai gemaakt en toen verdachten de Simba's hem er van, een uitzendpost te hebben. Ze vonden een lichtmeter van een fototoestel in zijn huis en brachten hem toen voor de kolonel in Buta. Die had gelukkig verstand van fototoestellen en daarmee werd de verdachte vrijgesproken.

Rond vijf uur vertrekt hij weer, nadat broeder Lambert hem wat levensmiddelen heeft toegestopt. Zelig voor hem om zo alleen te zitten.

ZATERDAG 10 APRIL

Gisteravond werd plotseling 'verzamelen geblazen'. Volgens de zwarte zusters werd het volgende besproken: rond Ndungu zouden Gbenye en de generaal in de bossen zitten. De Simba's van Buta gaan die bevrijden. De kolonel echter blijft hier. Gelukkig voor ons.

In de voormiddag komen de Simba's zeven koeien halen. Reden: binnen enkele dagen zal de generaal hier zijn en dan zal een groot feest worden georganiseerd.

ZONDAG 11 APRIL

Gisteren was hier al een papier aangeplakt, waarop alle paters werden uitgenodigd tot het bijwonen van een voetbalwedstrijd.

Rond vier uur vertrok bijna iedereen naar het voetbalplein. Men wou er wel eens uit zijn. Overal onderweg ontmoetten we vriendelijke gezichten en moesten we opzij springen voor vervaarlijk hard rijdende auto's van officieren. Op het plein aangekomen (de zusters werden met een auto afgehaald) werden we naar de tribune gebracht, waar we ereplaatsen kregen. Augustin was er ook, samen met Patricia (zuster Josepha).

Het schouwspel begon met een judodemonstratie van de kommando's, die eerder komisch dan wel indrukwekkend was, maar toch spontaan applaus uitlokte. Dan begon de voetbalmatch, die niet op hoog peil stond. Ondertussen echter deed de harmonie van zich spreken, die in een hoek van de tribune 'opereerde'. Ze speelde zeer verdienstelijk en in verhouding tot de korte leertijd zelfs heel goed. De

dirigent was een reuze showtype en toen hij zag, dat wij er plezier in hadden, begon hij dat uit te buiten. Op de duur keken we meer naar de dirigent en de solisten, dan naar de zwoegende spelers. Alles te samen een gezellige boel in een stemming, alsof alles koek en ei was.

Tegen het einde van de wedstrijd werd 'Guus', de kolonel, onrustig en begon links en rechts zwaar bewapende officieren instructies te geven. Wat zou er nog komen?

Toen begon een oefening, die de moeite waard was. Iedereen langs het veld moest weggaan. Daarna begonnen een twintigtal Simba's rond het terrein te sluipen en begon een schijngevecht met scherp. Het was erg opwindend. Op de duur kwamen ze tot een gevecht van man tegen man, waarbij Augustin natuurlijk de heldenrol vervulde... Op een gegeven moment raakte hij blijkbaar gewond aan zijn hoofd en de plechtigheid nam een einde.

Augustin kwam, na even in het gras te hebben gezeten met zijn hoofd in zijn handen, overeind en gaf, druipend van het zweet, ons de hand. Als kinderen, die een verre reis hebben gemaakt, gingen wij voldaan naar huis. Op de terugweg was iedereen weer vriendelijk, hetgeen ons erg goed deed.

Vandaag en gisteren zijn nog vijf vrachtwagens soldaten richting Niangara vertrokken.

MAANDAG 12 APRIL

Patricia blijkt veel goede invloed te hebben op de kolonel. Het schijnt, dat hij erg gevaarlijk is, als hij een kwade bui heeft. Dan moeten er slachtoffers vallen en aangezien er altijd nog Radeco-mensen in de gevangenis zitten, zijn die gauw gevonden.

Een paar dagen terug was hij weer zo. Hij liet er vijf uit de gevangenis halen. Toen hij ze wou gaan neerschieten begon Patricia erbarmelijk te huilen, zodat de kolonel tot bezinning kwam en ze allen het bos instuurde met de goede raad, niet meer voor de dag te komen.

DINSDAG 13 APRIL

Van de zusters horen we, dat de Simba die de paters van Dakwa heeft vermoord, een paar dagen geleden in Buta

was aangekomen. De kolonel wou hem onmiddellijk doodschieten, maar de officieren protesteerden. Toen heeft hij hem naar het front, richting Doruma, gestuurd. Tot heel laat in de avond is er feestgedruis: de moeder van de kolonel is aangekomen.

WOENSDAG 14 APRIL

In de kerk beginnen de goede week-voorbereidingen: biechthoren en repetities van de plechtigheden. De radio laat weten, dat de 'Joden' juist op tijd zijn gekomen: ze hebben 200.000 liter benzine, twintig nieuwe vrachtwagens, enkele nieuwe jeeps en meer dan duizend krijgsgevangenen kunnen te pakken krijgen. 's Avonds komt de kolonel hier zijn moeder laten zien. Een flink mens. Als zij even naar de bisschop gaat, houdt hij een praatje met ons. Hij klaagt over de Europeanen, die op vakantie gaan en blijkbaar niet terugkomen. Hij doelt op Reverend Paul die met heel zijn familie al in Noorwegen zit. Dat vond hij verkeerd. Hij had de blanken toch niets gedaan. Hij had ze toch altijd beschermd. Hij zou daar mee doorgaan. Als de Amerikanen hier kwamen, moesten we niet denken, dat hij ons op het laatst nog zou neerschieten. Hij zou hen laten komen en tegen hen zeggen: 'daar zitten de paters, gezond en wel. Ik heb ze goed bewaard.'

WITTE DONDERDAG.

Na de middag vertrekken enkele abbé's met de H. Olie naar Likati en Bondo. In de vroege morgen had monseigneur de wijding van de olie gedaan. *Om half vijf* beginnen de plechtigheden. Er is veel volk en alles verloopt goed.

GOEDE VRIJDAG.

Weer tamelijk veel volk in de dienst, die nogal eenvoudig is gehouden.

PAASZATERDAG.

Het kerkplein wordt door een groep Simba's schoongemaakt. 's Avonds plechtigheden.

PAASDAG

Broeder Leo zou gisteren vertrokken zijn, maar er is niets van gekomen.

Vandaag denken we met een zekere weemoed aan al die missieposten, waar de mensen helemaal geen Pasen hebben. In heel dit groot gebied is er alleen in Buta en Bondo iets te doen.

Vandaag, schatten we, waren er een drieduizend mensen in de kerk gedurende de missen.

Van de mensen horen we, dat Gbenye en de generaal al in Buta zouden zitten, maar buiten schot willen blijven. Wat is er van waar?

Er wordt ook verteld, dat de 'natten' onder de Simba's (vroegere soldaten van het nationale leger, die klaar staan om over te lopen) een bericht naar de anderen hebben gestuurd, om een beetje haast te maken.

TWEDE PAASDAG

In de vroege morgen brengen de rebellen hier dertien koeien. Drie zijn er voor ons bestemd. Ze komen uit Poko, zien er erg schamel uit.

Kommandant Gustaaf komt vragen, of wij zijn geld in bewaring willen nemen. Na raadpleging van de abbé's durven we het niet aan.

Van Tonny horen we, dat er grote spanningen zijn onder de Simba's zelf. Er zijn kopstukken uit de omgeving van Stan naar hier komen afzakken en dat geeft nogal ruzie. Men heeft gisteren de bar moeten ontruimen vanwege herrie.

DINSDAG 20 APRIL

Al een paar dagen hebben we geen licht meer. De man die daar voor staat, is bij monseigneur geweest. Hij wilde vluchten, omdat hij vreest voor zijn leven, nu de elektrische centrale kuren begint te krijgen. Monseigneur heeft hem gevraagd te blijven. Het is tekenend voor de angst die er heerst.

De radio meldt, dat Basoko is gevallen, het dorp, waar Augustin vandaan komt.

Tegen de avond komen de abbé's terug uit Likati. Daar en in

Bondo alles rustig. De zusters brengen weer nieuws. De soldaten die naar Niangara waren vertrokken, zijn terug gekomen, onverrichterzake. De mensen daar zijn tegen hen en waarschuwen het nationale leger. De kolonel was daar natuurlijk niet erg tevreden over. Vannacht zijn de officieren van deze groep, na enkele dagen gewacht te hebben, ook terug gekomen. Vanmorgen op het appel was de kolonel razend op hen. Hij wilde ze allen ter plaatse neerschieten, maar een majoor heeft zijn handen kunnen vastpakken, zodat hij zijn geweer moest laten vallen. Augustin is toen in een huilbui uitgebarsten.

Van de abbé's horen we, hoe in Buta de terreur toeneemt. Sommigen beginnen weer medemensen aan te brengen, van wie ze vergeldingsmaatregelen verwachten, als het nationale leger hier zal komen.

WOENSDAG 21 APRIL

Van broeder Venance horen we, dat de kolonel gisteren de soldaten nogmaals heeft verboden nutteloos rond de gebouwen van de missie te lopen. Zou iemand dat toch doen, dan zou de kolonel hem ter plaatse neerschieten. Gisteravond had de kolonel weer een extra goede bui. Ergens langs de baan trof hij een vrouw aan, die baren moest. Onmiddellijk kwam hij in actie, gaf zijn eigen auto om haar naar het ziekenhuis te vervoeren en waarschuwde de zusters. Zelf kwam hij ter plaatse en wachtte voor de deur op de uitslag. Toen even later alles goed bleek en de zusters de baby de naam Augustin hadden gegeven, was hij in de wolken.

DONDERDAG 22 APRIL

De laatste dagen zijn diverse vrachtwagens met Simba's vertrokken richting Paulis. Die zullen het niet meer wagen, om zomaar onverrichterzake terug te komen. De zwarte zusters hebben verteld, dat het aantal slachtoffers van het volksgerecht steeds groter wordt. Het zou in de honderden lopen.

Gisteravond kwam het bericht over radio Hilversum, dat pater Jan Smit o.s.c., die in Nieuw Guinea zou zijn vermoord vanwege een vijandige uitlating tegen de Indo-

nesische regering, integendeel om het leven is gebracht 'vanwege persoonlijke animositeit'.

Deze avond horen we op de radio, dat pater Jan van Wagenberg en 'pater' Willem Tiekens, die werkzaam waren in de provincie Buta, in Europa zijn aangekomen en voor onbepaalde tijd vakantie kunnen nemen'. Het bericht rammelt links en rechts nogal.

ZATERDAG 24 APRIL

Broeder Leo en Tonny werken aan het herstel van de lichtcentrale. Ze horen daar van de kolonel, dat ze voort moeten maken, omdat deze avond nog president Gbenye zou aankomen...

Later op de middag merken we aan allerlei dingen, dat er inderdaad iets te doen is. Er lopen nieuwe vrachtwagens. Simba's zijn wegen aan het opmaken. Er zouden tweehonderdtwintig kratten bier zijn aangekomen.

ZONDAG 25 APRIL

Rond vier uur in de morgen worden we gewekt door gedreun van mortieren. Onze eerste gedachte is: Gbenye is aangekomen.

Het blijkt juist te zijn. In de voormiddag is er een groot defilé. Enkele abbé's gaan er naar toe. Gbenye spreekt de soldaten niet toe. Wat moet hij trouwens zeggen?

Na de middag horen we reeds enkele uitlatingen van de grote baas. Hij zou erg tevreden zijn over de kolonel omdat hij de paters en zusters zo goed heeft beschermd. Hij zou willen, dat de scholen geopend worden. Als er plaatsgebrek was, dan zouden we kunnen onderwijzen volgens de methode van de koëdukatie: jonges en meisjes bijeen. Morgenvroeg zal er Te Deum zijn. We zullen zien.

MAANDAG 26 APRIL

Al vroeg komen de zusters ons waarschuwen, dat om acht uur precies het Te Deum zal plaats hebben. De kerk wordt opgesierd, extra stoelen en matten worden aangesleept en we repeteren het Te Deum een keer.

Rond acht uur staat een groep van veertig gewapende soldaten in de middengang van de kerk opgesteld. Iedereen

is klaar. Wij, paters, zijn op het koor. Alle zusters zitten beneden in de kerk. Voor de rest is er bijna niemand. De fanfare arriveert even later. Het is wachten tot vijf over half negen. Dan komen enkele wagens aanrijden, de klaroen wordt geblazen, soldaten presenteren het geweer en wij, boven over de balustrade gebogen, zien de stoet de kerk binnenkomen. Christophe Gbenye, president van de nieuwe revolutionaire regering, ziet er erg Fidel-Castro-achtig uit: kakipak en gymnastiekschoenen waarin zijn broekspijpen zijn gestoken. Een gezette figuur met zware zwarte baard. Augustin is in lang arabierenkostuum. De anderen, majoors en officieren, hebben allemaal iets anders en iets aparts aan. Zo schrijdt 'de karnavalsstoet' naar het altaar. De fanfare doet het volkslied door de kerk daveren. Monseigneur Jacques, geflankeerd door twee zwarte priesters, zet het Te Deum in. Gbenye begint zijn rozenkrans te bidden. Na de plechtigheid weer dezelfde luidruchtige uittocht der gladiatoren. Buiten geeft Gbenye monseigneur een hand en belooft na zijn ontbijt op de missie te komen. We wachten *tot de middag*, eten een half uur eerder en in feite komt meneer rond drie uur aanrijden. Allerlei kopstukken zijn bij hem. Even later arriveert zijn garde. Augustin is er niet bij. Die zou ziek zijn. We komen allen beneden, geven de president een hand en staan daar voor de deur bijeen gegroept, terwijl niemand goed raad weet met zijn figuur. Gbenye praat wat in stilte met monseigneur en de abbé's. Dan vraagt monseigneur, of hij geen woordje tot de paters kan zeggen. Hij komt daarop iets naar ons toe en begint te praten, zacht, snel, in keurig frans; zo van dichtbij maakt hij, vooral vanwege zijn sprekende ogen, een tamelijk sympatieke indruk. De inhoud van de toespraak komt ongeveer hier op neer. Hij is in België geweest en heeft daar gemerkt, dat er veel slechte propaganda wordt gevoerd tegen zijn beweging. De kranten noemen hem en zijn mannen moordenaars en kommunisten. Het een noch het ander is juist. Evenmin zijn ze tegen de godsdienst of tegen de missionarissen. Hij weet ook wel dat er slachtoffers zijn gevallen, maar we moeten dat beschouwen als gevallen, die los staan; iets dat overal gebeurt in rumoerige dagen. Hijzelf had dat

nooit gewild. En dan: wij missionarissen zij hier uit idealisme. We willen offers brengen en die moeten gebracht worden; soms zelfs het offer van het martelaarschap, waardoor we als een pijl de hemel in schieten. Dat leren we zelf toch aan de mensen. Hij is niet tegen óns, maar tegen België. Spaak is geen goed mens, iemand die dubbel spel speelt, hetgeen bleek bij het neerlaten van Belgische para's boven Stan. Spaak is een vrijmetselaar. Hij zelf was niet tegen ons, was nu naar ons gekomen om ons gebed te vragen. Dat moesten we zeker doen. 'U moet veel bidden voor ons; zijn we op de verkeerde weg, dan zullen we ons door uw gebed bekeren; zijn we op de goede weg, dan zal uw gebed ons de overwinning schenken.'

Als de toespraak beëindigd is, klappen we bescheiden.

We gaan allen naar buiten, want er wordt een groepsfoto gemaakt: Gbenye en monseigneur te midden van een groep paters.

Dan gaat de president met monseigneur naar diens kamer en wij trekken ons terug. Naderhand komt monseigneur gauw vertellen, wat ze besproken hebben. Monseigneur heeft hem toch nogal veel durven zeggen en de president heeft veel moeten slikken. Hij was, zo zei hem monseigneur, niet tegen hun politiek, niet tegen hun partij, maar wel meende hij te moeten protesteren tegen de manier, waarop ze te werk gingen. Tegenstanders neerschieten is geen politiek. Alles overal kapot slaan is geen bevrijding van het volk. En dan hier in Buta, waar zoveel mensen nu nog worden vermoord door het volksgerecht, heerst een verschrikkelijke angst, die zal uitgroeien tot haat. Hier op de missie zitten al die paters. Ze zitten er volledig nutteloos. Velen van hen zijn jong, willen werken en kunnen niets doen. Ze vegeteren alleen maar en zelfs dat gaat niet goed, want er is weinig te eten. Ze zitten hier als gijzelaars. Dit laatste ontkende Gbenye. We waren volledig vrije mensen. Voor de rest zat de president maar ja-en-amen te knikken. Hij zou over dit alles nadenken en nog eens terug komen.

Dan vertrekt het gezelschap weer.

's Avonds horen we, dat de kolonel helemaal niet ziek is. Hij is bij de zusters geweest en deed gekker dan ooit. Hij

had buitengewoon goede zin. Zoals steeds, wanneer er andere kopstukken zijn, gedraagt hij zich alsof het hem allemaal niet aangaat.

Bij de zwarte zusters heeft Gbenye aangedrongen op onmiddellijke opsporing van de zwarte zusters die nog in de bossen zitten. Zijn nicht is daar ook bij. Dat die zusters al in Leopoldstad zijn, durfde niemand te vertellen.

De blanke zusters hebben van een Simba gehoord, hoe de soldaten in Baye Pasen hebben gevierd. Ze hadden een Maria-beeld midden in de kapel van de zusters geplaatst en daar kaarsen rond gezet. Daar hebben ze gebeden en gezongen. Sommigen hadden misgewaden aangetrokken en gingen de gemeente voor... Op de duur hebben ze bedden geplaatst bij het beeld, om zo een nachtwacht te houden. Te middernacht echter begonnen plots te banken te dansen, zodat allen weggevlucht zijn.

DINSDAG 27 APRIL

Allerlei nieuws duikelt weer binnen, vooral via de zwarte zusters. Augustin had gisteren een opvallend goede bui. Er werd verteld (Patricia weet dat allemaal), dat onder de Simba's het bericht ging, als zou Gbenye helemaal niet akkoord zijn met de bescherming die de kolonel tot nu toe aan de missie heeft gegeven. Gbenye zou onmiddellijk na aankomst alle paters en zusters laten dood schieten. Nu heeft hij integendeel een pluimpje gekregen voor deze politiek. Augustin had niet alleen een goede bui, hij had ook een religieuze bui. Hij is gisteravond met alle zusters naar de kapel gegaan, is daar op de bidstoel van monseigneur gaan zitten en bleef zo lang zitten, dat de overste op de duur tegen hem ging zeggen, dat het genoeg was.

In dezelfde kapel is Gbenye ook geweest en daar had hij de zwarte zusters om een van de relikwieën gevraagd, die onder de altaarsteen lagen. De zusters mochten dat niet geven, zeiden ze. Een van de blanke zusters merkte naar aanleiding daarvan naderhand op, dat hij dan beter naar Banalia kon gaan, waar zoveel missionarissen zijn gevallen. Ondertussen schijnt het, dat de vrouw van de president voortvluchtig is. Ze was het moe, om altijd in angst te zitten en zich te verbergen in de bossen en is er nu van-

door getrokken. Is het om die reden, dat de kolonel 'zijn Patricia' niet heeft laten zien aan de president?

Patricia heeft bij de zusters verteld, dat ze de kolonel, als ze samen eten, heeft gevraagd om te bidden voor en na de maaltijd, hetgeen hij nu doet. Zij heeft toch wel invloed op hem. Een groot geluk voor de zusters en voor ons is ook, dat het inderdaad alleen bij Patricia is gebleven. Er zijn geen andere zusters lastig gevallen en op de missie van de zusters is het veel rustiger geworden, sinds de kolonel daar aan zuster Josepha niet meer het hof moet komen maken.

Zo groeit de middeleeuwse roman, die hier te Buta momenteel wordt geschreven.

DONDERDAG 29 APRIL

Vandaag en gisteren is het zeer onrustig geweest in de stad. Heel de dag wordt er met mitrailleurs geoefend. Men zegt, dat een aanval op Stan wordt voorbereid. Op een meeting schijnt de kolonel de president tamelijk onheus te hebben toegesproken, in verband met belofde en te laat gekomen versterking.

Er wordt verteld onder de mensen, dat Ngai en Muma zouden zijn gevallen. Hier is ondertussen een paard aangekomen van Nunes, de portugees die in Dakwa werd vermoord. Het is gebonden op een vrachtwagen vervoerd en ziet er zielig uit.

Na de middag wachten we vanaf vijf uur op de komst van Gbenye. Hij komt echter niet, al had hij dat beloofd.

's Avonds valt de elektrische centrale weer uit.

VRIJDAG 30 APRIL

Jan de Strooper, die juist terug is van een tocht ter inspectie van de bruggen (en om 'n voorraad koffie te verzamelen) brengt hier de kelk van onze missiepost te Api. Hij vond die bij de president van de partij in een dorp en kreeg hem ten geschenke.

ZATERDAG 1 MEI

De paus heeft een encyklijk geschreven naar aanleiding van de bedreigde wereldvrede.

Vanmiddag hebben we voor het eerst deze week weer vlees bij het middageten. Binnenkort zal dat helemaal afgelopen zijn, want bij gelegenheid van de komst van Gbenye hebben ze de laatste koeien weggehaald.

Ondanks de aanwezigheid van de president weinig nieuws, weinig hoop op een spoedige bevrijding (voor welke partij dan ook), weinig vooruitzichten en geen... licht.

Een van de lichtmotoren is uiteengesprongen. De hoofdmekaniker ligt in het ziekenhuis met hoofdwonden.

Van de abbé's horen we, dat Gbenye tot de Simba's heeft gesproken in zeer gematigde termen. Het vermoorden van burgers moest afgelopen zijn. Goederen van gedode Radeco's moesten aan de familieleden worden teruggegeven en niet worden ingepikt door de Simba's zelf.

ZONDAG 2 MEI

Een verwarde zondagvoormiddag. Rond kwart over zeven komt de kolonel (nog in pyama bij wijze van spreken) hier een pak brengen voor ons, dat uit Bondo komt en zegt aan broeder Leo, dat hij zich moet klaar houden voor onmiddellijk vertrek naar Bangassou. Pater Godefrooy en broeder Lambert moeten ook mee, om in Baye papieren voor de Simba's te gaan drukken.

Heel de middag wachten we op dat onmiddellijk vertrek. Van de mensen horen we ondertussen, dat Bondo in handen van het nationale leger zou zijn. Dat zal wel niet waar zijn, maar het zou toch kunnen wijzen op enige deining in die streken. Dan is het niet interessant om naar Baye te gaan.

Na de middag zijn de reizigers nog steeds niet weg. Ondertussen horen we, dat de 'oliebol' (Gbenye)* de afgelopen nacht vertrokken is. Er zijn ook gewonden aangekomen uit Aketi. Eveneens een groep uitgehongerde mensen uit de streken rond Stanleystad. Er moet daar grote nood zijn. Gbenye heeft de kolonel gevraagd om die mensen naar

* Homoniem van het Franse woord beignet.

hier te voeren, maar de kolonel zag geen mogelijkheid tot grootscheepse ravitaillering.

Kwart voor zes: inderdaad komt een zwaar beladen vrachtwagen hier voor de missie aan, waarmee de reizigers vertrekken. Ook abbé Marcel gaat mee in verband met een operatie die hij zou moeten ondergaan. Zo'n vertrek van een van ons, die naar huis mag gaan, brengt telkens weer een vreemde ontroering over ons. De chauffeur zegt, dat de kolonel zelf ook mee gaat in een luxe-wagen.

MAANDAG 3 MEI

's *Middags* vertellen de zusters, dat de kolonel aan Patricia heeft laten weten (via de telefoon), dat ze goed in Bondo zijn aangekomen en dat daar alles goed is. We horen nu ook, dat er een heel stel auto's zijn vertrokken. Men spreekt zelfs van vijf vrachtwagens gewapende Simba's. Dit zou er op duiden, dat er ginds toch ergens iets te doen is. Monseigneur zegt zeker te weten, dat het nationale leger bij de Bili in Monga zit.

Patricia laat hier een brief brengen met 1000 fr. Dit om missen te lezen voor de kolonel, want hij zou in gevaar zijn. 's *Avonds* valt de lichtmotor, die vandaag weer draaide, nogmaals uit.

WOENSDAG 5 MEI

De moeder van de kolonel is gisteravond bij de zusters geweest en heeft verteld, dat haar zoon een telegram heeft gestuurd, om te melden, dat de 'operatie' volkomen is geslaagd: ze hebben de 'natten' teruggeslagen tot in Yakoma. Ze hebben in Monga drie vrachtwagens en twee jeeps buit gemaakt en zullen die spoedig in Buta laten zien. Wat moeten we er van geloven?

Er worden momenteel de meest fantastische verhalen verspreid over wat ginds gebeurd zou zijn. Vanuit Buta zouden er zesendertig vrachtwagens vertrokken zijn voor de aanval ginds, met drie stukken afweergeschut en ontelbaar veel Simba's.

We houden rekening met de mogelijkheid, dat dit alles een soort camouflage is voor het vervoer van koffie en ivoor naar Bangassou.

Algemene beschouwing: toen Aba, Watsa en Faradje zo snel achter elkaar vielen, hebben wij hier te Buta gedacht, dat het nog maar een kwestie van enkele weken zou zijn. Nu zijn we die hoop weer kwijt. We krijgen steeds meer de indruk, dat ze Buta niet aanvallen (of met vliegtuigen bestoken), omdat ze bang zijn voor ons leven.

De stemming onder ons is momenteel eerder gelaten, dan somber.

Ondertussen blijkt toch wel, dat het bezoek van Gbenye voor ons niet nadelig is geweest. Er worden geen schoolbanken meer kapot geslagen en de Simba's zijn vriendelijker dan ooit. We beginnen weer kleine wandelingen te maken op stille paden in de buurt van de missie. Monseigneur is gisteren voor het eerst op de grote weg gaan wandelen. Voor het eerst waagde hij zich zo enigszins onder de mensen.

In de namiddag horen we van een juvenist, dat die z.g. strijd niet rond Monga, maar rond Faka (bij Lobi) zou hebben plaats gehad. Dat zou betekenen, dat Monga in handen van het nationale leger is. We weten in feite zeer weinig over de juiste toedracht van de zaak en zullen moeten wachten op de terugkomst van de kolonel. Wel zijn er reeds twaalf zwaar gewonden aangekomen, hetgeen duidt op gevechten, waar dan ook. Zoals gewoonlijk was er onder de gewonden geen enkele hoge piet... De zusters kregen de indruk, dat de Simba's die in het ziekenhuis liggen, erg *down* zijn.

DONDERDAG 6 MEI

's Avonds brengen de zusters het nieuws, dat die generaal uit Banalia, die hier van zijn kentekens was ontdaan en in de gevangenis verbleef, ontvluchtte. Als vergeldingsmaatregel zijn er reeds enkele van zijn bewakers doodgeschoten. Men vreest, dat de kolonel, die vanavond rond negen uur verwacht wordt, nog meer slachtoffers zal maken.

Na de koffie gingen vandaag enkele paters wandelen. Ze waren in burger en doorkruisten de bospaden rond de boerderij van de missie. Toen ze op de grote weg kwamen, reed ineens een auto in volle vaart op hen toe. Een kapitein

Zr. Enmodia en haar papegaai

stapte uit, glimlachte toen en zei: 'jullie zijn zeker paters?' We konden dit slechts beamen. Er was hem namelijk gesignaleerd, dat een stelletje huurlingen van de vijand in de bossen rondsloop.

VRIJDAG 7 MEI

Volgens de berichten zou de kolonel inderdaad afgelopen nacht zijn teruggekeerd. Volgens een van de leeuwen in het 'zwembad' zouden de 'natten' veel verliezen hebben geleden, terwijl er ook blanken gesneuveld zijn. De kolonel zou vanmorgen op het appel hebben verklaard, dat hij het nationale leger 200 km. heeft teruggedreven.

's Avonds zegt radio Leo, dat Monga in handen van de regeringssoldaten is.

In de ochtendeditie herhaalt radio Leo het bericht van gisteravond: het nationale leger heeft Monga bevrijd en opereert nu in die streek.

Een van de zwarte zusters heeft gisteren met de kolonel gesproken, die verklaarde, dat de broeders en de pater, die van hier vertrokken zijn, nog in Bondo zitten.

In de vroege voormiddag komt een moeder met haar zeven kinderen een bezoek brengen bij monseigneur. Een prachtige familie, zo te zien. De man, die er bij is, is niet de vader, maar de oom. De vader is pas neergeschoten te Buta. Monsiegnieur en de abbe's hebben tranen in de ogen als ze de familie een hand geven. Voor hen is het, nog meer dan voor ons, een verschrikkelijke tijd. Zij kennen al die mensen. Vaak zijn de slachtoffers de beste parochianen en degenen, waar iets van uit ging.

Na de middag horen we, dat de auto, waarmee Gbenye vertrokken was, terug is in Buta. Hij schijnt onderweg moeilijkheden te hebben gehad. Zijn chauffeur is terug in Buta en heeft verslag uitgebracht. Ze waren met een kolonne van twee vrachtwagens en de Mercedes van de kolonel op weg naar Doruma. Ergens zijn ze op een patrouille van het nationale leger gestoten. Gbenye zou hebben kunnen vluchten.

's Avonds bevestigt radio Leo, dat Monga in handen van de regeringstroepen is, terwijl de bevolking wordt geholpen met levens- en geneesmiddelen.

ZONDAG 9 MEI

Steeds meer nieuws komt binnen. Het ergste bericht is wel, dat meneer Garcia in Bondo is neergeschoten. Het verhaal is heel ingewikkeld. De kolonel zou naar Ndu zijn geweest, daar hebben willen oversteken, waarop aan de overkant van de rivier een volkstoeloop ontstond. Hij mocht niet over, was razend kwaad, maar kon op de duur toch contact krijgen met een familielid van Garcia. Die stelde de overkomst van zijn familie als voorwaarde voor een bepaalde transactie. De kolonel heeft hem dit erg kwalijk genomen. In Bondo heeft hij zijn woede gekoeld op de familie Garcia en hem zelf mishandeld. Naderhand schijnen officieren hem doodgeschoten te hebben. Dit bericht maakt ons allen weer erg moedeloos.

Rond elf uur komen de Simba's hier een papier aanplakken, waarop allen worden uitgenodigd tot het bijwonen van een voetbalwedstrijd ter ere van de onverschrokken kolonel Augustin, die te Monga een schitterende overwinning behaalde op het nationale leger...

Zo wandelen we rond vier uur naar het voetbalveld. Eerst is er een wedstrijd van twee ploegen meisjes, nadat een klein meisje eerst de kolonel hulde had gebracht voor de betoonde moed en hem Gods kracht en macht toewenste in verband met de toekomst, - vooral voor de aanval op Stan, die binnenkort zou moeten plaats hebben. Daarna begon de echte wedstrijd. De fanfare was er natuurlijk bij, maar zij kon er deze keer niet de stemming in krijgen, zoals de vorige maal. We kregen erg de indruk, dat de leeuwen *down* waren. Aan niets viel te merken, dat men een overwinning aan het vieren was. Wel was iedereen zeer vriendelijk voor ons. Bij het naar huis gaan, begint het te regenen en een auto brengt ons vlug naar de missie.

's Avonds meldt radio Leo, dat Monga eergisteren is gevallen. Daarmee hebben we bijna morele zekerheid, dat Monga, als het al even in handen van de Simba's is geweest, nu toch in handen van het nationale leger is.

DINSDAG 11 MEI

Na de middag komt Jean de Strooper hier afscheid nemen. Hij vertrekt onmiddellijk naar Bangassou voor een vakan-

tie van twee maanden. Het bericht sticht grote verwarring onder ons. Normaal moet je nu konkluderen, dat Monga toch in handen van de Simba's is. Je wordt er gewoon ziek van. Dit zou reeds de derde maal zijn, dat we via radio Leo verkeerd zijn ingelicht over Monga.

We beginnen ons nu ook te vragen, hoe en wanneer broeder Marcel en zuster Paula zullen terugkomen? Wat weten zij van Monga? In ieder geval is hun vakantie-vergunning nu bijna verlopen.

DONDERDAG 13 MEI

Voor de middag komt Marcel, een leeuw, die familielid is van een zwarte zuster en veel onder ons vertoeft, hier een nieuwe kalender van 1965 brengen. Hij is gedrukt te Baye. Er staat onder andere op: *Makondo Augustin, l'homme seul*. Wij hadden al gehoord, dat pater Godefrooy in Baye niets kon uitrichten, omdat er iets kapot was. Dit bericht was blijkbaar vals.

In de late namiddag komen hier twee vijftientonnars aan, beladen met drieënveertig koeien. De beesten zijn erg mager en staan al een week op de wagen, zeggen de leeuwen. Ze blijven er vannacht nog opstaan en tegen de avond komen zes wachten, die heel de nacht in de buurt van de vrachtwagens zullen patrouilleren.

Tonny, de zwitser, komt ons nog opzoeken. Hij is erg somber gestemd vanwege de moord op Garcia. Hij vertelt nog, dat de Simba's een krijgsgevangene hebben meegebracht, die in de bar heeft verteld, dat ze vanuit Yakoma met honderdzestig man naar Monga waren operukt. Ze zouden doorgaan naar Bondo, daar een bezetting van zestig man achterlaten, om met de rest Buta aan te vallen. Als daar iets van waar is, dan is de leiding van het nationale leger toch bar slecht op de hoogte van de situatie alhier.

VRIJDAG 14 MEI

Heel de dag is het hier een af- en aan-gerij vanwege het ophalen van de koeien, die ondertussen op de boerderij staan. Ze zullen gauw allemaal geslacht zijn.

ZATERDAG 15 MEI

's Avonds brengen Simba's, die uit Bondo komen, een paar pakken melkpoeder, meegegeven door broeder Lambert. Ze hebben verder geen nieuws. We zullen spoedig weer naar Bangassou moeten gaan, want onze etensvoorraad slinkt snel.

's Avonds horen we op radio Leo, dat Mobutu in Bumba is geweest, waar men op het punt staat om via Aketi en Buta de verbinding met Stan te maken. Dit is maanden geleden ook al gezegd...

Hier in Buta wordt verteld, dat er gevochten wordt te Poko en dat het nationale leger Bandoki zou hebben genomen. De stemming onder ons, - die de laatste dagen erg vermoeid was, - wordt iets beter.

ZONDAG 16 MEI

Vandaag zou het een drukke dag worden. Om negen uur zou er een plechtige uitvaartdienst worden gehouden voor alle gesneuvelden. Dit gaat niet door, omdat het zondag is. Verder staat op het programma: de verandering van alle straatnamen. Alle namen, die herinneren aan de tijd van het kolonialisme, moeten vervangen worden. Zo zal de naam van mgr. Dirks verdwijnen, om plaats te maken voor die van mgr. Jacques. Ook dit punt van het programma vervalt of wordt minstens verschoven naar morgen. Het voetballen gaat vandaag wèl door. We zijn weer uitgenodigd.

Terwijl we na de middag op het punt staan naar het voetbalveld te wandelen, is er nog enige verwarring vanwege een begrafenis, die hals over kop moet doorgaan. We kunnen de abbé's niet vinden en de leeuwen worden kwaad. Dan gaat een van ons naar de kerk en alles is weer rustig. Even later horen we, wie er begraven is. Het is een officier, die vanmorgen door een andere hoge piet het ziekenhuis in geslagen is, waar hij even later overleed. De ruzie was ontstaan om een meisje.

Om elf uur was er appel, waarbij de dader werd neergeschoten.

Met een vijftien man gaan we naar het voetballen kijken. Op het plein aangekomen, worden we onmiddellijk uit-

genodigd op de tribune. De sfeer onder de leeuwen is heel goed. Velen hebben gedronken. De fanfare is er ook en een getypt programma van de te spelen nummers wordt ons gegeven. Er is zelfs een pick-up en een versterker, die inlandse dansmuziek rondstrooit. Even later arriveert de kolonel met zijn 'harem', waaronder Patricia. Zij krijgen de ereplaatsen. Patricia is zeer netjes gekleed. De andere 'hofdames' staan er nu niet bepaald zedeloos op, maar zien er niet uit als bestuursleden van de Mariakongregatie... Ook de kolonel is in uitbundige stemming. De spelers op het veld zijn allen van meer dan gewone rang. Enkele majoors, vele officieren en enkele kommandanten. Ze spelen niet onverdienstelijk, maar maken soms toch gekke bokkesprongen, hetgeen geweldig gelach uitlokt op de tribune. Voor de mikrofoon wordt de wedstrijd becommentarieerd, terwijl even later de kolonel aankondigt, dat er morgen een plechtige requiemmis zal zijn voor alle gevallen. Iedereen wordt uitgenodigd. Het begint al donker te worden als we naar huis wandelen. We hebben nog niet de helft van de weg afgelegd, als een luxewagen bij ons stopt en ons uitnodigt in te stappen. Een tweede groep paters wordt even verder opgepikt, zodat we al gauw met tien man (enkele leeuwen klimmen OP de auto) naar de missie razen. Het was nog niet helemaal donker toen, zodat we met een duik in de rivier het stof van de weg en de vermoeidheid van de dag konden afspoelen.

MAANDAG 17 MEI

Na een half uur vertraging begint rond half tien de plechtige requiemdienst. Een kleine honderd soldaten stonden reeds drie kwartier in en voor de kerk en presenteerden het geweer toen de militaire staf arriveerde. De kolonel stond er weer piekfijn op. De fanfare, die samen met ons achter in de kerk stond opgesteld, bracht hem daar het eresaluut. Dan begon de dienst. Onder de konsekratie speelde de fanfare de nationale hymne. Alles verliep ordelijk en er was sfeer. Na de mis hetzelfde ceremonieel van spelende fanfare en soldaten in de houding. Een komische noot bracht het duidelijk te verstaan bevel: 'Geef acht'. Zelfs onder de leeuwen blijken flaminganten te zijn.

AANHANGSELS

br. L. Schoenmakers, o.s.c.

*Zr. E. van Valkenborgh
van de Zusters van Berlaar*

I

Na de verovering van Buta op 1 juni 1965 werden slechts weinige voorwerpen teruggewonden die aan de slachtoffers van 30 mei toebehoorden. Alvorens zich terug te trekken hadden de rebellen de missiegebouwen leeggehaald.

Aalmoezenier Belinne, o.s.a., vond echter op 13 juni, in een huis waarin Simba's gewoond hadden, twaalf bladzijden aantekeningen, die gemaakt waren door broeder Lambert Schoenmakers. Daarin vertelt deze dat kolonel Makondo hem op 5 mei naar Baye zond, samen met pater M. Godefrooy, om in de drukkerij van de missie kaarten te gaan drukken voor de kolonel. In Baye vonden ze echter de motor van de drukkerij stuk-gesprongen, zodat ze het gevraagde niet konden leveren. Ze keerden spoedig terug naar Bondo en bleven daar wachten tot ze een gelegenheid vonden om naar Buta te vertrekken.

Enkele weken later werd een tweede verzameling aantekeningen van broeder Lambert gevonden, die reeds begonnen op 6 aug. 1964. Als aanvulling op het dagboek van J. VERHOEVEN het volgende:

MAANDAG 24 MEI 1965

Weer terug in Buta; 19 mei kwam 's morgens een auto in Bondo op de missie om ons te halen. We hadden nog het een en ander bij elkaar gezocht. Broeder Leo Ignoul moest ook terug naar Buta. We reden naar de post en daar moest de vrachtwagen verder geladen worden met Simba's; het duurde allemaal lang. Na een paar uur was het dan klaar en vertrokken we in kolom: drie vrachtwagens en daarachter de majoor in een personenwagen. Het scheel-

de maar een beetje of ze hielden ons op het laatste ogenblik nog vast.

We waren blij toen we over de Uele waren en op de auto zaten. Maar het bleef een eindeloos gesukkel. Gedurig stonden de wagens stil; dan moesten ze kippen kopen, dan arak, dan weer moesten een paar vrouwen opgeladen worden. Eindelijk waren we 's avonds om vijf uur in Likati; in acht uur tijd hadden we dus 60 km afgelegd. We dachten: als 't avond wordt zullen we wel goed doorrijden, maar neen hoor, de Simba's besloten daar te overnachten. Ons brachten ze naar de missie; daar waren we goed thuis; er was nog één abbé en één Kongolese broeder. 's Anderendaags 's morgens kwamen ze ons halen, om dan door te gaan naar Buta. We waren slechts een paar kilometer van de missie af, toen de auto stukken kreeg, maar de chauffeur, en ook het volk dat erop zat, gaven daar niets om. Broeder Leo werkte er wat aan, maar het was niet te herstellen. De andere auto's gingen dan door en de majoor zou vanuit Buta onmiddellijk een andere wagen sturen om ons te komen halen. Wij gingen terug naar de missie.

's Anderendaags (21 mei) niets, evenmin de tweede dag, maar tegen de avond kwam er een kamionet van Bondo af met pater Vissers en de vier zusters, die naar Bangassou geweest waren; aan de grens zijn ze teruggestuurd, mochten er niet over. Zo zijn wij met hen mee naar Buta gekomen. De chauffeur had wat gedronken en was moe; hij vroeg of broeder Leo wou rijden; daar waren wij erg blij mee; onze bagage lieten we achter.

Het was juist avond toen we uit Likati vertrokken. We hadden een goede begeleiding, een inlandse dokter. Iemand die de Simba's, vóór ze in de strijd gaan, met een zekere plechtigheid insmeert met *dawa*; treft hen dan een kogel, dan deert hen die niet, want hij verandert in water. Omdat wij zo'n groot man bij ons hadden, ondervonden wij onderweg bij de verschillende baren niet de minste moeilijkheid; ze lieten ons overal direkt door zonder naar papieren te kijken. Het was een prachtige nacht; de reis verliep voorspoedig, zonder hindernissen.

Zaterdagochtend om twaalf uur kwamen wij in Buta aan,

blij dat we er weer waren, want we hebben wel ondervonden dat we op het ogenblik nergens beter kunnen zijn dan hier.

We hebben aan de kolonel gezegd hoe het stond met de drukkerij. Ik denk niet dat we terug hoeven.

DINSDAG 25 MEI

Vannacht kwamen Simba's de zusters wakker maken. Ze moesten wat dekens en lakens hebben, want, zoals ze zeiden, waren er twee ambassadeurs aangekomen, twee blanken.

Tegen de middag kwamen er enige auto's op de missie: de kolonel, enkele hoge pieten en ook de twee blanken. Wij moesten allemaal bij hen komen. Die twee blanken gaven zich uit voor Egyptische journalisten. Ze zeiden dat men in Leopoldstad altijd beweerde dat de rebellen alle blanken en missionarissen vermoordden en nu zagen zij zelf dat wij nog leefden. Ze waren vriendelijk. We moesten bij hen komen staan; er moest een foto gemaakt worden. Dan vroegen ze aan de bisschop zijn naam en ook aan een paar van ons. Ik denk dat wij als reclame moeten dienen ten gunste van de rebellen, vooral in het buitenland. Een beetje nadat ze hier weg waren, is er wel een uur aan een stuk geschoten met geweren en mitrailleurs.

WOENSDAG 26 MEI

Gisteravond, toen het al donker was zijn dezelfde mannen, die 's middags bij ons waren, ook bij de zusters geweest. Ze vertelden er zowat dezelfde onzin als bij ons. Ze vroegen om voor hen te bidden, want zij wilden, volgens hun zeggen, eveneens de vrede; en zij meenden dat God hen wel zou helpen, want ze streden voor de goede zaak. Dat zij duizenden onschuldige mensen vermoord hebben, daarover spreken ze niet. Ook bij de zusters deden ze weer net alsof ze een foto maakten; daarna was de komedie voorbij. Toen kwamen de Simba's hier brood en meel halen, want zij moesten hun blanken goed ontvangen.

DONDERDAG 27 MEI, HEMELVAART

Om acht uur plechtige mis met drie heren. Na de mis kwam er een Simba bij de bisschop en gaf hem een stola, die ze ergens hadden meegenomen.

Gisterenavond hoorden wij zeggen, dat generaal Olenga een poging gedaan heeft om de president dood te schieten; ongelukkig raakte hij hem in zijn arm.

Naar men zegt zou het andere leger nu oprukken; eerst zien en dan geloven.

VRIJDAG 28 MEI

De zusters, en ook wij, beginnen vandaag een noveen van heilige missen en rozenkransen ter ere van de H. Geest, dat die ons kracht en genade zal geven om alles wat we moeten doormaken met liefde te aanvaarden.

L. SCHOENMAKERS, O.S.C.

II

Zuster M. Eveline had aantekeningen gemaakt in een notaboekje. Bij de laatste gevangenneming ging dit verloren en toen ze na een maand uit het oerwoud te Buta terugkeerde, vond ze deze nota's niet terug.

Als aanvulling op het dagboek van J. VERHOEVEN heeft ze de hiernavolgende belevenissen opgetekend:

DINSDAG 18 MEI 1965.

Er is sprake van een tweede reis naar Bangassou, om levensmiddelen en medikamenten te halen. De kolonel bestelt ook een volledige uitrusting voor zijn voetbalploegen en daar pater Frans Waldram beweert zoiets zeker niet in Bangassou te vinden, krijgen ze onmiddellijk verlof voor twee weken afwezigheid, om dat goedje in Bangui te kunnen gaan halen. De paters zijn zeer verheugd met dat verlengd verlof en zullen er dankbaar gebruik van maken om in de hoofdstad wat voorraad aan levensmiddelen op te doen.

WOENSDAG 19 MEI

De paters Willem Vissers en Frans Waldram zijn dan vandaag vertrokken, richting noordelijke grens; twee blanke en twee Kongolese zusters gingen mee. Het zijn zeker de begeerde voetbaltruien die er zo'n haast achter zetten, want bij de rebellen wordt een voor morgen beloofde reis gewoonlijk slechts de volgende maand uitgevoerd.

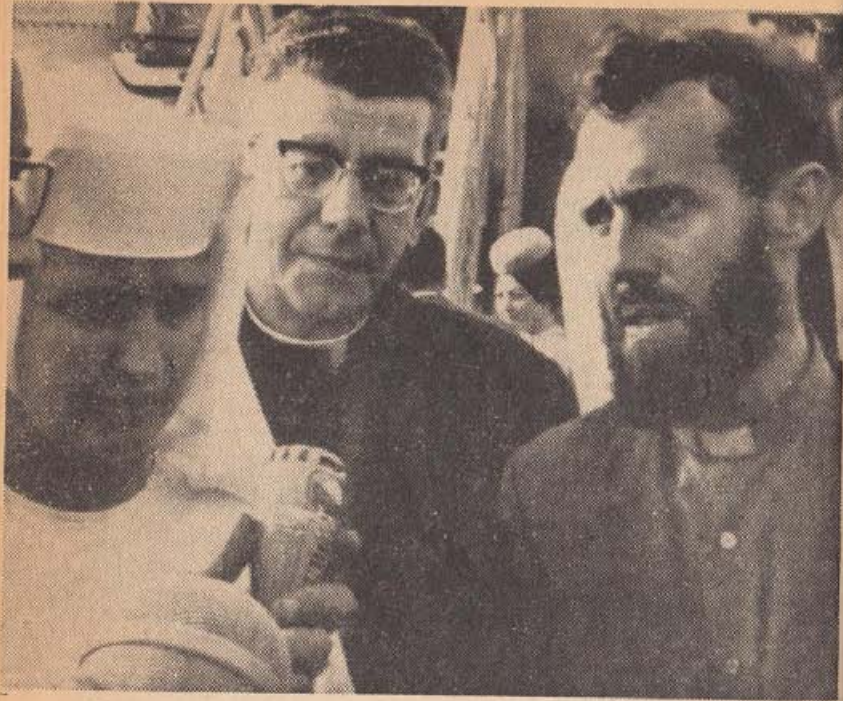
Niemand is erg gerust in dat vertrek en alle achterblijvendden bidden met groot vertrouwen om voor de reizigers een veilige thuiskomst te vragen te Buta of... in het vaderland.

DONDERDAG 20 MEI

De kolonel brengt op de missie een lijvige post aan: nieuws van familie en medebroeders op het thuisfront, zeer aangename verrassing. Hij is spraakzamer dan gewoonlijk en zegt o.m. 'Als het leger komt zal ik zeggen: daar zijn de missionarissen; ik heb ze goed bewaard maar niet weggestuurd.' Zou hij vrezen wat wij hopen?

ZONDAG 23 MEI

De reizigers zijn, tegen alle verwachting in, deze nacht reeds teruggekomen. Ze zijn slechts eventjes in Bangassou geweest, want diezelfde morgen, vrijdag 21 mei, was er bevel gekomen uit Bangui dat al wie nog over de grens zou komen, niet meer terug mocht. Na het bepleiten van hun zaak bij de bevoegde instanties, en gesteund door de paters aldaar kregen de reizigers toch de toelating terug te keren, daar ze geen kennis hadden van de zo pas getroffen maatregelen. Pater Frans Waldram zou het echter beproeven hun zaak in Bangui te gaan verdedigen en vertrok met dit doel onmiddellijk naar de hoofdstad. Bij hun terugreis vingen ze onderweg pater Godefrooy en broeder Lambert op, die reeds drie weken afwezig waren, om in Baye bestelde drukwerken te vervaardigen wat echter niet meer kon gebeuren omwille van een defekt aan het drukmachien. Ook broeder Leo keerde met hen terug na een even lange afwezigheid. Zijn medebroeders waanden hem reeds in het vaderland maar in Bondo wilde men hem niet laten passeren, niettegenstaande de toelating door de

Zr. Paula (Berlaar) en br. Marcel Smits o.s.c. begroet door pater Braem, provinciaal o.s.a.

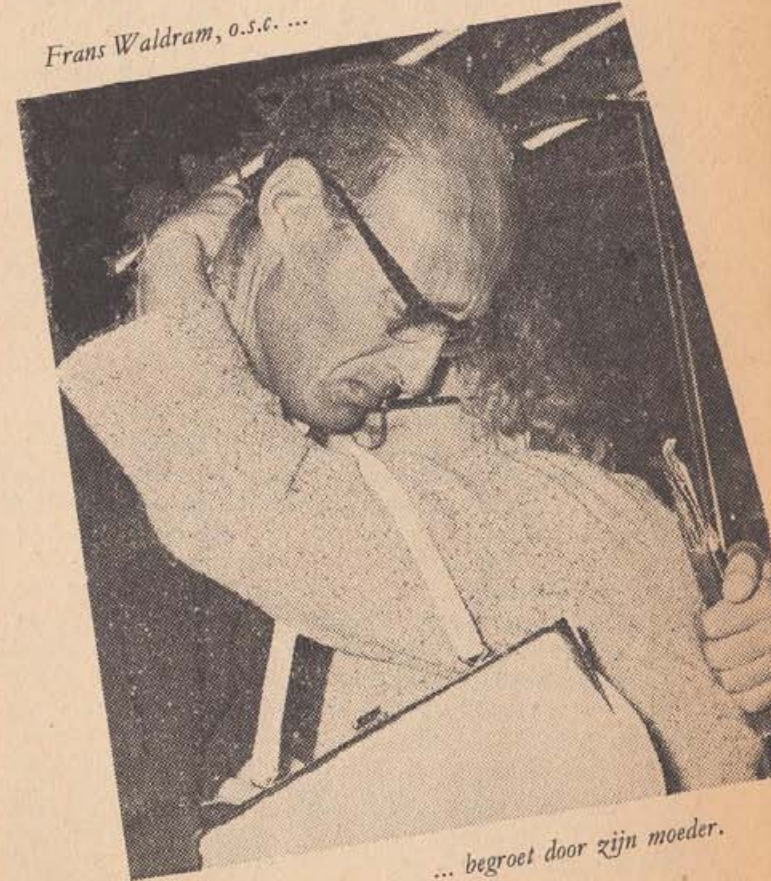
J. van Wagenberg, o.s.c.

W. Ticken, o.s.c.

Frans Waldram, o.s.c. ...

... begroet door zijn moeder.

Zaventem, 4 juni 1965

kolonel zelf verlcend. Pater Vissers brengt het nieuws mee van een nakend oprukken van het leger in de richting van Buta, wat voor ons de zo lang verwachte bevrijding kan betekenen, maar de pater en de broeders die ongeveer drie weken in Bondo hebben gezeten zijn zozeer ontmoedigd door alles wat ze daar meemaakten, dat hun gedrukte stemming de missie méér beïnvloedt dan de vreugde om de voorspelde bevrijding.

MAANDAG 24 MEI

Er zijn gisteren twee Egyptenaren aangekomen, die vandaag een bezoek brachten aan de missie en bij de zusters. Ze geven zich uit voor journalisten, maar sommigen beweren dat het militairen zijn. Ze drukken hun verwondering erover uit zoveel blanke zendelingen aan te treffen. Ze zijn dus van mening dat onze tegenwoordigheid hier ten overvloede de ongegrondheid bewijst van sommige berichten in de buitenlandse pers, waarin beweerd wordt dat de Simba's de missionarissen doden en zelfs opeten. Vóór hun vertrek nemen ze een foto van de groep of doen toch alsof.

DONDERDAG 27 MEI, O.H. HEMELVAART

De radioberichten over de krijgsverrichtingen van het leger komen de hoop op een nakende bevrijding aanwakkeren. Zou het deze keer waar zijn? En nog voor deze maand?

VRIJDAG 28 MEI

Vandaag begint de noveen tot voorbereiding van Pinksteren. We vragen vooral de moed om de beschikkingen van Gods inzichten over ons blij te aanvaarden.

ZATERDAG 29 MEI

't Is reeds namiddag en niemand vermoedt enig onraad. Wel weten we dat het leger steeds naderkomt maar voor wanneer zal het zijn? 't Is van de Ba-Maria's (Kongolese zusters) dat de vrees, om wat komen gaat, naar ons overwaait en van ons naar de missie. We moeten zoveel mo-

gelijk binnen blijven, geen lawaai maken en zeker niet tonen dat we blij zijn.

Even na half zeven worden we door de Simba's gesnapt en opgeleid naar de missie. De paters zitten reeds buiten op de grond, op rijen van drie of vier. We moeten er naast gaan zitten, ze nemen enkele paternosters en horloges af, brullen en tieren nog wat; daarna moeten we op stap, paters en broeders voorop, wij achteraan. 't Is reeds donker. Na ongeveer twintig minuten vlug lopen komen we aan het politiekommissariaat. Alle zakken worden doorsnuffeld en geledigd. Wanneer we eindelijk het lokaal binnenstappen bezitten we nog enkel een zakdoek. We installeren ons zo goed mogelijk: op de grond, op tafels en vensterbanken; zo proberen we een uiltje te vangen. Daar komt een bende binnengestormd: nieuw onderzoek! Mogelijk houdt de een of andere nog ergens een 'phonie' verborgen. Het onderzoek levert natuurlijk niets op. Ze delen enkele sigaretten uit. Wie er eentje vastkrijgt deelt ze broederlijk met een lotgenoot. Op aanvraag krijgen we ook een fles water die van mond tot mond gaat en steeds opnieuw wordt gevuld. Nieuwe installatie voor de nachtrust en nieuwe storing. Vijftig man in een lokaal, dat is te veel! De zusters moeten verhuizen maar na een paar uren worden ze weer terug bij de paters gebracht. Mgr. Mbali is er ook met twee inlandse zusters. Mgr. weerlegt stoutmoedig de aantijgingen hem door de Simba's voorgelegd: indien zij hem echter schuldig oordelen is hij bereid te sterven! Zo hebben ze het eigenlijk niet bedoeld en monseigneur en de twee zusters mogen in vrede gaan. Vóór monseigneur wegging moesten ook de oversten, paters Vissers en Filip Waldram te voorschijn komen. Men scheen het echter niet op hen gemunt te hebben en ze mochten al vlug weer in de hoop verdwijnen. Derde poging tot inslapen, lukt in zeer geringe mate. Woorden worden er weinig gewisseld, en dan alleen nog maar met zijn naaste bureu, en op fluistertoon. Zo vernemen we van pater Vissers dat de paters elkaar in het geheim de absolutie hebben gegeven en zich op het ergste voorbereiden.

ZONDAG 30 MEI

Half voormiddag worden de zusters weer naar hetzelfde lokaal geleid zoals tijdens de nacht; ze zullen de paters niet terugzien. Een Simba kondigt ons hun doodvonnis aan, per telefoon doorgegeven door de vluchtende kolonel, Makondo Augustin. Naar alle waarschijnlijkheid werd dat ook aan de paters en broeders zelf meegedeeld. Rond vijf uur komt een Simba ons zeggen dat onmiddellijk tot de uitvoering van het vonnis zal worden overgegaan. Het joelen en tieren rond de gevangenis van de veroordeelden bevestigt de zo pas gegeven mededeling. Paters en broeders worden ontkleed, buiten gebracht en de handen op de rug gebonden. De droeve stoet wordt begeleid door zingende Simba's. Aan de Rubi gekomen worden ze één voor één gedood en hun lijken in 't water gegooid.

Enkele rebellen wilden het leven sparen van broeder Laurent Bosmans (St. Gabriël) en zonderen hem van de anderen af. Een andere groep gaat hiermee niet akkoord en doodt hem ter plaatse.

Van het laatste slachtoffer wordt het been juist onder de knie afgesneden. Een woeste simba komt daarmee naar ons. Het is niet bebloed en dus heel waarschijnlijk afgesneden nadat de dood reeds was ingetreden. We moeten het om beurt aanraken. Onmogelijk te zeggen wat er in ons omgaat, maar we zijn er zeker van hier een relikwie van een martelaar voor ons te hebben. We weten het nu met zekerheid: ze zijn voor eeuwig bij de Heer.

DINSDAG 1 JUNI

Huurlingen van het Kongolese leger nemen Buta in en ontdekken het reeds in ontbinding zijnde lijk van Br. Laurent. Ze bedekken het met twee vrachtwagens aarde. Van de andere slachtoffers vindt men geen enkel spoor.

Zr.M. Eveline VAN VALKENBORGH

REGISTER

- ADMINISTRATEUR: een provincie is verdeeld in distrikten, bv. het distrikt Buta; een distrikt is onderverdeeld in gewesten (*territoires*), bv. het gewest Bondo. Aan het hoofd van het gewest staat de gewestbeheerder of administrateur. Het bisdom Bondo strekt zich uit over de gewesten Bondo en Ango.
- ADRIAAN (pater), zie BROUCKE, A. van den.
- ANDRE: luitenant van de rebellen in Bondo.
- ANDRIESEN (pater Piet = Petro): kruisheer, Bergen op Zoom (Ned.) 1889, overleden in Neerpelt 31-7-1964, directeur van de vakschool (bij de missie) van Bondo.
- ARAK: door de Kongolezen gestookte alcohol van maniok of vruchten.
- ASSELMAN (broeder Gilbert), zie GILBERT.
- AUGUSTIN (Makondo): kommandant van de rebellen in Buta, later majoor en kolonel; verbleef tijdelijk te Bondo.
- BANGAK YA (broeder Pierre), zie PIERRE.
- BAPONE (Patricia), zie PATRICIA.
- BARZA: veranda, die in de tropen het woonhuis omringt om de buitenmuren tegen de zon te beschutten.
- BASILE: kommandant van de rebellen in Bondo.
- BECKERS (pater Jef): kruisheer, Heusden (België) 29 maart 1916, vermoord in Buta op 30 mei 1965, broussepater in Baye. Pater Jef Beckers was van 1930 tot 1937 leerling aan het St. Jan Berchmanskollege te Diest. In 1937 begon hij aldaar het noviciaat bij de kruisheren. Na de filosofie te Achel en de theologie te Diest werd hij priester gewijd te Diest op 5 aug. 1943. Op 5 december 1945 vertrok hij naar Kongo, waar hij werkzaam was als kapelaan en broussepater in Bondo, Api, Digba, Dakwa en de laatste jaren in Baye.

BERLAAR (zusters van): Zusters van het H. Hart van Maria van Berlaar. Centraal huis: Dorp 24, BERLAAR (prov. Antwerpen). Zij werken in Kongo in twee bisdommen: Buta (sinds 1899) en Bondo (sinds 1923).

BERNARD (broeder): = Frans De Kegel, broeder van St. Gabriël, Borchtlombeek (België) 17 sept. 1925, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan de normaalschool te Bondo. Broeder Bernard De Kegel studeerde te Liedekerke en trad binnen bij de broeders van St. Gabriël in 1940. Na twee jaar onderwijs in Boechout vertrok hij in dec. 1950 naar Kongo. Hier was hij werkzaam als leraar te Bondo, als directeur te Baye en tenslotte als leraar aan de normaalschool te Bondo.

BIASISI (Rosa), zie JEANNE.

BOY: Afrikaanse huisknecht.

BOSMANS (broeder Laurent), zie LAURENT.

BRIEL (Clementine van den), zie PAULA.

BROEDERS (de): hiermee bedoelt de auteur steeds de Broeders van Sint Gabriël, die in Bondo enige honderden meters van de missie woonden.

BROUCKE (pater Adriaan van den): = Jozef van den Broucke, minderbroeder-kapucijn, Meetkerke (België) 15 aug. 1933, vermoord te Buta op 30 mei 1965, leraar aan het klein seminarie te Kota-Koli, toevallig in Yakoma bij de aankomst der rebellen. Pater Adriaan Van den Broucke trad binnen bij de paters kapucijnen in 1952, werd priester gewijd in 1959 en vertrok in nov. 1960 naar Kongo. Daar werd hij leraar aan het St. Laurentiuskollege te Gemena. Daarna was hij werkzaam te Bobito (Ndangu) en aan het klein seminarie te Kota-Koli.

CARLSON (dr. Paul): Amerikaanse zendeling-arts in Yakoma, vermoord in Stanleystad op 24 november 1965.

CARREMANS (pater Polydoor): kruisheer, Paal (België) 18.7.08, bevrijd in Buta op 25 nov. 1964, secretaris van het bisdom in Bondo, verblijvend op het klein seminarie, broer van de volgende.

CARREMANS (pater Robert): kruisheer, Paal (België) 11 juli 1910, vermoord in Buta op 30 mei 1965, broussepater in Lobi. Pater Robert Carremans deed zijn humaniorastudies van 1922 tot 1928 te Beeringen en vervolgens aan het St. Jan Berchmanskollege te Diest van 1928 tot 1930. In augustus 1930 trad hij in bij de kruisheren te Diest. Na zijn filosofie en theologie te Diest, werd hij priester gewijd te Leuven op 16 augustus 1936. Op 19 november 1937 vertrok hij naar Kongo, waar hij tot 1952 leraar was aan het seminarie te Bondo. Vervolgens was hij werkzaam als kapelaan in de posten Lobi, Dakwa, Api en Ndukula. Zijn laatste werkkring was Lobi.

CHARLES (Mabruki): kommandant van de rebellen in Bondo.

CHEF DE REGION: bestuurder van een onderafdeling van het gewest (vgl. ADMINISTRATEUR).

CITE: wijk in de buurt van het centrum van grotere plaatsen, door lanen in blokken verdeeld en waar de Kongolezen, die er willen

wonen, een perceel grond toegewezen krijgen; men spreekt ook soms van *belge*.

COMACO: *Compagnie Commerciale Agricole du Congo*; maatschappij, die vooral katoen en palmolie verwerkt.

CREEMERS (mgr. Andreas): kruisheer, bisschop van Bondo, Kinrooi (België) 1907, begin augustus 1964 vanwege het concilie naar Europa vertrokken, woonde bij het klein seminarie in Bondo.

C.V.C.: *Compagnie des Chemins de fer Vicinaux du Congo*; vervoermaatschappij.

DANIEL (mgr), zie KATOSI (D.).

DAWA: algemene benaming voor geneesmiddelen door Kongo-lezen zelf bereid.

DIJK (broeder Linus van), zie LINUS.

EGBERT (broeder Mensink): kruisheer, Zwolle (Ned.) 1895, garagist in Bondo. Bevrijd in Buta op 25 nov. 1964.

ELTEN (Wilhelmien), zie ENNODIA.

EMMANUEL (zuster): Ursuline te Ango.

ENNODIA (zuster): = Wilhelmien Elten, zuster van Berlaar, Tilburg (Ned.) 1917, bestuurster der meisjesschool in Baye, bevrijd nabij Buta op 26 juni 1965.

FEMMES NATIONALISTES: vrouwen op een of andere manier bij de rebellen aangesloten.

GARCIA (Virgil): Portugese handelaar in Bondo, aldaar gedood op 8 mei 1965.

GBENYE (Christophe): kopstuk van de rebellen, oud vice-premier in de regering van Leopoldstad, later eerste minister van de regering die in Brazzaville werd opgericht en tenslotte president van de Kongolese Volksrepubliek (Stanleystad).

GILBERT (broeder): = Jeroom Asselman, broeder van St. Gabriël, Liedekerke 4 mei 1930, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan de normaalschool in Bondo. Broeder Gilbert Asselman studeerde te Liedekerke en trad in 1945 binnen bij de broeders van St. Gabriël te Péruwelz. Hij vertrok naar Kongo in jan. 1955. Hier was hij werkzaam te Bondo en te Ango. Na een verblijf in België ('59 - '62) tijdens hetwelk hij de kandidatuur in opvoedkunde behaalde, keerde hij terug naar Kongo als leraar aan de normaalschool te Bondo.

GODEFROOY (pater Marinus): kruisheer, Amsterdam 27 mei 1913, vermoord in Buta op 30 mei 1965, drukker in Baye. Pater Marinus Godefrooy volgde het gymnasium te Hageveld en te Uden van 1928 tot 1936. Hij trad in bij de kruisheren in 1936 te Neeritter. Na zijn filosofische studies te Zoeterwoude en de theologische studies in St. Agatha, werd hij te Hees-Nijmegen priester gewijd in 1942. Voor zijn vertrek naar Kongo in 1946 verbleef hij te St. Agatha, en een jaar te Brussel (Standaard-drukkerij) om er het drukkersvak te leren. Hij was werkzaam in de posten Digba, Mbama, Bondo, en de laatste jaren als drukker in Baye.

GODIN (Jaak): Belg; 'vertegenwoordiger' van de protestantse sekte *Mission Fidèle Protestante*; gehuwd met een Noorse zendinge.

GUIDO (broeder): = Gilbert de Zwaef, broeder van St. Gabriël, Terjoden (België) 28 febr. 1932, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar te Baye.

Broeder Guido De Zwaef studeerde te Liedekerke en trad binnen bij de broeders van St. Gabriël in 1948. In januari 1956 vertrok hij naar Kongo en was er leraar aan de technische school te Baye.

GUSTAAF: luitenant van de rebellen in Bondo.

HACKEN (pater Theo): kruisheer, Maaseik (België) 2.11.14, overste en leraar aan het klein seminarie te Bondo. Voor geneeskundige zorg naar Bangassou vertrokken op 18 aug. 1964 en vandaar doorgereisd naar België begin september, na het afsluiten van de grens bij Ndu door de rebellen.

HANSEN (Paul): Noor, protestants zendeling te Bondo van de *Mission Baptiste Norvégienne*.

HEBETTE (pater René): wicheer, parochiepriester in Buta, bevrijd in Buta op 25 nov. 1964.

HEESWIJK (pater Vic. van): kruisheer, Veghel (Ned.) 27 jan. 1928, vermoord in Buta op 30 mei 1965, directeur van het klein seminarie in Bondo.

Pater Vic van Heeswijk studeerde te Uden. Hij trad in bij de kruisheren te Diest in 1947. Na de hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1953. In dec. 1954 vertrok hij naar Kongo waar hij even werkzaam was in Baye en daarna als leraar en sinds 1955 als directeur van het klein seminarie te Bondo.

HEILIG GRAF (Kanunnikessen van het), van de priorij Turnhout. Moederhuis: Paterstraat 24, Turnhout (prov. Antwerpen). In Kongo in de bisdommen Buta (sinds 1928) en Bukavu (sinds 1958).

HENRI (broeder Merci): Kongolese broeder van St. Gabriël, leraar aan de normaalschool te Bondo.

HERKENS (Simone Legros-), zie LEGROS (R.).

HOURT: Belg, verbonden aan de goudmijn nabij Baye, vermoord in Bondo op 30 nov. 1964.

HUBERT (broeder Jacobs): broeder van St. Gabriël, Heerlen (Ned.) 13 maart 1941, vermoord in Buta op 30 mei 1965, werkzaam aan de normaalschool te Bondo.

Broeder Hubert Jacobs trad in bij de broeders van St. Gabriël te Lontzen in 1960. Na een jaar voorbereiding in Frankrijk, vertrok hij in sept. 1963 naar Kongo. Daar was hij werkzaam in de huishouding en aan de normaalschool te Bondo. Hij was de jongste van de vermoorde missionarissen.

HULSKAMP (pater Frans): kruisheer, Amsterdam 15.6.10, overste van de missiepost Lobi, om gezondheidsredenen naar Europa vertrokken begin augustus 1964.

JACOBS (broeder Hubert), zie HUBERT.

JACQUES (mgr.), zie MBALI (J.).

JANSEN (pater Gerard): kruisheer, Tiel (Ned.) 20 juni 1906, vermoord in Buta op 30 mei 1965, parochiepriester in Bondo.

Pater Gerard Jansen maakte zijn humaniorastudies te Uden van 1921 tot 1927. In 1927 trad hij in bij de kruisheren te St. Agatha.

Na zijn filosofische en theologische studies te Zoeterwoude en te St. Agatha, werd hij in 1933 priester gewijd te Uden. In 1934 vertrok hij naar Kongo, waar hij werkzaam was in Bondo, Dakwa, Bili, Gwane, Digba, Baye, Lobi en de laatste jaren weer in Bondo.

JEAN (abbé), zie MANGE (J.).

JEANNE (zuster): Rosa Biasisi, Kongolese zuster in Bondo.

JEAN-PIERRE (abbé), zie ZWA (J.-P.).

JEF (broeder Wouters): kruisheer, Kuringen (België) 3 maart 1906, vermoord in Buta op 30 mei 1965. Hij verzorgde de huishouding, de stallen en bestuurdde een vakschool (schrijnwerkerij) in Bili. Half maart 1965 werd hij over Titule naar Buta gedeporteerd.

Broeder Jef begon zijn noviciaat bij de kruisheren te Diest in 1930 en verbleef daarna in het klooster te Hannuit tot aan zijn vertrek naar Kongo in 1934. Hij was werkzaam, vooral als leider van bouwwerken, in Ango, Dakwa, Api en sinds 1949 in Bili.

JEROME (abbé), zie KANDA (J.).

JEUNESSE: jeugdgroepering van de M.N.C., politieke partij van Lumumba, later aangesloten bij de rebellen.

JODEN (de): schuilnaam door de paters gegeven aan de Kongolese kommando's.

JOOST (broeder Slecckx): wicheer, Kessel (België) 1927, bevrijd in Buta op 25 nov. 1964, mecanicien en bouwwerker in Buta.

JOSEPH (abbé): Kongolese priester uit het bisdom Buta (Balcle).

JOSEPHA (zuster), zie PATRICIA.

IDA (zuster): Josephine Snijers, Beringen 1911, kanunnikes van het H. Graf, werkzaam als verpleegster in Aketi, vertrok met toelating der rebellen op 3 maart uit Buta met verlof naar België.

IGNOUL (broeder Leo), zie LEO.

KANDA (abbé Jérôme): Kongolese priester, bestuurder van de landbouwschool in Bondo.

KAPUCIJNEN (Minderbroeders-), werkzaam in Kongo, bisdom Molegbe. Provinciaal in België, Vlaamse provincie: Ossenmarkt 14, Antwerpen.

KATOSI (mgr. Daniël): Kongolees, grootvikaris van het bisdom Bondo, op studiereis in Europa en tijdens de terugreis overleden in Leopoldstad, 3 okt. 1964.

KEGEL (broeder Bernard de), zie BERNARD.

KESTER (pater Gerard): kruisheer, Naaldwijk (Ned.) 30 nov. 1917, vermoord in Buta op 30 mei 1965, pastoor in Baye.

Pater Gerard Kester deed zijn humaniorastudies aan het kruisherenkollege te Uden van 1931 tot 1937, en trad in bij de kruisheren in Neeritter. Van 1938 tot 1944 studeerde hij filosofie en theologie te Zoeterwoude en te St. Agatha. Hij werd priester gewijd te 's Hertogenbosch in 1943. Na een jaar verblijf in Hees vertrok hij naar Kongo in 1946. Daar was hij achtereenvolgens werkzaam aan het klein seminarie in Bondo en te Api, Bondo en Mbumba; sinds 1958 als pastoor in Baye.

KPELENGE (abbé Pierre): Kongolese priester, pastoor in Bili.

KRAEWINKELS (pater Godfried): kruisheer, Maaseik (België) 14 juni 1922, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan het klein seminarie te Bondo.

Pater Godfried Kraewinkels maakte de humaniora aan het kollege der kruisheren te Maaseik van 1935 tot 1941, waarop hij intrad bij de kruisheren te Diest. Hij studeerde filosofie en theologie te Achel en Diest van 1942 tot 1948, werd priester gewijd te Leuven in 1947, en vertrok einde 1948 naar Kongo. Eerst leraar aan het klein seminarie te Bondo, was hij daarna werkzaam te Ango, Baye, Bili, en Monga; de laatste jaren weer als leraar aan het seminarie te Bondo.

KRUISHEREN, werkzaam in Kongo, bisdom Bondo (sinds 1920). Provinciaal in België: Penitentiënstraat 15, Leuven.

Provinciaal in Nederland: Korte Bredestraat 18, Nijmegen.

KRUITWAGEN (pater Paul); kruisheer, Hillegersberg (Ned.) 2 april 1913, vermoord in Buta op 30 mei 1965, pastoor te Bondo. Pater Paul Kruitwagen studeerde te Uden en trad bij de Kruisheren in te Neeritter in 1933. Na zijn hogere studies in Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1939. In maart 1946 vertrok hij naar Kongo waar hij werkte te Bondo, Dakwa, Ango, Bili, Monga en tenslotte als pastoor in Bondo.

KUYPERS (pater Fons): kruisheer, Opoeteren (België) 4 jan. 1925, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan het klein seminarie te Bondo, aalmoezenier van de zusters.

Pater Fons Kuypers studeerde aan het H. Kruiskollege te Maaseik en trad in 1944 in bij de kruisheren te Diest. Na zijn hogere studies te Achel en Diest werd hij priester gewijd in 1950. In dec. 1951 vertrok hij naar Kongo. Hier was hij werkzaam in Baye en vooral aan het klein seminarie in Bondo.

LAISSÉ-PASSER: reispas of schriftelijke toelating om ergens heen te mogen gaan.

LALJI (Roschen): Pakistaan, handelaar in Bondo.

LAMBERT (broeder Schoenmakers): kruisheer, Nuene (Ned.) 19 okt. 1917, vermoord in Buta op 30 mei 1965; hij verzorgde huishouden en veestapel in Baye. Auteur van enkele aanvullingen bij dit dagboek.

Broeder Lambert Schoenmakers begon zijn noviciaat bij de kruisheren in 1938. Na tien jaar werkzaamheid in Nederland en België (Achel), vertrok hij in februari 1949 naar Kongo. Daar werkte hij te Bondo, Mboma, Lobi, Digba en Baye.

LAURENT (broeder): = Ludovic Bosmans, broeder van St. Gabriël, Hove 12 febr. 1900, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan de normaalschool te Bondo, waarnemend overste.

Broeder Laurent Bosmans studeerde te Bouchout en trad in bij de broeders van St. Gabriël in 1915. Hij onderwees in de scholen van zijn congregatie te Brussel en te Bouchout en werd achtervolgens directeur in beide instituten. In 1947 werd hij tot eerste provinciaal van de Belgische provincie gekozen. In 1956 vertrok hij naar Kongo en werd er leraar aan de normaalschool te Bondo.

LEGROS (Raymond): Belg, verbonden aan de Comaco te Likati en Bondo. Werd op 30 november 1964 gebonden in de Uele geworpen, kon zich redden en hield zich verborgen tot de bevrijding op 30 mei 1965.

Zijn echtgenote Simone Herkens, en hun twee dochtertjes Chantal (6 jaar) en Annette (4 jaar), werden met de zusters uit Buta weggevoerd op 30 mei 1965 en teruggevonden en bevrijd in het oerwoud op 26 juni 1965.

LEMPEREUR (Albert); Belg, handelaar in Bondo. Samen met de heer Houert vermoord in Bondo op 30 november 1964.

LEO (broeder Ignoul); kruisheer, Kinrooi (België) 28 aug. 1908, vermoord in Buta op 30 mei 1965; garagist in Bondo, vrachtoverder voor het bisdom.

Broeder Leo Ignoul begon zijn noviciaat bij de kruisheren te Diest in 1930. Hij vertrok voor het eerst naar Kongo in juni 1933. Hier was hij werkzaam in de posten Dakwa, Baye en Bondo. Vanwege zijn vele reizen per vrachtwagen was hij gekend door de hele noord-oosthoek van Kongo.

LEONARD (broeder): = Louis Van Loon, broeder van St. Gabriël, Antwerpen 8 jan. 1898, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan de normaalschool te Bondo.

Broeder Leonard Van Loon trad in bij de broeders van St. Gabriël in 1912. In aug. 1926 vertrok hij naar de missie in Gabon. Van 1929 tot 1932 verving hij een zieke broeder te Bondo. In 1935 vertrok hij naar Abyssinië. In 1936 keerde hij terug naar Gabon en werkte er te Libreville en te Port-Gentil. In 1958 zien we hem terug in Kongo waar hij werkzaam was te Baye, Ango en tenslotte in Bondo.

LEONARD (broeder Rooyackers): kruisheer, Nederwetten (Ned.) 1908, bevrijd in Buta op 25 nov. 1964. Leidde de bouwwerken in Bondo.

LEOPOLD (pater), zie NEYENS (L.).

LIESHOUT (pater Huub van): kruisheer, Uden (Ned.) 9 nov. 1933, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan de oriëntatieklassen te Ango, verbleef tijdens de komst der rebellen in Lobi.

Pater Huub van Lieshout studeerde te Uden. In 1953 trad hij in bij de kruisheren te Neeritter. Na de hogere studies te Zoeterwoude en Diest werd hij priester gewijd in 1959. Van 1960 - 1963 studeerde hij te Rome en behaalde er het licentiaat in theologie en missiologie. Vanaf sept. 1963 in Kongo, onderwees hij aan de oriëntatieklassen te Ango. Hij verbleef bij zijn dorpsgenoot Jan van Oort in Lobi, toen de rebellen zich van de streek meester maakten.

LINGALA: omgangstaal tussen de verschillende stammen in noord-west-Kongo; voertaal in 't Kongolese leger.

LINUS (broeder van Dijk) = kruisheer, Volkel (Ned.) 1909, bevrijd in Ango op 4 dec. 1964; bouwwerken in het bisdom.

LOON (broeder Leonard van), zie LEONARD.

LUNGANI (abbé Richard): Kongolese priester, verblijvend in Ndukula, op 15 km van Bondo (richting Baye), wegens ziekte

door de rebellen naar Bangassou vervoerd en van daar door- gereisd naar België.

MABRUKI (Charles), zie CHARLES.

MAGAZIJNEN: warenhuizen.

MAKONDO (Augustin), zie AUGUSTIN.

MANGE (abbé Jean): Kongolees broussepriester te Api en daarna te Mbuma; op verlof te Bondo in augustus 1964.

MARCEL (broeder Smits): kruisheer, Uden (Ned.) 1933, met toelating der rebellen op 3 maart 1965 uit Buta met verlof in Euro- pa. Garagist in Bondo en chauffeur van Mgr. A. Creemers.

MARGRIET (zuster): = Olive-Marie Bradley, Ursuline, Birken- head (Groot-Brittannië) 14 jan. 1911, vermoord in Dakwa op 25 (24?) nov. 1964, lerares in Dakwa. Zij trad in bij de zusters ursulinen te Hamont in 1929. In 1936 ver- trok ze naar Kongo waar zij bijna dertig jaar zonder onderbreking werkzaam was.

MBALI (mgr. Jacques): Kongolees, bisschop van Buta.

MEYFROOT (pater Paul): witeer, Antwerpen 1932, bevrijd in Titule op 25 nov. 1964, algemeen overste der witheren in Kongo (Titule).

MENSINK (broeder Egbert), zie EGBERT.

MERCI (broeder Henri), zie HENRI.

MISSIE: met 'de missie' bedoelt men meestal de parochiegeeste- lijkheden, zowel missionarissen als Kongolese priesters, en de gebouwen die ze bewonen.

M.N.C.: politieke partij, gesticht door Lumumba (*Mouvement Na- tional Congolais*), later gesplitst in de M.N.C. en de M.N.C.-Lu- mumba.

MOBUTU (generaal): opperbevelhebber van het Kongolese leger.

MONULF (pater), zie SCHRIJVERS (M.).

NARCISSA (zuster): = Irma Nuyens, zuster van Berlaar, Genk (België) 1917, met toelating der rebellen op 1 april 1965 op va- kantie naar Europa; was werkzaam in Buta als novicmeesteres der Ba-maria, Kongolese zusters.

NATTEN (de): schuilnaam, door de gijzelaars voor de soldaten van het Kongolese leger gebruikt.

NEYENS (pater Leopold): = Leo Neyens, minderbroeder-kapu- cijn, Opitter (België) 22 aug. 1924, vermoord in Buta op 30 mei 1965, broussepater in Yakoma. Pater Leopold Neyens studeerde aan het Kristus-Koningkollege te Lommel en het St. Laurentiuskollege te Aalst. Naar het voor- beeld van zijn oudere broer trad hij in bij de paters kapucijnen in 1944. Hij werd priester gewijd in 1951. Einde 1952 vertrok hij naar de Ubangimissie in Kongo. Daar was hij werkzaam aan het klein seminarie te Kota-Koli, aan de lagere school te Wapinda en tenslotte als broussepater te Yakoma.

NUYENS (Irma), zie NARCISSA.

OLENGA: generaal van het rebellenleger.

OORT (pater Jan van): kruisheer, Uden (Ned.) 25 febr. 1927, ver- moord in Buta op 30 mei 1965, plaatsvervangend overste in Lobi.

Pater Jan van Oort studeerde in Uden en trad in bij de kruisheren te Neeritter in 1951. Na de hogere studies te Zoeterwoude en Diest werd hij priester gewijd in 1957. In aug. 1959 vertrok hij naar Kongo. Hier werkte hij als leraar aan het klein seminarie te Bondo, later aan de oriëntatieklassen te Ango, vervolgens als broussepater te Dakwa en te Lobi.

ORIENTATIEKLASSEN: twee leerjaren na de lagere school, voorbereidend op het verdere middelbaar onderwijs van ver- schillende richtingen.

PATRICIA (Bapone): Kongolese zuster te Buta (zuster Josepha), tot vrouw genomen door kolonel Augustin Makondo.

PAUL (révérend), zie HANSSSEN (P.).

PAULA (zuster): = Clementine van den Briel, zuster van Berlaar, Kalmthout (België) 1924, met toelating der rebellen op 3 maart 1965 uit Buta met verlof naar Europa; vroedvrouw en verpleeg- ster in Bondo.

PEERKE (broeder Verkuylen): kruisheer, Uden (Ned.) 15 febr. 1899, vermoord in Buta op 30 mei 1965. Broeder Peerke Verkuylen trad in bij de kruisheren te Diest in 1923. Hij verbleef in het klooster te Maasik tot aan zijn vertrek naar Kongo in maart 1928. Daar was hij werkzaam te Monga, Bili, Bondo, Gwane, Api, Digba, Ango, Mbuma en de laatste jaren in Baye, waar hij zich vooral met de koffieplantage bezig hield.

PIERRE (abbé), zie KPELENGE (P.).

PIERRE (frère Bangakya): Kongolese broeder van St. Gabriël, leraar aan de normaalschool te Bondo.

POTUS: het vieruurtje.

RADECO: politieke partij (*Rassemblement Démocratique Congolais*), gesticht in 1963 door eerste-minister Adula en gericht tegen de M.N.C.

RESIDENCE SURVEILLEE: verplichte verblijfplaats.

RICHARD (abbé), zie LUNGANI (R.).

ROOYAKKERS (broeder Leonard), zie LEONARD.

SCHOENMAKERS (broeder Lambert), zie LAMBERT.

SCHRIJVERS (pater Monulf): = Edward Schrijvers, minderbroe- der-kapucijn, Wortel (België) 20 febr. 1913, vermoord in Buta op 30 mei 1965; overste in Yakoma. Pater Monulf Schrijvers studeerde aan de Serafijnse school te Brugge. Hij trad in bij de paters kapucijnen in 1932. In 1939 priester gewijd, was hij predikant in Brussel tot aan zijn vertrek naar Kongo in 1946. Studeerde ook tropische geneeskunde. In de missie was hij leraar aan het klein seminarie te Molegbe, ver- volgens bestuurder van de lagere school te Banzystad en daarna te Yakoma. Hier was hij overste sinds 1961.

SIESTA: middagdutje.

SIMBA: naam die de rebellen zich gaven; Simba betekent leeuw.

SINT-GABRIEL (broeders van), broeders van het Kristelijk onder-

wijs van Sint-Gabriël. Provinciaal in België: Nothombstraat 54, Brussel 4. Zij werken in Kongo in twee bisdommen: Bondo (sinds 1928) en Elisabethstad (sinds 1962).

SLEECKX (broeder Joost), zie **JOOST**.

SMITS (broeder Marcel), zie **MARCEL**.

SNIJERS (**JOSEPHINE**), zie **IDA**.

SNIJKERS (pater Rik): kruisheer, Maaseik (België) 12 jan. 1928, vermoord in Buta op 30 mei 1965; leraar aan het klein seminarie te Bondo.

Pater Rik Snijkers studeerde aan het H. Kruiskollege te Maaseik. In 1948 trad hij in bij de kruisheren te Diest. Na zijn hogere studies te Achel en Diest priester gewijd in 1954, zette hij zijn studies voort aan de sociale school in Heverlee en het koloniaal centrum in Brussel. Sinds sept. 1957 in Kongo, was hij steeds werkzaam te Bondo aan het klein seminarie als leraar, leider van het zangkoor en proost van de katholieke studentenbeweging.

STAAT: met 'de staat' bedoelt men meestal de officiële gebouwen van de administratie, het postkantoor en de gevangenis, alsmede de plaats waar ze staan.

STANISLAS (broeder): = Marcel Verschuieren, broeder van St. Gabriël, Antwerpen 12 juli 1909, vermoord in Buta op 30 mei 1965, directeur en overste te Baye.

Broeder Stanislas Verschuieren studeerde te Bouchout en trad in bij de broeders van St. Gabriël te Peruwelz in 1925. In sept. 1933 vertrok hij naar Kongo. Hier werkte hij als leraar te Bondo, als directeur te Ango en de laatste jaren als leraar te Baye.

STROOPER (Jean de): Belg, werkzaam bij de C.V.C. te Likati.

TEKEN (broeder Willem), zie **WILLEM**.

TIMMERS (pater Albert): kruisheer, Uden (Ned.) 12 april 1930, vermoord in Buta op 30 mei 1965; broussepater in Monga.

Pater Albert Timmers studeerde te Uden en trad in 1952 in bij de kruisheren te Neeritter. Na zijn studies te Zoeterwoude en Diest werd hij priester gewijd in 1958. In aug. 1960, vlak na de onafhankelijkheid, vertrok hij naar Kongo waar hij steeds werkzaam was als broussepater te Monga.

TONNY, zie **WICKART** (T.).

URSULINEN (Religieuzen), R.U. van het bisdom Luik. Zij werken in Kongo, bisdom Bondo (sinds 1932). Centraal huis: Lombaardstraat 17, Hasselt.

VENANCE (broeder): Kongolese broeder te Buta (Titule).

VERBERK (pater Hendrik): kruisheer, Haps (Ned.) 10 okt. 1917, vermoord in Buta op 30 mei 1965, ekonoom en broussepater in Monga.

Pater Has Verberk studeerde te Uden en trad bij de kruisheren in te Neeritter in 1938. Na zijn hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1944. Hij vertrok naar Kongo in juni 1946. Daar werkte hij in de posten Monga, Bondo (klein seminarie), Baye, Api, Digba en de laatste jaren weer in Monga.

VERHOEVEN (pater Jan): kruisheer, Uden (Ned.) 8 okt. 1933, vermoord in Buta op 30 mei 1965, leraar aan het klein semina-

rie te Bondo, aalmoezenier bij de broeders van St. Gabriël, auteur van dit dagboek.

Pater Jan Verhoeven studeerde te Uden en trad in bij de kruisheren te Neeritter in 1953. Na de hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1959. Vooraleer in sept. 1963 naar Kongo te vertrekken, behaalde hij eerst het licentiaat in theologie te Leuven.

In Bondo was hij leraar aan het seminarie. Van januari tot juli 1965 verving hij een zieke confrater aan de oriëntatieklassen te Monga.

VERKUYLEN (broeder Peerke), zie **PEERKE**.

VERSCHUEREN (broeder Stanislas), zie **STANISLAS**.

VERVOORT (pater Nol): kruisheer, Veghel (Ned.) 31 juli 1924, vermoord in Dakwa op 25 nov. (24?) 1964, parochiewerk in Dakwa.

Pater Nol Vervoort studeerde te Uden en trad in bij de kruisheren te Neeritter in 1943. Na zijn hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha, werd hij priester gewijd in 1949. Sinds 1950 in Kongo, werkte hij in verschillende posten, o.a. als leider van bouwwerken te Bondo. De laatste jaren was hij werkzaam in Dakwa, waar hij samen met pater van Wetten, zuster Margriet en de heer Nunes werd vermoord vlak na de parachutage in Stanleystad.

VISSERS (pater Willem): kruisheer, Mariaheide (Uden, Ned.) 29 sept. 1909, vermoord in Buta op 30 mei 1965, grootvikaris, parochiewerk in Bondo.

Pater Willem Vissers studeerde te Uden. Hij trad in bij de kruisheren in Neeritter in 1931. Na zijn hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1937. In nov. 1938 vertrok hij naar Kongo. Hij werkte in Bondo (als leraar aan het seminarie en als overste), Gwane, Bili, Baye en tenslotte weer in Bondo. Hij was lange tijd geestelijk leider van de inlandse zusters en broeders. Sinds 1964 tevens grootvikaris.

WAGEMANS (pater Jef): kruisheer, Holtum (Ned.) 6.1.12, leraar aan de oriëntatieklassen in Monga, kon op 23 aug. 1964 langs Bangassou aan de rebellen ontkomen.

WAGENBERG (pater Jan van): kruisheer, Overasselt (Ned.) 1920, algemeen overste der kruisheren in Kongo, verbleef te Bondo op de missie, met toelating der rebellen op 1 april 1965 uit Buta vertrokken voor een herstelperiode in Europa.

WALDRAM (pater Filip): kruisheer, Amsterdam 12 juli 1910, vermoord in Buta op 30 mei 1965, overste en pastoor in Monga, oom van de volgende.

Pater Filip Waldram studeerde te Uden en trad in bij de kruisheren in St. Agatha in 1927. Hij werd na zijn studies te Zoeterwoude en St. Agatha priester gewijd in 1933.

In aug. 1934 vertrok hij naar Kongo. Daar werkte hij als leraar aan het seminarie en als kapelaan te Bondo, later te Ango en vooral te Monga.

WALDRAM (pater Frans): kruisheer, Amsterdam 1926, leraar aan het klein seminarie in Bondo, zorgde voor de lichtmotors en het

laden van batterijen, in mei 1965 naar Bangassou vertrokken voor bevoorrading en zo aan de moordpartij te Buta ontsnapt.

WATERSCHOOT (mgr. Ignace): wicheer van de abdij Postel, bisschop van Lolo.

WETTEN (pater Wim van): kruisheer, Strijp (Ned.) 17 dec. 1918, vermoord in Dakwa op 25 (24?) nov. 1964, broussepater in Dakwa. Pater Wim van Wetten studeerde te Uden en trad in bij de kruisheren te Neeritter in 1940. Na de hogere studies te Zoeterwoude en St. Agatha werd hij priester gewijd in 1946. Hij vertrok naar Kongo in dec. 1948 en werkte er te Ango, Baye, Digba, Ndukula en de laatste jaren in Dakwa. Hij werd vermoord samen met zuster Margriet, pater Vervoort en de heer Nunes, vlak na de landing van de para's in Stanleystad.

WICKART (Tonny): Zwitser, mechaniker en garagist in Buta.

WILLEM (broeder Tiekens): kruisheer, Amsterdam 1908, met toelating der rebellen op 1 april 1965 met herstelverlof naar Europa, huishouden en stallen op de missie in Bondo.

WITHEREN, Praemonstrenzers, Norbertijnen van de abdij Tongerlo (provincie Antwerpen), werkzaam in Kongo, bisdom Buta - Van de abdij Postel (provincie Antwerpen), werkzaam in het bisdom Lolo.

WOUTERS (broeder Jef), zie JEF.

ZWA (abbé Jean-Pierre): Kongolees, grootseminarist, op verlof in Monga in augustus 1964.

ZWAEF (broeder Guido de), zie GUIDO.

INHOUD

Inleiding	5
Eerste deel: In huisarrest te Bondo	13
Tweede deel: Gedeporteerd naar Buta	135
Aanhangsels	199
Register	211

ILLUSTRATIES geleverd door: Fr. Waldram o.s.c., *De Standaard* (Brussel), *Gazet van Antwerpen* (Antwerpen), *Het Volk* (Gent), *Kerk en Missie* (Brussel), *De Gelderlander* (Nijmegen).